TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI AJALOO-KEELETEADUSKOND

NSVL AJALOO KATEEDER

ÕPILASRE TEADMISTE ARENG ÜHISKONDLIK-AJALOOLISTE PÕHIMÕISTETE OSAS 4.-7.KLASSINI

(Valga I Kaheksaklassilise Kooli ja Valga II Kaheksaklassilise Kooli materjalide alusel)

Kursusetöö

Jakobson, Leo

Kaugõppe Pedagoogiline Instituut 5.kursus

Juhendaja sm. Palamets, H.

Arvestatud kursusetööna!
H. Palamets
28.VI 1962

Sissetulnud
25. juunil 1962
№ 1126

Valga/Tartu 1962

SISSEJUHATUS

Praegustes tingimustes on kooli ülesandeks valmistada noori otte eluks ja tööks. Õpilased peavad saama põhjalikud ja kindlad teadmised teaduste alustes.

NLKP programmi ja XXII kongressi ajalooliste materjalide põhjal tuleb selgitada õpilastele, millised konkreetsed ülesanded on püstitatud selleks, et ehitada meie maal kommunism.

"On tarvis saavutada, et õpilased ja üliõpilased saaksid õppeainete protsessis materialistliku maailmavaate ja kommunistliku ideoloogia, õpiksid mõistma partei poliitikat ja võitlema selle elluviimise eest."[1]

Nimetatud ülesannet aitab suurel määral lahendada ajaloo kursus, sest juba algkooli ajaloo programmis on rõhutatud, et ajalugu on aineks, mis omab suurt tähtsust õpilaste materialistliku maailmavaate kujundamisel, nende loogilise mõtlemise arendamisel ja silmaringi laiendamisel.[2]

Ajalooalased teadmised aitavad kasvatada õpilasi proletaarse internatsionalismi ja nõukogude patriotismi vaimus ning kujundada neis kommunistlikku maailmavaadet. Ajalooarengu seaduspärasuste tundmine aitab õpilastel mõista tänapäeva eesrindliku formatsiooni - sotsialismi - üleolekut kapitalismist.[3]

---

1) Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes. NLKP Keskkomitee otsus, Tallinn, 1960, lk. 25.

2) Algkooli programmid 1961/62. õppeaastaks, Tallinn, 1961, lk 89.

3) Kommunistliku kasvatuse alused, Tallinn, 1961, lk. 52.

Käesoleva töö eesmärgiks on selgitada,millised on 4.-7. klasside õpilaste teadmised ühiskondlik-ajaloolistest põhimõistetest.[1] Mainitud teema valikul lähtusime järgmistest teesidest:

1.Ajaloo õpetamise üheks peaeesmärgiks on ajaloolis - loogilise mõtlemise kasvatamine.

2.Mõtlemise kasvatamine peab algama mõistete kujundamisest,sest mõisted on mõtlemise peamised instrumendid.

3.Ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete tähtsust rõhutavad ka kooli ajaloo õppeprogrammid,kus on öeldud,et kordamistundides tuleb muu materjali kõrval käsitleda tähtsamaid ajaloolisi mõisteid.[2] Sama on rõhutatud ka käesoleva õppeaasta algkooli programmi ajaloo seletuskirjas.[3]

---

[1] Ajakirjas "Prepodavanije istorii v škole"nr.3,1961.a. on ilmunud N.P.Kutšminskaja artikkel "Ühest puudusest ajaloo õpetamisel koolides".Autor toob esile ajalooliste põhimõistete suurt tähtsust ja näitab faktide abil,mis on saadud Kirovi linna tehnilise kooli nr.1 poolt teostatud kirjalike kontrolltööde põhjal,et isegi keskkooli lõpetanud õpilastel esineb põhimõistete teadmistes veel suuri lünki.(Lk.68 ja järgmised.)

[2] Keskkooli programmid,1958/59.õppeaastaks.Vanaaeg, Keskaeg,Tallinn,1958,lk.6.

[3] Algkooli programmid 1961/62.õppeaastaks,Tallinn, 1961,lk.89.

I UURIMISE METOODIKA

1.Üldandmed uurimise kohta.

Käesoleva töö allikmaterjalina on kasutatud peamiselt õpilaste vastuseid,mis on saadud järgneva küsimustiku alusel kirjutatud töö kaudu:

1.Mida nimetatakse ürgkogukondlikuks korraks?

2.Keda nimetatakse orjaks?

3.Keda nimetatakse pärisorjaks?

4.Keda nimetatakse tööliseks?

5.Mis on sugukond?

6.Mis on riik?

7.Mida nimetatakse ülestõusuks?

8.Mida nimetatakse revolutsiooniks?

Kuna töö eesmärgiks oli selgitada,milline on õpilaste teadmiste arengutase ühiskondlik-ajaloolistes põhimõistetes 4.-7.klassini,siis on küsimustik esitatud 5.,6.,7. ja 8.klassidele s.t.õpilastele,kes on lõpetanud vastavalt 4.,5.,6.ja 7.klassi.

Küsimustikule vastasid õpilased kahes Valga linna kaheksaklassilises koolis - Valga I Kaheksaklassilises Koolis ja Valga II Kaheksaklassilises Koolis.

Õpilastel kulus vastamiseks 2o-25 minutit,kuna küsimusi õpilased ära ei kirjutanud,vaid andsid kohe vastuse peale küsimuse ettelugemist.Küsimust korrati vastamise ajal 2-3 korda.

Ajaliselt on küsimustik läbi viidud alljärgnevalt:

Valga II Kaheksaklassiline Kool - 1.ja 2.detsember 1961.a
Valga I Kaheksaklassiline Kool - 3.detsember 1961.a.

Kokku vastas 168 õpilast.Koolide ja klasside lõikes annab õpilaste arvu kohta ülevaate alljärgnev tabel.

Jrk nr.	Kooli nimetus	5. kl.	6. kl.	7. kl.	8. kl.	Kokku
1.	Valga I Kaheksa-klassiline Kool	25	15	24	18	82
2.	Valga II Kaheksa-klassiline Kool	27	15	23	21	86
Kokku	2 kooli	52	30	47	39	168

Vanuseliselt jagunesid nimetatud klassides õpilased [1]) järgnevalt.

5.klassid

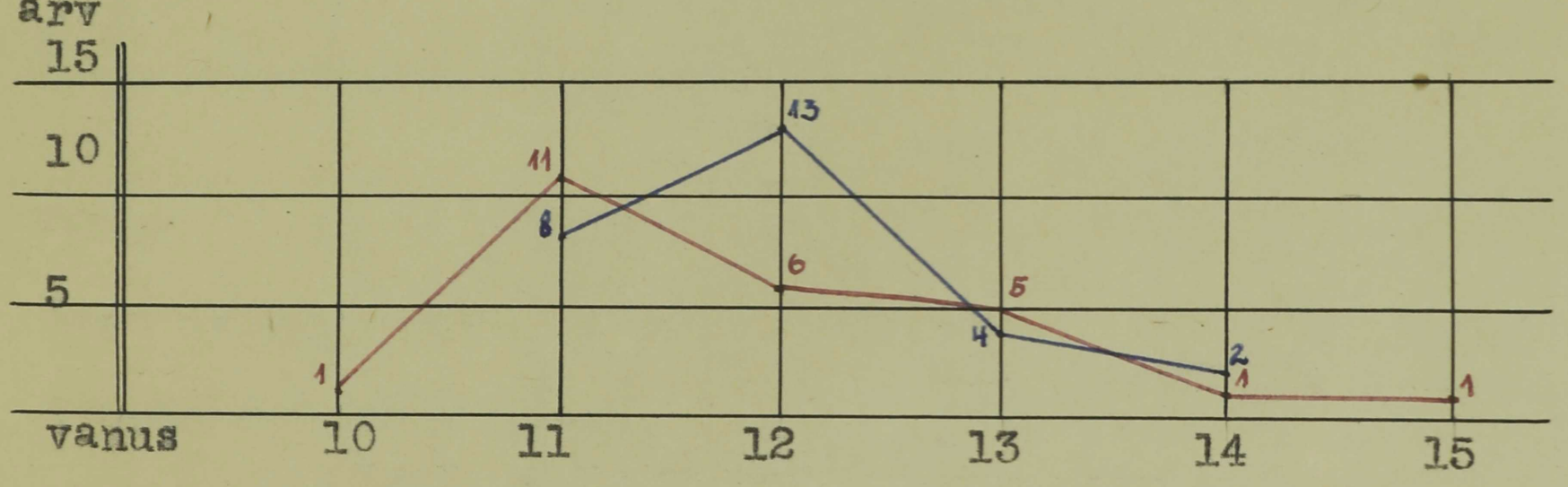

[1]) Õpilaste vanuseline erinevus on toodud graafikutena klasside järgi,kuna selline moodus annab parimat võrdlusmaterjali kahe kooli vahel ja töob eriti selgelt esile vanuselise kõikumise klassis.

6.klassid

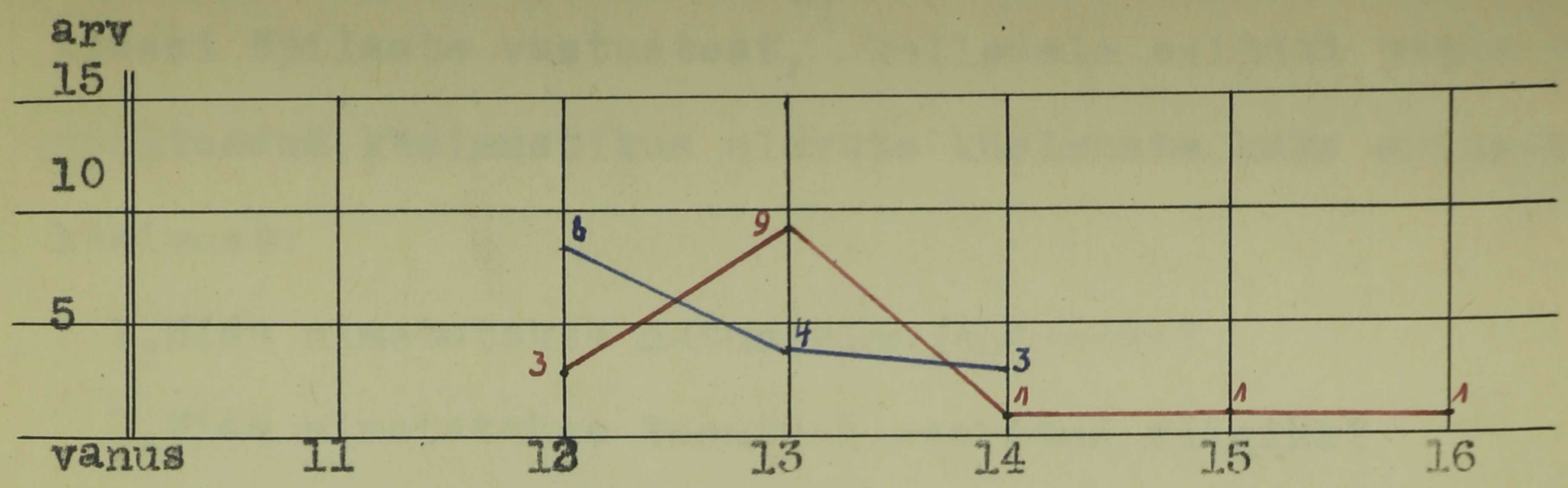

7.klassid

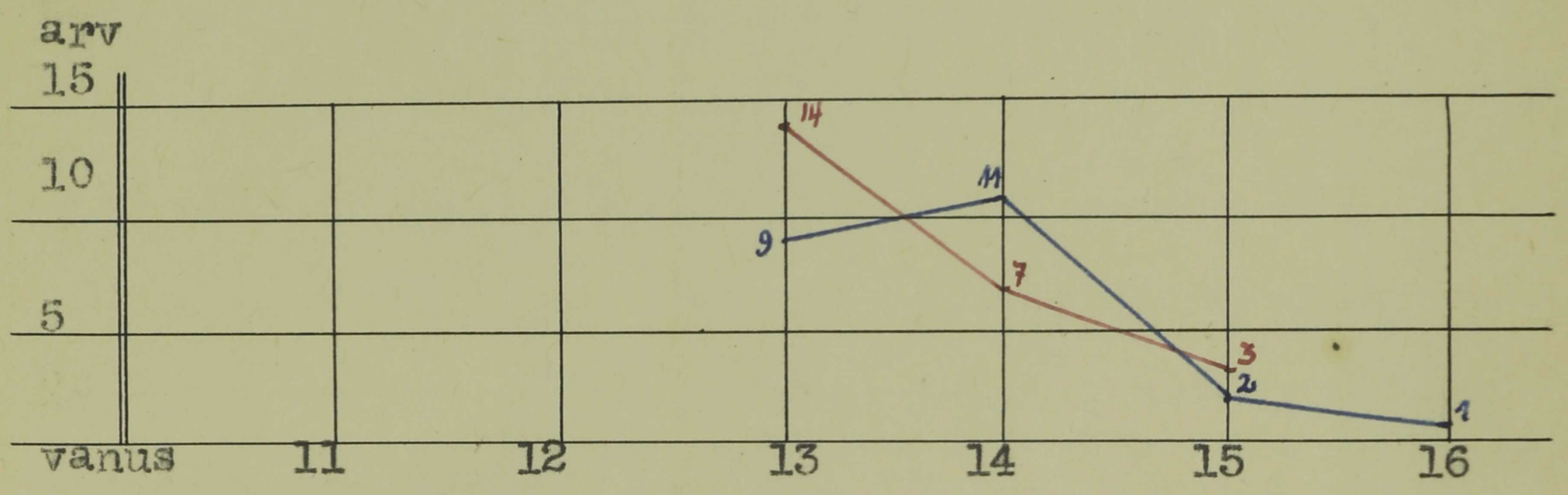

8.klassid

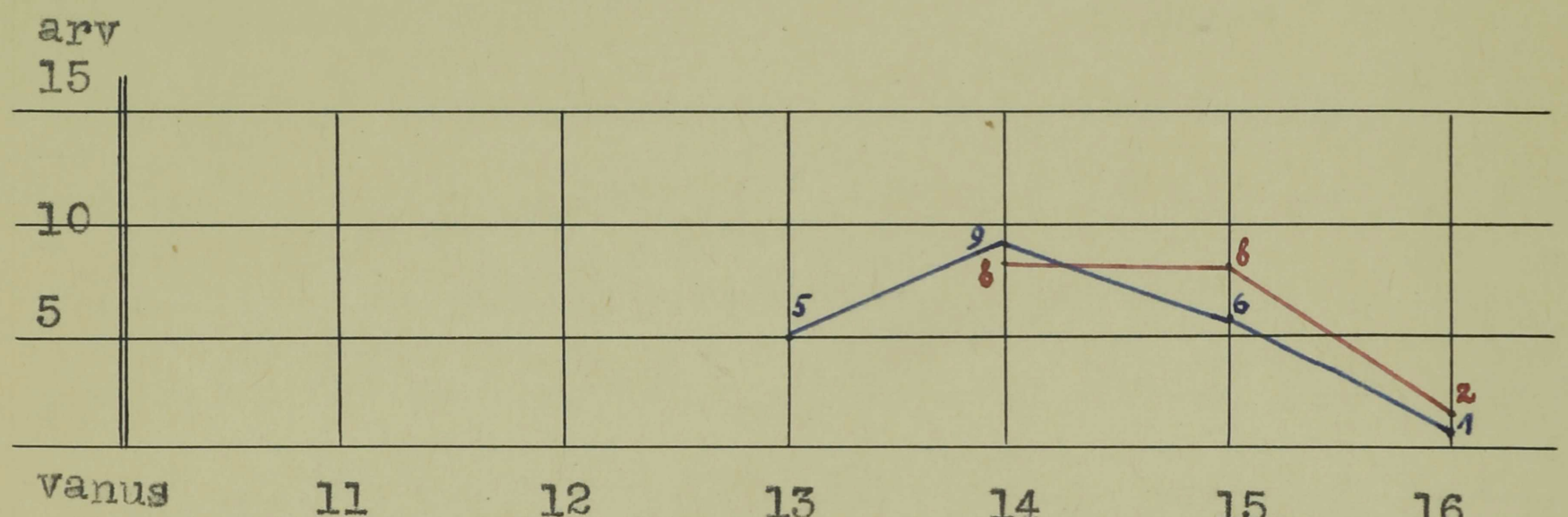

Nagu eelpooltoodud graafikud näitavad, oli vanuseliselt suurim erinevus Valga I Kaheksaklassilise Kooli 5. ja 6. klassis. 16 aastaseid õpilasi, kes tegelikult ei kuulu vanuse järgi kaheksaklassilisse kooli, oli 5 õpilast, mis teeb üldisest küsitletud õpilaste arvust ligi 3%.

Peale kirjalike tööde vestlesime 30 õpilasega. Vestlust protokollis Valga II Kaheksaklassilises Koolis teine õpetaja, kus juures õpilased ei olnud teadlikud vestluse

protokollimisest.

Lisana on toodud mõningad näited Tõrva Keskkooli 6.a klassi õpilaste vastustest,[1] kellelele esitati peale eespooltoodud küsimustikus olevate küsimuste kaks erinevat küsimust:

1.Mida nimetatakse naturaalmajanduseks?

2.Mida nimetatakse tsentraliseeritud riigiks?

Nimetatud koolis vastas neljast küsimusest koosnevale küsimustikule 23 õpilast.

---

[1] Küsimustik esitatud 6.märtsil 1962.a.

2.Mõistete kujunemise ja omandamise psühholoogilised alused.

Mis on mõiste?Sellele küsimusele leiame vastuse A.A. Smirnovi "Psühholoogia"õpikust,[1] kus on öeldud:

"Mõiste on tegelikkuse esemete ja nähtuste üldiste ja oluliste omaduste peegelduse produkt."[2]

Mõistet tähistatakse sõnaga,sest ilma sõnata ei saa mõiste eksisteerida.Mõistet tähistav sõna on paratamatult seotud meeleliste kogemustega.Inimene tutvub antud mõistes esemete üldistatud tegelikkusega ja nähtustega. Mida rohkem laienevad teadmised,seda enam muutub ja täieneb ka mõistete sisu.Siit võib järeldada,et koos teadmiste laienemisega ei jää mõisted muutmatuks,vaid toimub mõistete arenemine.[3]

Mõisted kujunevad inimühiskonna ajaloolise arengu protsessis.Ühiskondlikult väljakujunenud mõisted omandatakse inimese individuaalse arengu kestel.Töös kohtuvad inimesed asjade uute omadustega ja õpivad tundma nähtusi sügavamalt kui nad teadsid seda varem.Sama kehtib ka õppeprotsessi kohta:mida rohkem õpilased õpivad teadmisi ühe või teise nähtuse ja mõiste kohta,seda paremini ja sügavamalt nad seda ka tunnevad.

Mõistete omandamine ei kulge õpilases sirgjooneliselt, vaid siin tuleb arvestada seda,et uued teadmised ei lange

---

1) A.A.Smirnov,Psühholoogia,Tallinn,1960,lk.221.Mõistete omandamine.

2) Sealsamas,lk.218.

3) sealsamas,lk.219.

neutraalsele pinnale,vaid kohtavad faktoreid,millised soodustavad ja samaaegselt esitavad ka vastuseisu sellele,kuidas vastavad uued teadmised varasemate õpilaste kogemustega. [1]

Mis puudutab varasemaid kogemusi,siis nende tähtsuse kohta ütleb I.M.Setšenov:

"Mõiste võib saada arusaadavaks või omandatud ainult sarnasel inimesel,kellele ta on lülika tema isiklikesse kogemustesse või samas vormis (siis on mõiste vana ja tuttav) või on lähedane varasemate kokkupuudetega."

Mõisteid luues on inimühiskond läbi käinud pika ajaloolise arengu.Seda pole vaja korrata lastel ja õpilastel. Mõistetes,mis tuleb neil omandada,on sajanditepikkune inimeste kogemus. [2]

Laps on mõisteid omandades aktiivne. Laps mõtestab täiskasvanute poolt edasiantavat,arutab läbi oma isikliku kogemuse,millest kannab mõndagi mõiste sisusse.Ta kujutab mõiste isikupäraselt ümber vastavalt oma kogemuste andmetele ja suhtlemisele esemetesse ja nähtustesse.Mõistete omandamine on alati ühtlasi ka nende kujundamise ja arendamise protsess. [3]

Üldiselt jaotatakse mõistete omandamist kaheks:a)mõistete omandamine väljaspool spetsiaalset õpetust,suhtlemises igapäevase eluga ja b)mõistete omandamine õppetingimustes.Esimest liiki mõisteid nimetatakse eelteaduslikeks

---

[1] Д.Н.Богоявленская и Н.А.Менгенская,Психология усвоения знаний в школе,Москва,1959,с 96.

[2] A.A.Smirnov,Psühholoogia,Tallinn,1960,lk.222.

[3] Sealsamas.

ehk igapäevasteks mõisteteks.Neile on iseloomulik see,et oluline antud mõiste kohta kas pole üldse lülitatud mõiste sisusse või pole eristatud ebaolulisest.Tihti on nad moonutatud.

Tooksime paar näidet uurimisest "Neljanda klassi õpilaste eelteadmistest ajaloos."[1] Küsimusele "Keda nimetatakse talupojaks?",vastasid õpilased järgmiselt:

"Vaene inimene,kes pidi mõisas tegema tööd."(Linda,P. Valga II 7-a.Kool.4.kl.1960.)

"Vaene,kes töötab mõisnikule või kulakule."(Himot,L. Valga II 7-a.Kool.4.kl.1960.)

Kuna samasisulisi vastuseid oli veelgi,siis tulenes neist järeldus:õpilased,kes ei olnud ajalugu veel õppinud (vestlus toimus septembris ja oli olnud mõni ajaloo tund),pidid paratamatult kasutama eelteadmisi,liigitades talupoja vaeste hulka ja selliseks inimeseks,kes peab teise heaks töötama.

Õpilaste vastuste puuduse tõi esile üksnes järgnev küsimus:"Kas kõik talupojad olid vaesed?"Vastus sundis õpilasi eelnevale vastu rääkima ja tunnistama,et oli ka rikkaid talupoegi.

Huvitava vastuse andis üks õpilane küsimusele "Mida nimetatakse ülestõusuks?",kus ta vastas,et ülestõus on see kus "pannakse maju põlema".

---

[1] Teostatud 1960.a.Valga I Keskkooli ja Valga II 7-a. Kooli 4.klasside õpilaste vastuste põhjal.

Puht väline,emotsionaalne detail on võetud oluliseks tunnuseks.

Teaduslike mõistete kujundamine toimub sel teel,et tutvustatakse sellega,mis on teaduse poolt kindlaks tehtud[1] ja mis vastab objektiivsetele seaduspärasustele.

Koolis tuleb õpetajal süstemaatiliselt selgitada põhimõisteid,osutades põhilisele ja olulisele ning sellele, mis on mõistele iseloomulik.Siin võibki tulla vastuolu teaduslike ja igapäevaste mõistetega,nagu oli juttu eespool.Et ületada varasemat mõju,on vaja uue kogemuse,õpilase meelelise kogemuse omandamise spetsiaalset organiseerimist[2]. Esimeseks teeks on siin õpilastele näitlike vahendite esitamine.

Mida abstraktsem on mõiste,seda raskem on toetuda materjalile,mida saaks õpilasele demonstreerida.Sel juhul tuleb kasutada jutustust,mis aitab omandada abstraktset mõistet.

Kui õpilastele saame selgitada ajalooalaseid põhimõisteid jutustusega ning piltide ja makettide kaasabil,kus on kujutatud sõjaristu,riietust,elamuid jne.,siis selliste mõistete puhul nagu "ori","pärisori","orjapidaja" jt.annab pilt ainult erinevate ühiskondlike klasside esindajate <u>välise iseärasuse</u>.Üldse ei ole võimalik pildina kujutada selliseid põhimõisteid nagu "orjanduslik-" ja "feodaalkord".Nende puhul saab pildi abil edasi anda ainult <u>üksikuid fakte</u>,mis kuuluvad ühele või teisele formatsioonile.

---

[1] A.A.Smirnov,Psühholoogia,Tallinn,1960,lk.223.

[2] sealsamas.

Vaatleme näitena mõistet "naturaalmajandus".

Üks õpilane iseloomustas seda mõistet järgmiselt,mida võib lugeda õigeks:

"Naturaalmajanduseks nimetatakse majandust,kus kõik vajalik toodetakse omas mõisas,midagi ei müüda ega osteta väljaspool mõisat." [1] (Eha,P.Tõrva Keskkool.6.a kl.1962.)

Nimetatud mõiste on õpilane omandanud koolis nn.teadusliku mõistena.Ka seda mõistet saab selgitada peamiselt õpetaja sõna abil,sest pildid annavad edasi üksikuid töövõtteid ja tööde liike,mida tehti naturaalmajandusliku süsteemi ajal majapidamises.Üldist mõistet aga - naturaalmajandus - ei ole võimalik tervikuna pildil kujutada.

"Suur tähtsus varemale kogemusele toetumisel ja uue kogemuse organiseerimisel on selle varieerimisel,mis peab toetama mõistete omandamist." [2] See tähendab,et õpilasi tuleb tutvustada mitmesuguste nähtuste ja mõistetega, mille järgi on neile kergem selgitada seda,mis on mõistele või nähtusele üldine ja oluline ja mis on juhuslik ning mitte iseloomulik.Puudulikul ja ebaõigel varieerimisel tekib mõistete omandamisel kaks liiki vigu:mõistete ülemäärane kitsendamine ja laiendamine.

Esimesel juhul lülitatakse mõiste sisusse sedagi,mis mõistele <u>pole iseloomulik.</u> [3] Ühtlasi <u>ei hõlma</u> esimesel juhul mõisted <u>kõike</u>,mis nende alla kuulub.

Tooksime paar näidet mõiste "tsentraliseeritud riik" kohta.

---

[1] Täpsem on muidugi väljenduse asemel"...midagi ei müüda..."".."peaaegu midagi ei müüda...".

[2] A.A.Smirnov,Psühholoogia,Tallinn,1960,lk.225

[3] Sealsamas.

Nimetatud mõiste kohta on kooli ajaloo õpikus öeldud, et tsentraliseeritud riik on selline,"mida valitseb üks tsentraalne võim - kuningavõim."[1]

Tõrva Keskkooli 6.a klassis selgitas üks õpilane tsentraliseeritud riigi mõistet alljärgnevalt:

"Tsentraliseeritud riigiks nimetatakse riiki,kus on ühinenud suur riik,ei koosne üksikutest vürstiriikidest." (Mati,K,Tõrva Keskkool.6.a kl.1962.a.)

Toodud vastus ei hõlma peamist - ühtset kuningavõimu. Samaaegselt tuuakse mõiste sisusse mitteiseloomulik omadus:"suur riik".Tegelikult riigi suurus veel ei iseloomusta,kas riik on tsentraliseeritud või mitte.

Ka teine vastus,mille tooksime näitena,kannatab samaliigiliste vigade all.

"Tsentraliseeritud riigiks nimetatakse seda riiki,millel on oma tugev sõjavägi."(Hele,L.Tõrva Keskkool.6.a kl. 1962.a.)

Mitteiseloomulik on selles vastuses "tugeva sõjaväe" mõistesse paigutamine,mis pole tsemtraliseeritud riigile samuti tüüpiline nagu eelnevas vastuses riigi suurus. Teiseks - ka siin jääb peamine mõiste sisu - ühtne kuningavõim - välja toomata.

"Teisel juhul,mõistete ebaseaduspärasel laiendamisel <u>ei lülitata mõiste sisusse mõningaid olulisi tunnuseid,</u> mis eristavad mõiste alla kuuluvat sellest,mis sinna ei kuulu."[2] Seega mõiste laiendamise all mõistame asjaolu, et <u>mõiste sisusse tuuakse seda,mis sinna ei kuulu.</u>

---

[1] J.A.Kosminski,Keskaeg,Tallinn,1960,lk.88.

[2] A.A.Smirnov,Psühholoogia,Tallinn,1960,lk.225.

Tooksime veel kolmanda näite tsentraliseeritud riigi mõiste kohta,mis oleks tüüpiliseks näiteks mõiste ebaseaduspärasel laiendamisel.

"Riik ei ole kaubavahetuses teiste maadega.Tugev riik välisvaenlaste sissetungide vastu."(Joosep,S.Tõrva Keskkool.6.a kl.1962.a.)

Nagu nähtub,ei esine selles vastuses üldse tsentraliseeritud riigi tunnust,kuna samaaegselt on toodud lisaks väide,et tsentraliseeritud riik ei ole teiste maadega kaubavahetuses.

Tähtsat osa etendavad mõistete omandamises definitsioonid.Neis osutatakse antud mõistes hõlmatud esemete ja nähtuste kõige olulisematele tunnustele,tuuakse esile defineeritava mõiste suhe teise,üldisema mõistega. [1]

Definitsioonides on antud kõige tähtsam,mis tuleb antud mõistes omandada.Definitsioon etendab ainult siis positiivset osa,kui ta toetub näitlikule ja faktilisele materjalile ning eelnevate varieerimisele.

Muidugi pole võimalik otseselt kasutada näitlikku materjali ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete kohta,sest nagu eespool oli juttu,ei ole võimalik ühe pildiga haarata kogu orjanduslikku ühiskonda.Küll saab piltidega ja esemetega näidata õpilastele mitmeid iseloomulikke töövõtteid ja tööriistu.

Defineerides ühiskondliku formatsiooni mõistet,siis "selle definitsioonile võib anda konkreetse sisu alles

---

[1] A.A.Smirnov,Psühholoogia,Tallinn,1960,lk.226.

pärast seda,kui on kogutud teadmisi mitmesuguste ühiskondlike formatsioonide kohta."[1]

Tuleb aga öelda,et iga definitsioon sisaldab ainult osaliselt teadmisi esemetest ja nähtustest,mida antud mõiste hõlmab.Sellepärast on kõige parem,kui kasutada mitut definitsiooni,mis võimaldab tutvustada õpilastele antud mõistes üldistatud esemete ja nähtuste tunnuste mitmekesisust.[2]

Tähtsaim küsimus mõistete omandamisel on see,et tuleb õsata mõistet kasutada praktikas,osata mõistega opereerida.[3]
Milline segadus võib valitseda ajalooliste mõistete alal ja pealegi nende paigutamine ebasobivasse kohta,selleks tooksime ühe näite,kus õpilane andis küsimusele:"Keda nimetatakse pärisorjaks?",järgmise vastuse:

"Pärisori oli peremehe oma,tal ei olnud omal majapidamist,pidi töötama isandate heaks.Orjapidaja võis temaga tehe mida tahtis,võis teda müüa ja osta."(Marju,M.Tõrva Keskkool.6.a kl.1962.a.)

Nagu näha,esineb vastuses kolm mõistet:peremees,isand ja orjapidaja.Juba see fakt,et õpilane"proovib läbi"mitmed nimetused,tunnistab,et nimetatud õpilane ei tea,keda nimetatakse pärisorjaks;keda nimetatakse peremeheks, isandaks,orjapidajaks;et feodaalkorra ajal ei olnud orjapidajaid;et feodalismi ajal oli ekspluateerijaks feodaal.

---

[1] A.A.Smirnov,Psühholoogia,Tallinn,1960,lk.226.

[2] Näiteks - V.I.Lenin andis imperialismi iseloomustamiseks mitu definitsiooni,milledes on esiplaanile tõstetud kord imperialismi üks,kord teine oluline külg.

[3] Psühholoogia,lk.227.

Üllatuseks ja kurioosumiks,kurioosumiks sellepärast,et tegemist oli 8.klassi õpilasega,oli fakt,kui mõiste "konstitutsioon"asemel kasutati mõistet "konsultätsioon".(Peeter,P.Valga II Kaheksaklassiline Kool.8.kl. 1961.a.)

Mõistete omandamisel ja kasutamisel tekivad vead järgnevatest asjaoludest:

1)kui tuttavat mõistet tuleb rakendada uutele juhtudele,mida varem ei ole tulnud viia selle mõiste alla;

2)puudused kogemustes või viimaste ühekülgsus,mis tekitab vigu mõistete kasutamisel;

3)kui mõiste omandamisel ei ole välja kujunenud kindlad seosed mõiste erinevate tunnuste vahel;

4)kui ei tunta mõiste suhteid teiste mõistetega;

5)peab teadma nii seda,mis mõistesse kuulub,kui ka seda,mis sinna ei kuulu.

Nii tuleb õpilastel eristada selliseid ühiskondlik-ajaloolisi põhimõisteid nagu "orjanduslik kord"ja "feodaalkord" või siis "pärisorjus"ja "teoorjus" jpt.

"Mõiste suhetamine sellele lähedaste ja vastupidiste mõistetega,aga samuti ka üldisemate ja kitsamate mõistetega,viib mitte ainult iga mõiste täpsemale omandamisele ja paremale kasutamisele praktikas,vaid ka tegelikkuse esemete ja nähtuste reaalseid seoseid ja sõltumusi peegelduva mõistete süsteemi järk-järgulisele kujunemisele.Õpilastel tekib pikkamööda korrapärane "pilt maailmast" kui ühtsest tervikust,mille mitmesugused osad on üksteisega teatud vastastikustes suhetes.Mõistete süsteemi omandamisele tuleb pöörata õppeprotsessis suurt tähelepanu."[1]

---

[1] A.A.Smirnov,Psühholoogia,Tallinn,1960,lk.228.

II ÕPILASTE TEADMISED PÕHIMÕISTETEST "ÜRGKOGUKONDLIK KORD" JA "SUGUKOND"

1.Õpilaste teadmised põhimõistest "ürgkogukondlik kord".

Juba 4.klassis tulevad ajaloos käsitlusele teemad,mis räägivad muistsete inimeste elust ja tööst.Õpetajal on siin ülesandeks lihtsa,õpilaste eale vastava jutustuse või mingi muu töövormiga selgitada,kuidas elasid muistsed inimesed,kuidas nad töötasid,kuidas jaotasid saagi jne.Eelpooltoodud küsimuste abil saavad 4.klassi õpilased algteadmisi ürgkogukondlikust korrast.Ehkki termin "ürgkogukondlik kord"ei esine praegu kasutusel olevas 4. klassi ajaloo õpikus,[1] on selle mõte seal antud.

Kõige täpsemini 4.-7.klasside ajaloo kursustes käsitletakse ürgkogukondlikku korda 5.klassis.Siin on juba ajaloo programmis pööratud õpetajate tähelepanu sellele küsimusele,kus on öeldud:

"Teema "Ürginimeste elu"tutvustab õpilasi klassideta ühiskonnaga."[2]

Viimane polegi muud,kui ürgühiskondlik kord.

Samas programmis on pööratud tähelepanu veel mõnedele ürgühiskondlikku korda iseloomustavatele omadustele - ühiskonnas valitsev ühisomand tulenes kollektiivsest tööst ja oli sugukondliku kollektiivi liikmete vahelise

---

[1] H.Palamets,Jutustusi kodumaa ajaloost.Õpik-lugemik IV klassile,Tallinn,1961.

[2] Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62.õppeaastaks.Ajalugu,Tallinn,1961,lk.4.

Varandusliku võrdsuse aluseks.

Sellega on antud õpetajatele sõlmpunktid,mida tuleb õpilastele "lahti*h*arutada"ja mis on omased ürgkogukondlikule mõistele:ühisomand,kollektiivne töö ja varanduslik võrdsus.

Tooksime veel mõned näited,kuidas on selgitatud ürgkogukondlikku korda.

"Suures Nõukogude Entsüklopeedias" on toodud järgnev selgitus:

"ürgkogukondlik kord - esimene sotsiaal-majanduslik formatsioon inimkonna ajaloos. Tootmissuhete aluseks on ürgkogukondlikus korras tootmisvahendite ühiskondlik omand, klasside puudumine,ühtlane produktide jaotamine."

F.Korovkini õpikus "Vana-aeg" on antud selge ja hea vastus küsimusele mis on ürgkogukondlik kord. Peale põgusat selgitust on õpikus järgnev kokkuvõte:

"Sadu tuhandeid aastaid elasid inimesed ürgkogukondliku korra tingimustes,töötasid ühiselt,valdasid vara ühiselt ja olid omavahel võrdsed."

') Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62.õppeaastaks.Ajalugu.Tallinn.1961,lk.4.

'') Большая Совецкая Энциклопедия ,том 32 II изд.с 335- „первопытно-общинный строй"

''') F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959.

'''') Sealsamas,lk.14.

''''') Sealsamas.

Raskem ja "teaduslikum"selgitus on toodud S.Kovaljovi [1]
"Vana-aja"õpikus, kus öeldakse järgmist:

"...inimestel oli ülekaalus kollektiivne töö,eksisteeris kollektiivne omand ja puudus inimese rõhumine [2]
teise inimese poolt".

Ka siin on rõhutatud kolme peamist omadust,kuigi keerulisema sõnastusega - kollektiivne töö,kollektiivne omand ja ühe inimese rõhumise puudumine teise inimese poolt.Järgnev nimetatud õpiku lõik teeb kokkuvõtte:

"Sellist ühiskondlikku korda,mis oli inimestel nende [3]
ajaloo algul,nimetatakse ürgkogukondlikuks korraks."

Antud ürgkogukondliku korra määrang jääb puudulikumaks võrreldes F.Korovkini õpikus tooduga.Paistab,et peamiseks puuduseks on asjaolu,et kokkuvõte ürgkogukondliku korra kohta jääb eeltoodud selgitusest eraldi,mistõttu oli õpilastel kindlasti raskem jätta meelde ürgkogukondliku korra mõistet,sest vaevalt,et nad oskasid siduda ühes lõigus toodud kirjeldusest kollektiivse töö,kollektiivse omandi ja rõhumise puudumise ürgkogukondliku korraga siis,kui edasi on öeldud selgelt ja hoopis meeldejäävamalt,et ürgkogukondlik kord oli selline ühiskondlik kord,"mis oli inimestel nende ajaloo algul".Tähtis on aga õpilastel teada,millised tootmissuhted valitsesid ürgkogukondlikus korras.

---

[1] S.Kovaljov,Vana-aeg,Tallinn,1956.

[2] Sealsamas,lk.11.

[3] Sealsamas.

Tehes kokkuvõtte eelpooltoodud näidetest,saaksime sisuliselt kõikidele erinevatele allikatele vaatamata samad tunnused.Vahe on ainult sõnastuses.

Teos / Jrk. nr.	Suur Nõukogude Entsüklopeedia	Ajaloo programmid	F.Korovkin "Vana-aeg"	S.Kovaljov "Vana-aeg"
1.	tootmisvahendite ühiskondlik omand;	ühisomand;	ühise vara valdamine;	kollektiivne omand;
2.	klasside puudumine;	varanduslik võrdsus;	inimesed olid omavahel võrdsed;	puudus inimese rõhumine teise inimese poolt;
3.	ühtlane produktide jaotamine;	Kollektiivne töö;	inimesed töötasid ühiselt;	kollektiivne töö;

Eelpoöltoodust võib teha järeldused,et paremini arusaadav on õpilastele ürgkogukondliku korra mõiste selline selgitus, mis on toodud F.Korovkini "Vana-aja" õpikus.

Tingimata peaksid õpilased teadma,et ürgkogukondlikus korras oli kõigil inimestel ühine vara,nad olid omavahel võrdsed ja töötasid ühiselt.Viimasest tingituna toimus ka töö-ja jahisaaduste ühine kasutamine.

ÜRGKOGUKONDLIKUKS KORRAKS NIMETATAKSE SELLIST ÜHIS-KONDLIKKU KORDA, KUS INIMESTEL OLI ÜHINE VARA, NAD OLID OMAVAHEL VÕRDSED JA TÖÖTASID ÜHISELT. [1]

Õpilastele võiks anda "ürgkogukondliku korra" mõiste selgitamiseks järgmine skeem:

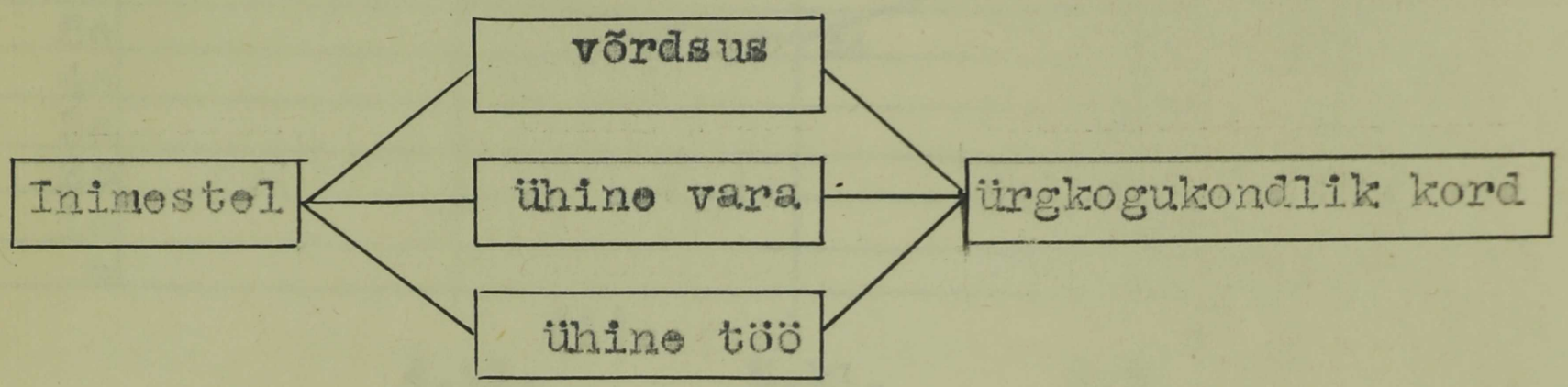

Tooksime ülevaatliku tabeli õpilaste poolt esimesele küsimusele antud vastuste põhjal, kus juures vastused on kvalifitseeritud järgmiselt: õige vastus, osaliselt õige vastus, vale vastus ja vastamata.

Vastuste liigid	4.kl. lõpe-tanud	5.kl. lõpe-tanud	6.kl. lõpe-tanud	7.kl. lõpe-tanud	Kokku
Õige vastus	13	-	3	2	18
Osaliselt õige vastus	19	16	33	26	94
Vale vastus	2o	11	11	11	53
Vastamata	-	3	-	-	3

[1] Siin ja edaspidi ei pretendeeri ükski toodud mõiste sõnastus definitsioonile.

Selgemini toob teadmiste taseme üksikklasside osas välja [1] alljärgnev graafik:

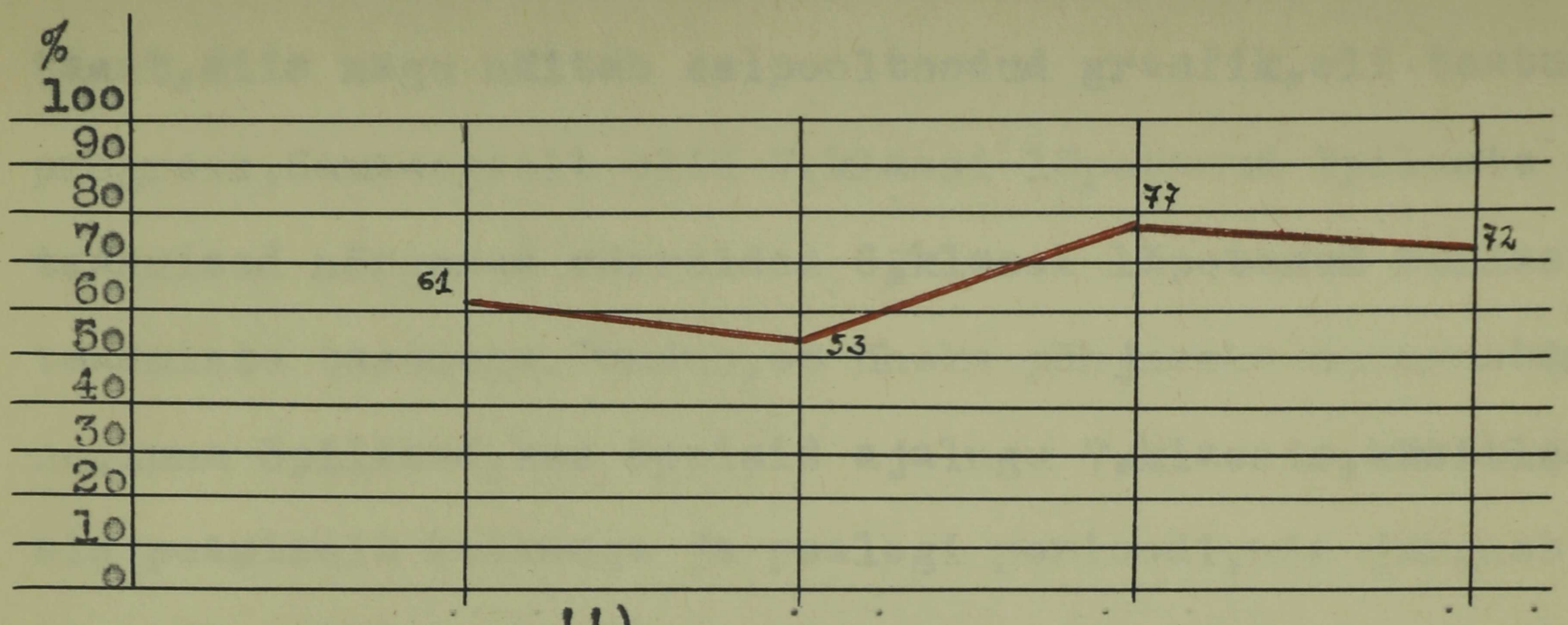

Millest on seletatav asjaolu, et 4.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tase on mõnevõrra kõrgem kui 5.klassi lõpetanud õpilastel?

Põhimõiste "ürgkogukondlik kord" puhul on see tingitud ilmselt sellest, et küsimustiku esitamise aeg oli hilinenud s.t., et momendil, mil esitati õpilastele küsimustik, olid 5.klassi õpilased õppinud ürgkogukondlikku korda, mistõttu oli nimetatud mõiste neil värskelt meeles. Paistis silma, et kõik 13 õpilast, kes andsid täiesti õige vastuse, olid Valga II Kaheksaklassilisest Koolist.

Seega tõestas eelpooltoodud asjaolu, et nimetatud põhimõistega oli Valga II Kaheksaklassilises Koolis tööd tehtud, teiseks - küsimustiku esitamine vähemalt selle põhimõiste osas oli "hiljaks jäänud". Kuid võime teha veel ühe

---

[1] Siin ja edaspidi on arvutatud teadmiste protsentuaalne näitaja selliselt, et on võetud arvesse õiged ja osaliselt õiged vastused.

[2] Siin ja ka järgnevate graafikute puhul on näidatud klass, mille õpilased on lõpetanud.

olulise järelduse:<u>nimetatud mõiste on õige õpetamise korral 5.klassi õpilasele täiesti jõukohane.</u>

Võrreldes 5.ja 6.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste taset,siis nagu näitab eelpooltoodud graafik,oli teatud progress.Samaaegselt olid 7.klassi lõpetanud õpilaste teadmised nõrgemad võrreldes 6.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tasemega.Tundub,et üheks põhjuseks on unustamine,kuna õpilased,kes õppisid ajalugu 7.klassis,käsitlesid peamiselt keskaega ja pealegi perioodi,mis järgneb linnade tekkimisele.Seega ei puutunud need õpilased enam kokku sellise mõistega nagu "ürgkogukondlik kord".Peale selle võib järeldada,et õpetajad ei ole töötanud kordamisel ajalooliste põhimõistetega;õpilastele ei ole esitatud küsimusi,mis nõuaksid õpilastele üldteadmisi ajaloolisest arengust ja ajaloo seaduspärasustest;mõiste "ürgkogukondlik kord"ei ole õpilaste poolt omandatud ja isegi varasemad teadmised on ebatäielikud,mida tunnistab ka õigete vastuste vähene arv.

Nagu nähtus eelnevast analüüsist,andsid 4.klassi lõpetanud õpilased ühiskondlik-ajaloolise põhimõiste "ürgkogukondlik kord"kohta enamuses õigeid ja osaliselt õigeid vastuseid.Meenutades arvulisi näitajaid,saime järgmise suhte:õigeid ja osaliselt õigeid vastuseid andsid 32 õpilast;valesid vastuseid - 20 õpilast.Põhjuseks,et pilt kujunes selliseks,oli juba eespool mainitud asjaolu,et küsimustiku esitamine oli hiline s.t.õpilased olid nimetatud põhimõistet juba 5.klassis õppinud ja neil oli meeles,mida nimetatakse ürgühiskondlikuks korraks.

Samas tõestavad toodud andmed,et õpilastele on põhimõiste "ürgkogukondkik kord"jõukohane ning ajaloo õpetajad on pööranud tähelepanu õpilastes teaduslike mõistete kujundamisele.

Vaatleksime lähemalt,mida kirjutasid õpilased oma vastustes,ning millises osas esinesid peamised puudused.

13 õpilast andsid õige vastused,milledest tooksime paar näidet:

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse elukorda,kus inimesed elasid ühiselt ja nende õigused olid võrdsed; nad omasid ühist vara ja töötasid ühiselt."(Agnes,R.12.a. V II 8 K 5.kl.)[1]

"Kus inimesed töötasid ühiselt ja omasid ühist vara ja on võrdsed."(Eduard,S.13.a.VII 8 K 5.kl.)

Nagu eelpooltoodud kahel õpilasel,nii ka teistel,olid toodud vastustes kõik ürgkogukondliku korra tähtsamad iseloomustavad momendid - klassivahede puudumine,eraomandi puudumine ja ühine töö.

Edasi vaatleksime täpsemalt,millised peamised puudused esinesid õpilaste poolt antud vastustes,sest selleks,et suunata õpilased mõistete omandamisel õigele nn.teaduslikule teele,on esimeseks nõudeks,mis tuleb võtta aluseks igal õpetajal - õppida tundma vigu,mis esinevad õpilaste vastustes ja millised arusaamad on ühel või teisel õpilasel mõistetest,et leida õiget metoodilist teed,kuidas valedest eelteadmistest abistada

---

[1] Siin ja edaspidi on kasutusel järgmised lühendid:Valga I Kaheksaklassiline Kool - V I 8 K ja Valga II Kaheksaklassiline Kool - V II 8 K.Kuna küsimustik on õpilastele antud 1961.a.,siis ei ole aastat märgitud.

õpilasi välja õigele,teaduslikule arusaamisele mõistatast

Tooksime näiteid:

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse sellist korda, kus inimesed töötavad ühiselt ja omavad ühist vara" (Väino,P.12.a.V II 8 K.5.kl.)

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse korda,kus inimesed on omavahel võrdsed."(Enno,M.11.a.V II 8 K.5.kl.)

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse seda aega,kus kõik olid rühmas ja töötasid ühiselt."(Helbe,J.11.a. V I 8 K.5.kl.)

Kahe seimese näite juures jääb õpilastel üks või teine oluline moment puudutamata.Viimase näite puhul on näha, et õpilasel on ürgkogukondlikust korrast teatud ettekujutus,kuid esineb rohkem puudusi kui kahes eelnevas vastuses.

Esimese näite juures teab õpilane nimetada,et ürgkogukondliku korra ajal töötasid inimesed koos,et neil puudub eraomand.Puudu jääb aga klassimõistest s.t.ei ole esile toodud,et ürgkogukondlikus korras puudusid klassid.

Teises näitena toodud vastuses nimetab õpilane,et ürgkogukondlikus korras ei ole klassi ega klassivahet,kuna "inimesed on võrdsed".Selle all mõtlevad nimetatud klasside õpilased,et ei ole rikkaid ja vaeseid.Peale selle on õpilastele vaja teha selgeks,et olenevalt eelnevast ei ole ka eraomandit ja töö ning produktide jaotamine on ühine.

Viimasena toodud näide on umbmäärasema sõnastusega.Ilmselt on ka siin õpilasel algus olemas mõiste edasiseks süvendamiseks,kuna ta teab,et ürgkogukondliku korra ajal inimesed "töötasid ühiselt",millega on esile toodud kol-

lektiivne töö.

Mis puutub väitesse,et"inimesed kõik olid rühmas",on kindlasti jäänud õpilasele meelde vastava osa õppimisest,kuna õpikutes on selgitatud üksikõnimese abitust ürgkogukondliku korra ajal.

Eelnevatest näidetest ilmneb,et suuremal osal jääb puudu kas klassimõistest või eraomandi küsimusest.

Milliseid vigu esines veel nimetatud vastustes?Üks õpilane on ilmselt segi ajanud ürgkogukondliku korra sugukonnaga,kus on räägitud sugukonna vanemast:

"Ürgkogukondlikus korras peab olema vanem,kes peab olema tark.Ja muistsed inimesed täidavad tema käske." (Riina,P.11.a.V I 8 K.5.kl.)

Üsna primitiivne on järgmine vastus:

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse seda,kus on palju inimesi koos ühes koopas."(Heli,P.12.a.V I 8 K. 5.kl.)

Viimane vastus on tüüpilisi vigu,kus tuuakse esile ainult üks nähtus ja seejuure ebaoluline.

Segadust mõistete alal väljendavad järgmised vastused:

"Ürgkogukondlik kord on see,kus valitsesid mõisnikud..."2 (Elvi,V.11.a.V I 8 K.5.kl.)

"Ürgkogukondlikus korras on klassid."(Marju,K.12.a. V I 8 K.5.kl.)

Lõpuks tooksime näitem,mis näitab,et on segi aetud sellised mõisted nagu "ürgkogukondlik kord" ja "ürginimesed!

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse inimesi,kes elavad ühiselt."(Õnne,K.V II 8 K.5.kl.)

Eelpooltoodud näited lubavad järeldada,et mõistes "ürg-

kogukondlik kord" on veel küllaltki segast.Vastused,kus öeldakse,et ürgkogukondlikus korras valitsevad mõisnikud,on klassid,kus võrdsustatakse ürgkogukondlik kord inimestega,tunnistavad,et osa õpilasi ei tunne ürgkogukondlikku korda kui ühiskondlik-ajaloolist põhimõistet. Samaaegselt ei tunne nad teisi mõisteid ja ei oska neid kasutada("mõisnik","ürginimesed").

Lõpetades tooduga 4.klassi lõpetanud õpilaste vastuste kvalitatiivse analüüsi,läheksime 5.klassi lõpetanud õpilaste vastuste juurde.

5.klassi õpilaste vastustest,nagu kvantitatiivne analüüs näitas,ei olnud ühtegi vastust,kus oleks olnud kõik ürgkogukondlikule korrale iseloomulikud jooned:klasside puudumine,kollektiivne omand,kollektiivne töö.Vastustes,mis olid osaliselt õiged,oli välja toodud peamiselt klasside puudumine ja kollektiivne töö.Illustreeriksime toodud väidet paari näitega:

"Ürgkogukondlikuls korraks nimetati,kus inimesed töötasid ühiselt ja olid omavahel võrdsed."(Tiiu,V.V II 8 K. 6.kl.)

"Kus inimesed elavad ja töötavad ühiselt,on omavahel võrdsed."(Vaike,R.V II 8 K.6.kl.)

On näha,et taoliste vastuste puhul õpilased teavad ürgkogukondlikku korda.Puudujääk on ainult selles,et jääb märkimata kollektiivne omand.Arvestades aga õpilaste vanust,on loomulik,et nad ei oska ise järeldada,et ühiskondlikus korras,kus puuduvad klassid,on ka produktide jaotamine ühine.

Vaatleksime,millised peamised vead esinesid nimetatud

klasside õpilastel.

Ei teata,et ürgkogukondlikus korras ei esine klasse ja seetõttu omastatakse ürgkogukondlikule korrale sellise klassi esindajaid,kes kerkisid ajaloo käigus esile orjanduslikus või koguni feodaal ses formatsioonis.

"Ürgkogukondlik kord on see,kus elasid talupojad ja orjad:"(Õie,K.13.a.V II 8 K.6.kl.)

"...maa kuulub feodaalile."(Lehte,K.14.a.V II 8 K. 6.kl.)

Osa õpilasei ei tunne ürgkogukondliku korra mõistet,ega ka teisi ajaloolisi põhimõisteid,mida tunnistasid eelpooltoodud näited,kus on toodud uued põhimõisted ("ori", "talupoeg","feodaal"),mida ei osata kasutada.

On õpilasi,kes ei tea,mida mõistetakse ühiskondliku korra all,mistõttu samastatakse viimane inimestega.

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse vanema alla kuuluvaid inimesi."(Jaan,P.13.a.V I 8 K.6.kl.)

Tuuakse esile mitteolulisi tunnuseid.

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse korda,kus kõige tähtsam on kõige vanem inimene."(Kalle,A.13.V I 8 K. 6.kl.)

Kokkuvõttes võime öelda,et antud vastustest on näha: õpilastest,kes õppisid möödunud õppeaastal ürgkogukondlikku korda,on jätnud nimetatud põhimõiste meelde 16 õpilast 30-st.Täiesti pole aga ühelgi õpilasel meelde jäänud ürgkogukondlik kord kui ühiskondlik-ajalooline põhimõiste.Näha,et õpilased on unustanud.

Samas aga,nagu tunnistavad mõned vastused,pole mõned

õpilased nimetatud põhimõistet üldse selgeks saanudki.

Võrreldes 6.klassi põhetanud õpilaste vastuseid teise vaadeldud klasside vastustega,paistab silma,et nimetatud õpilaste teadmiste tase on põhimõiste "ürgkogukondlik kord"puhul kõrgem kõikidest teiste klasside õpilaste teadmiste tasemest.Seda kinnitavad ka protsentuaalsed näitajad:4.klassi õpilaste teadmiste tase oli 61%; 5.klassi lõpetanud õpilastel - 53%;6.klassi lõpetanud õpilastel- 77% ja 7.klassi lõpetanud õpilastel - 72%. Täiesti õigeid vastuseid oli ainult 3 õpilasel.Seda rohkem esines osaliselt õigeid vastuseid - 33 õpilasel.

Järgnevana analüüsiksime 6.klassi lõpetanud õpilaste vastuseid.

Õigesti avab ürgkogukondliku korra mõiste järgmine õpilane:

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse korda,kus kõik inimesed on võrdsed.Nad töötavad ühiselt ja jaotavad saagi ühiselt.Keegi ei rõhu üksteist."(Sirje,P.13.a.V I 8 K. 7.kl.)

Nagu öeldud,esines 33 õpilasel vastuseid,kus üks või teine ürgkogukondlikule korrale omaseid nähtusi jäi õpilaste poolt välja toomata.Tooksime nimetatud väite kohta paar näidet.

"Elukorda,kus inimesed elavad ja töötavad ühiselt ning on võrdsed."(Tiiu,K.13.a.V II 8 K.7.kl.)

"Kus inimesed elavad sugukondadena ja kus on sugukonna vanem.Kõigil on kõike võrdselt,maad,toitu jm." (Tiia,M.13.a.V I 8 K.7.kl.)

Esimeses vastuses jätab õpilane nimetamata kollektiivse omandi,kuna teises vastuses ei ole mainitud kollektiivset tööd ja klasside puudumist.Samaaegselt on nimetatud ebaolulist - sugukonna vanemat.Samad puudused esinesid kõigil õpilastel,kes andsid osaliselt õige vastuse.

Ka 6.klassi lõpetanud õpilaste seas esineb neid,kes ei kujuta ette,mida tähendab ühiskondlik kord,võrdsustades viimase sugukonnaga:

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse korda,kus võim kuulus ürgkogukondliku korra vanemale."(Mai,K.13.a.V I 8 K.7.kl.)

Vestluse käigus selgus,et õpilased on selgeks õppinud, et orjanduslikus ühiskonnas on kaks peamist klassi orjad ja orjapidajad,feodaalkorras - pärisorjad ja feodaalid.Samaaegselt ei ole selge,mis on ühiskondlik kord ja võrdsustatakse viimane mõistega "sugukond".

Osa 6.klassi lõpetanud õpilasi ei tea ühiskondlik-ajaloolist põhimõistet "hõim".Nii kirjutab üks õpilane oma vastuses:

"Grupis on umbes 12 - 20 inimest.Neid gruppe nimetatakse hõimudeks."[1] (Mauno,K,14.a.V I 8 K.7.kl.)

Muidugi ei saa nimetatud õpilase väitega nõustuda,kuna hõim koosnes mitmetest sugukondadest.

Peale"hõimu" kui uue ajaloolise põhimõiste,on toodud ürgkogukondliku korra vastuste juures veel "tööline".

---

[1] Millegipärast Valga I Kaheksaklassilise Kooli õpilased toovad mingeid arve:siin paigutatakse hõimu kuni 20 inimest,sugukonda on asetatud 30 inimest.

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse seda,kus inimesed ja töölised elavad ühiselt."(Evi,I.14.a.V II 8 K. 7.kl.)

Siin on asi selge:nimetatud õpilane ei tea põhimõisteid "ürgkogukondlik kord" ja "tööline" ning seetõttu ei oska ta neid põhimõisteid ka kasutada.

Taoliste õpilaste puhul tuleb õpetajatel tingimata kontrollida,millised arusaamad on nimetatud õpilastel klassidest,klassivahest,millal ja missugused klassid esinevad jne.Ainult vastavate puuduste väljaselgitamine võimaldab õpetajal leida teid ja mooduseid nende puuduste likvideerimiseks.

Lõpuks tuleb nimetada,et üks õpilane oli ajanud segi mõisted "sugukond" ja "suguvõsa".Oma vastuses tegi sama õpilane järgneva kokkuvõtte:

"Ürgkogukondlik kord oli ürgajal."(Mart,M.14.a.V I 8 K.7.kl.)

Naiivselt loogiline vastus,mis aga kuidagi ei selgita ürgkogukondlikku korda kui ühiskondlikku formatsiooni.

7.klassi lõpetanud õpilastest on vaadeldavale küsimusele ainult 2 õpilast (5% vastanud õpilaste üldarvust) vastanud täiesti õigesti.Ka siin jäetakse ära ürgkogukondlikule korrale mõningaid põhilisi iseloomustavaid jooni ja tuuakse vastustes palju ebatähtsat.Esineb ka vastuseid,mis tunnistavad,et õpilased ei tea,et ürgkogukondlikud korras puudusid klassid.

Vaatleksime kahte vastust:

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse korda,kus kõik tehti ühiselt ja saak jagati ka ühiselt."(Jaan,B.14.a. V II 8 K.8.kl.)

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse korda,kus inimesed tegid tööd koos ja kus puudusid rikkad ja vaesed." (Liivia,R.14.a.V II 8 K.8.kl.)

Esimeses vastuses ei ole nimetatud ebavõrdsuse puudumist.Teisena toodud vastuses on eelnev puudus toodud.kuid puudub jälle kollektiivne omand.

Peale eelpooltoodud osaliselt õigete vastuste esines ka vastuseid,kus oli otseseid vigu.Vaatleksimegi lähemalt,milliseid vigu esines vastustes.

"Ürgkogukondlik kord on niisugune kord,kus ürgajal inimesed ei olnud võrdsed.Inimesed elasid sugukondadena.Tasuti kätte teistele sugukondadele."(Marianne,K. 14.a.V I 8 K.8.kl.)

Toodud õpilase vastuse peamiseks veaks on,et õpilane väidab,et ürgkogukondliku korra ajal inimesed ei olnud võrdsed.Nagu edaspidisest vastusest ilmneb,põhjendab õpilane oma väidet sellega,et sugukonnad "tasusid kätte" teistele sugukondadele.Siin mõtleb õpilane ilmselt veritasu.Viimane komme muidugi esines,kuid see veel ei tähenda,et selle tõttu oleks puudunud võrdsus.Nii näiteks irokeeside sugukonnas,kui mõni võõras tappis sugukondlase,pidi sugukond veriselt kätte maksma.Enne aga tehti lepituskatse.[1]

---

[1] F.Engels,Perekonna,eraomanduse ja riigi tekkimine, Tallinn,1946,lk.88.

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetati korda,kus ürginimesed valisid endile vanema ehk peamehe.Riietuti nahkadesse.Kõik riistad olid enamasti kivist ja puust."(Toivo, S.16.a.V I 8 K.8.kl.)

Toodud vastuses näitab õpilane,millest olid valmistatud tööriistad.Sugugi pole aga näidatud olulist:kas inimeste vahel oli võrdsust või mitte,kuidas töötati,kuidas jaotati produktid.

Üks õpilane on segi ajanud ürgkogukondliku korra mingi teise ühiskondliku korraga,kuna vastusest ei ilmne,millist ühiskondlikku korda õpilane mõtleb:

"Korda,kus maa kuulub rikastele.Orjad peavad tegema neile tööd."(Marju,P.15.a.V II 8 K.8.kl.)

Kuna allpooltoodud vastused kuuluvad õpilastele,kes käesoleval õppeaastal alustasid õppimist 8.klassis,siis on lubamatu,et osa õpilasi omavad väga primitiivseid teadmisi ajaloolistest põhimõistetest ja üldse ajaloo-arengu seaduspärasustest.Eelneva tõestuseks toome mõned vastused:

"Ürgkogukondlik kord on see,kus inimene ei saa haridust.Ta elab koobastes,igal koopal on oma vanem või koobaste ülem."(Aime,P.14.a.V I 8 K.8.kl.)

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse korda,mille eesotsas ei ole juhtivaid organeid,inimesed on kõik võrdsed."(Maret,T.14.a.V II 8 K.8.kl.)

"Ürgkogukondlikuks korraks nimetatakse korda,kus polnud masinaid ja tööriistu."(Mare,T.13.a.V II 8 K.8.kl.)

Teisena toodud vastuses võime märgata moderniseerimist väljendi "juhtivad organid" näol.Teiseks - õpilase vastusest paistab,et ainult siis on inimesed võrdsed,kui ei

ole juhtivaid organeid.

Tehes kokkuvõtte,võime nimetada esimeseks kõiki klasse haaravaks veaks seda,et õpilased ei tea nimetada oma vastustes kõiki ürgkogukondlikku korda iseloomustavaid joone - klasside puudumine,eraomandi puudumine ja kollektiivne töö.

4.klassi lõpetanud õpilaste vastustes paistis silma, et õpilastele on paremini teada kollektiivne töö kui ürgkogukondliku korra üks komponent.5.-7.klassi lõpetanud õpilaste vastustes esines võrdselt puudusi eelpooltoodud kolme ürgkogukondlikule korrale iseloomuliku komponendi juures.Võib aga nimetada,et kõige halvemini oli teada 4.-7.klassi lõpetanud õpilastel eraomandi küsimus ürgkogukondlikus korras.

Millist ajaloolist perioodi on üks või teine klass ajaloos õppinud,vastavalt sellele kasutavad õpilased ka uusi ühiskondlik-ajaloolisi põhimõisteid.Kui 4.klassi lõpetanud õpilased tõid uue ajaloolise põhimõistena peamiselt "mõisniku",siis 5.klassi lõpetanud õpilaste vastustes esines kolm enamkasutatavat uut ajaloolist põhimõistet - "ori","talupoeg" ja "feodaal".6.klassi lõpetanud õpilaste vastustes esines suhteliselt vähem teisi põhimõisteid.Nimetada võiks "sugukonda"ja "hõimu".7. klassi lõpetanud õpilased eelpooltoodud põhimõistetele midagi juurde ei lisanud.Viimaste vastustes esines aga mitmel korral moderniseerimist,mille kohta oli näitena toodud ühe õpilase vastus.

Mitmete ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete kasutamine tunnistas,et õpilased ei tea ja ei oska kasutada sellised ajaloolisi põhimõisteid nagu "ori","feodaal","hõim"j t

Võrreldes 4.klassi[1] lõpetanud õpilaste teadmiste arengutaset 5.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tasemega,saame järgmised tulemused:4.ja 6.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tase ületab vastavalt 5.ja 7.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste taset.[1] Paistab,et viimane asjaolu on tingitud järgmistest põhjustest:

1.Nii 5. kui ka 7.klassi lõpetanud õpilased on unustanud nimetatud põhimõiste,sest õpilased,kes olid käesoleval[2] õppeaastal 6.ja 8.klassis,õppisid ürgkogukondlikku korda kehtinud õppeprogrammide järgi 5.klassis s.t. vastavalt üks ja kaks aastat tagasi.

2.Samaaegselt olid 4.klassi lõpetanud õpilased,nagu eespool toodud,just enne küsimustiku esitamist õppinud ürgkogukondlikku korda,mistõttu oli see neil meeles ja mis ühtlasi tunnistas,et ühiskondlik-ajalooline põhimõiste "ürgkogukondlik kord" on õpilastele õige õpetamise korral jõukohane.Sama võib öelda ka 6.klassi lõpetanud õpilaste kohta,kuna käesoleval õppeaastal alustasid 7.klassi õpilased ajaloo õppimist kaheksaklassilistele koolidele koostatud uute õppeprogrammide järgi,kus esimese teemana tuleb käsitlusele ürgkogukondlik kord NSV Liidu

---

[1] Vaata lisa nr.3.

[2] 1961/62.õppeaasta.

territooriumil.[1]

Teiseks kõiki klasse haaravaks veaks oli olulise asendamine ebaolulisega.

Lõpetaksime sellega ühiskondlik-ajaloolise põhimõiste "ürgkogukondlik kord" vaatluse ja läheksime järgneva põhimõiste "sugukond" juurde.

---

[1] Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62.õppeaastaks. Ajalugu,Tallinn,1961,lk.32.

2.Õpilaste teadmised põhimõistest "sugukond".

Esmalt vaatleksime,kuidas on ajaloo õpikutes antud ühiskondlik-ajalooline põhimõiste - sugukond.

Käesoleva õppeaasta ajaloo õpik-lugemik selgitab õpilastele,et üksik inimene oli metsiku looduse ees abitu, kuna ta ei suutnud end kaitsta kiskjate loomade eest ja ei suutnud eluks vajalikku toitu hankida.Et mitte hukkuda,elasid muistsed inimesed rühmadena.Edasi ongi öeldud:

"Kuna neisse rühmadesse kuulusid peamiselt sugulased, siis nimetati neid rühmi sugukondadeks."[1]

Nimetatud selgitus ja hilisem kokkuvõte annab 4.klassi õpilastele hea ja selge vastuse küsimusele,mida nimetatakse sugukonnaks.

Peale 4.klassi ajaloo kursuse puutuvad õpilased nimetatud põhimõistega kokku 5.ja 6.klassis,kus juures käesoleval õppeaastal (1961/62.õ.a.) käsitletakse põhimõistet "sugukond" ka 7.klassis.[2] Õpetajatel tuleb selgitada õpilastele sugukondlikku korda,tuleb teha selgeks,mis tähendab sugukond.

Samaaegselt on nimetatud osa 5.klassis toodud küllaltki lühidalt võrreldes üldise materjali mahuga.Ka varemolnud ajaloo programmis on märgitud,et piisab,kui õpilasi

---

[1] H.Palamets,Jutustusi kodumaa ajaloost.Õpik-lugemik IV klassile,Tallinn,1961,lk.19.

[2] Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62.õppeaastaks.Ajalugu,Tallinn,1961,lk.32.

tutvustada ürghordiga ja sugukondliku korraga.[1]

S.Kovaljovi "Vana-aja" õpikus on sugukonna kohta öeldud järgmist:

"Niisugust ürginimeste rühma,kes tegeles ühise tööga ja õli seotud sugulusega,nimetatakse sugukonnaks."[2]

Siin on toodud kaks sugukonda iseloomustavat komponenti:ürginimeste rühm,kes tegeles ühise tööga ja oli seotud sugulusega.Võrreldes viimast 4.klassis antud kirjeldusega,võib märgata paralleelsust.Vahe esineb ainult selles,et kui 4.klassi selgitusest saame järeldada,et ürginimestel oli vaja ühiselt töötada,siis eelpoolnimetatud 5.klassi õpikus on viimane asjaolu otseselt öeldud.

F.Korovkini "Vana-aja"õpikus antakse järgmine selgitus:

"Iga rühm koosnes sugukondlastest - sugulastest.Kõik sugukondlased töötasid ühiselt ja jagasid omavahel kõik, mis nad olid hankinud.Rühmal oli ühine vara:elamud,paadid,loomanahad,toidutagavarad.

Sugukondlaste rühma,kes elasid ja töötasid ühiselt ja kellel oli ühine vara,nimetatakse sugukonnaks ehk sugukondlikuks kogukonnaks."[3]

Kokkuvõte on õpilastele selgelt toodud.Paistab ainult, et õpilasi häirib sõna sugukondlased,kuna hoopis lihtsam ja parem oleks lihtsalt sugulased nagu oli toodud eelnevates õpikutes.Kuigi on öeldud,et sugukondlased ja sugulased on üks ja sama mõiste,siis nagu eelpooltoodud tsi-

---

[1] Keskkooli programmid 1958/59.õppeaastaks.Vanaaeg.Keskaeg,Tallinn,1958,lk.3.

[2] S.Kovaljov,Vana-aeg,Tallinn,1956,lk.9.

[3] F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.12.

taadist nähtub,on nimetatud selgituse ja lõppkokkuvõtte vahel kirjeldav osa,mistõttu juba õppimise käigus peab õpilane,jõudes selgitava kokkuvõtteni,eestpoolt otsima,kes olid sugukondlased,kes koos elades ja töötades ning omades ühist vara,moodustasid sugukonna.Vaatamata sellele,et sugukondlaste selgitus on mõni rida kõrgemal,ei lähe 5.klassi õpilastel nimetatud mõiste uuestileidmine sugugi lihtsalt ja teiseks - paljud õpilased ei süvenegi asja sisusse,õpivad ära mõiste "sugukondlased",hiljem aga ei oskagi selgitada,et sugukondlased on võrdne mõiste sugulastega.Viimane on aga igale 5.klassi õpilasele arusaadav.

J.Kosminski "Keskaja" õpikus [1] on öeldud:

"Küla elanikud kuulusid tavaliselt ühte sugukonda.Nad pidasid endid ühe esivanema järglasteks.Kõik küla elanikud pidasid endid sugulasteks - "sugukondlasteks"." [2]

Edasi on ka siin kirjeldatud,et kogu töö tehti ühiselt ja vara valdamine ja jaotamine oli ühine.

Pikemalt selgitab sugukondlikku elukorraldust ja erinevaid sugukondi F.Engels oma teoses"Perekonna,eraomanduse ja riigi tekkimine".

Vaatleksime lõpuks,kuidas on selgitatud sugukonna mõistet "Suures Nõukogude Entsüklopeedias":

"sugukond - sugukondlik kogukond - peamine ühiskondlik majanduslik ühik ürgühiskondlikus kor-

---

[1] J.Kosminski,Keskaeg,Tallinn,1960,lk.

[2] Sealsamas,lk.4.

ras,veresugulaste kollektiiv,mis on ühendatud ühiskondlike ja majanduslike sidemetega."[1])

Kokkuvõttes võib öelda,et kõikides eelpooltoodud raamatutes on antud sugukonnale järgmised tunnused:ühine töö,ühine vara,sugulus.Seega SUGUKONNAKS NIMETATAKSE ÜRGINIMESTE RÜHMA,KES OLID SUGULASED,TÖÖTASID ÜHISELT JA VALDASID VARA ÜHISELT.

Vaatleme,kuidas on õpilased vastanud nimetatud küsimusele.

Vastuste liigid	4.kl. lõpetahud	5.kl. lõpetanud	6.kl. lõpetanud	7.kl. lõpetanud	Kokku
Õige vastus	21	2	18	1	42
Osaliselt õige vastus	9	11	7	13	4o
Vale vastus	2o	14	19	22	75
Vastamata	2	3	3	3	11

Protsentuaalsetest näitajatest klasside järgi annaks ülevaate alljärgnev graafik:

---

[1]) „родовая община" - БСЭ,том 36 II изд.с 588

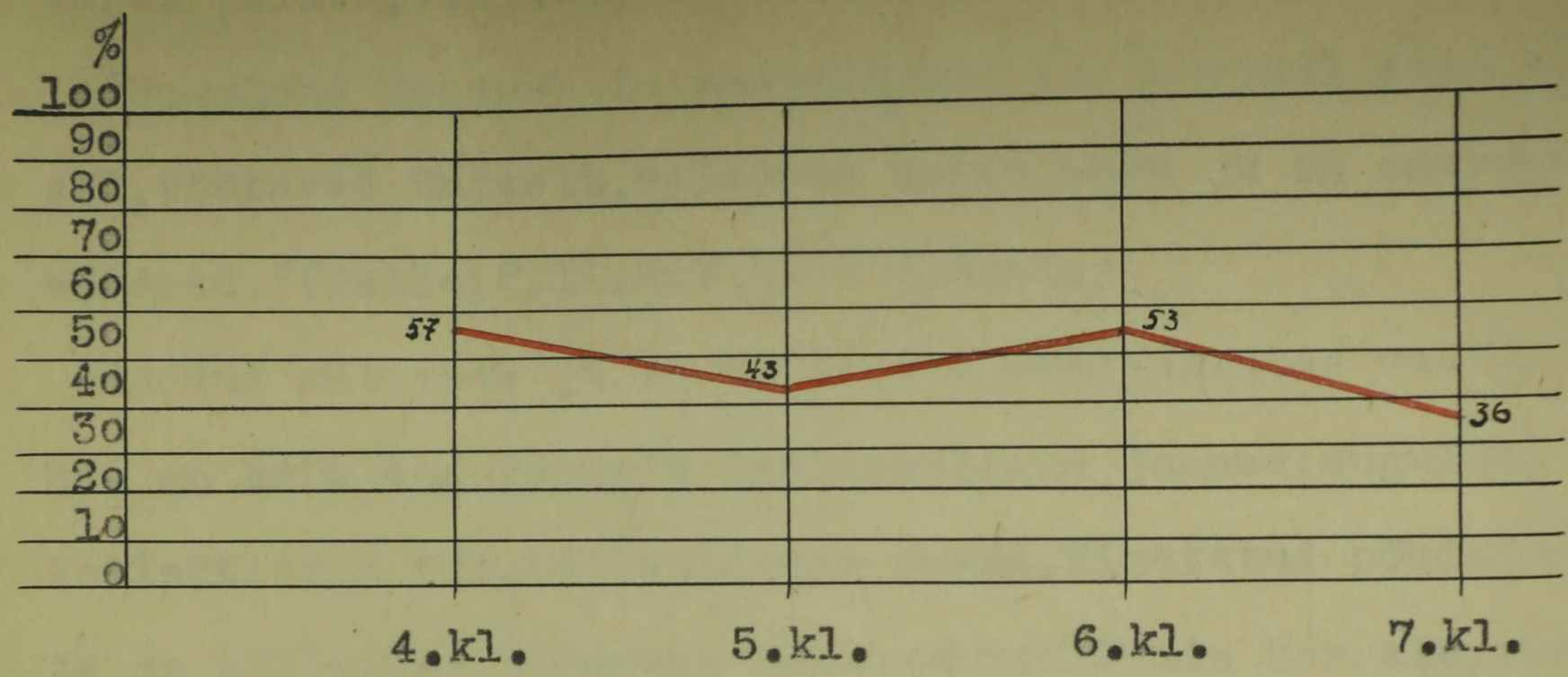

Kui 4.-6.klassini on teadmiste taseme protsentuaalne kõikumine mitte eriti suur - 14%,siis nagu eelnevagi põhimõiste juures langeb ka siin kõvera lõpp.Pealegi on antud juhul 7.klassi lõpetanud õpilaste protsentuaalne näitaja kõige madalam.Muidugi on ka siin tegemist unustamisega,kuna viimati oli tundides sugukonnast juttu 6. klassi algustundidel.Samas ei ole see vabandatav,sest ühiskondlik-ajalooline põhimõiste "sugukond" on ajaloos üheks ühiskondlik-majanduslikuks ühikuks,mida peaks 8. klassi astuv õpilane siiski teadma.

Mida näitas vastuste kvalitatiivne analüüs?

4.klassi lõpetanud õpilased andsid küllaltki palju õigeid ja osaliselt õigeid vastuseid,kuna viimaste vastuste arv ületas 5o% vastanud õpilaste üldarvust.Ka siin, nagu ürgkogukondliku korra mõiste puhulgi,aitas õpilasi käesoleval õppeaastal õpitu.Vaatleksimegi lähemalt õpilaste vastuseid.

Võrdlemisi paljudes õpilaste vastustes peegeldus õpiku sõnastus:

"Sugukonnaks nimetatakse inimeste rühma,kus nad on omavahel sugulased,töötavad ühiselt ja nendel on ühine

vara."(Ellen,V.11.a.V II 8 K.5.kl.)

"Sugukond koosneb inimestest,kes on omavahel sugulased,töötavad ühiselt,valdavad ühist vara ja on omavahel võrdsed."(Malle,P.11.a.V II 8 K.5.kl.)

Toodud näidetes ja ka teistes samasisulistes vastustes on kõik sugukonnale iseloomulikud jooned:sugulus, kollektiivne töö,kollektiivne omand.Nimetatud põhimõiste on küllaltki lähtedane ürgkogukondlikule korrale,mis on loomulik,ja mis samaaegselt aitab õpilastel ühe mõiste najal teist meelde jätta.

Mõningate vastuste puuduseks on see,et ei ole välja toodud kõik eelpoolnimetatud komponendid:

"Sugukond on,kus inimesed on sugulased."(Heli,P.12.a. V I 8 K.5.kl.)

Eespool oli juttu,et õpikus on toodud sugulaste asemel uus mõiste - "sugukondlased".Kuna juba varem esitasime kahtluse,kas ei oleks lihtasam ja õpilastele arusaadavam öelda sugulased,kuna õpilased ei pea meeles uut mõistet,siis võiks tuua selle kohta paar näidet,mis esitavad küsimuse:kas siin polegi õpilased samaga eksinud?

"Sugukonnaks nimetatakse seda,kus inimesed elavad <u>sugukondades</u> ja omavad ühist vara ja ühist tööd."(Viktor,M. 13.a.V II 8 K.5.kl.)

"Sugukond on see,kus inimesed elavad <u>sugukondadena</u>." (Peeter,K.11.a.V I 8 K.5.kl.)

Kui asendada vastustes sõna "sugukond" sõnaga "sugukondlane",oleks esimene vastus täiesti õige ja järgmine osaliselt õige.Kas polegi siin õpilased tahtnud kasutada mõistet "sugukondlased"?

On vastuseid,millede sisu ei ütle midagi nagu näiteks:

"Sugukond on see,kus on palju inimesi."(Madis,K.11.a. V I 8 K.5.kl.)

Osa õpilasi on vastustesse toonud ka uusi ajaloolisi põhimõisteid,mis tunnistab,et aetakse segi sugukonna mõiste teiste mõistatega:

"Sugukond on see,kus elatakse ürghordidena."(Liia,P. 13.a.V I 8 K.5.kl.)

Toodud vastus tõstis esile uue küsimuse:mida nimetatakse ürghordiks?[1] Vastuse leiame vana-aja õpikust, kusjuures pikemalt siin seda küsimust analüüsima ei hakka.Peab ainult ütlema,et õpilastele tuleks selgitada,et ürghordis elasid inimesed lihtsa karjana,kuna sugukonnas olid inimesed sugulased.Et ürghordi kuuluvaid ürginimesi eristada loomakarjast,siis seda näitab ainult inimesele omane oskus - tööriistade valmistamine.

Nimetatud mõiste oli 4.klassi lõpetanud õpilastel üheks paremini vastatud küsimuseks,kuna paremad näitajad olid ainult kahel antud vastusel ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete kohta:"ürgkogukondlik kord" ja "tööline".

Võrreldes 5.klassi lõpetanud õpilaste vastuseid 4.klassi lõpetanud õpilaste vastustega,märkame,et protsentuaalsete näitajate juures on vahe,kusjuures 5.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tase on 14% võrra madalam.Põhjuseks on kindlasti see,et käesoleval aastal 6.klassis õppivatel õpilastel on nimetatud põhimõiste ununenud.

---

[1] F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.8.

Vaatleksime nüüd 5.klassi lõpetanud õpilaste vastuseid.

Suurem osa õpilasi,kes andsid osaliselt õigeid vastuseid,märkisid peamiselt sugulussidemeid,kuna teised tunnused jäid välja toomata.Seda tõendavad järgnevad näited:

"Üks rühm inimesi,kes nimetasid endid ühe esivanema järglasteks."(Tiiu,V.13.a.V II 8 K.6.kl.)

"Grupp inimesi,kes peavad end ühise esivanema järglasteks."(Vaike,R.12.a.V II 8 K.6.kl.)

Samasisulisi vastuseid oli 11 õpilasel,kus juures peamiseks puuduseks on asjaolu,et õpilases ei too esile kollektiivset tööd ja võrdset hüviste jaotust,mis on tegelikult väga tähtsad,kuna nad tunnistavad,et sugukonnaliikmete vahel ei olnud ebavõrdsust.

Õigeks sai lugeda järgmist vastust:

"Ühe küla elanikud,pidasid end ühe esivanema järglasteks ja olid kõik võrdsed."(Tiit,L.12.a.V II 8 K.6.kl.)

Sama oli kirjutatud ka teisel õpilasel,kuna kokku oli täiesti õigeid vastuseid ainult kaks.

Vaatamata sellele,et J.Kosminski "Keskaja"õpikus [1] on selgitatud lihtsalt ja hästi,et hõimu moodustasid mitu sugukonda,ajavad õpilased selle siiski segi,mis ilmneb järgnevatest vastustest:

"Sugukond on ürgkogukondlikus korras,kus rahvad on jagunenud hõimudeks.Neid valitses hõimu vanem."(Toivo,P.13.a.V I 8 K.6.kl.)

---

[1] J.Kosminski,Keskaeg,Tallinn,1960,lk.5.

"Sugukond on see,mis koosneb hõimudest.Sugukonnal on oma vanem.Ürgkogukondliku·korra ajal elasid inimesed sugukondades."(Tõnu,T.13.a.V I 8 K.6.kl.)

Teiseks veaks on asjaolu,et õpilased loevad võrdseks sugukonda ja perekonda.

"Sugukonda kuuluvad ühe perekonna inimesed,kes elavad ühes koopas.Sugukonda kuulub umbes 3o inimest."(Kalle,A. 13.a.V I 8 K.6.kl.)

Siin õpilane arvab,et kui inimesed on kõik sugulased, siis nad moodustavad ka ühe perèkonna ja elavad "ühes koopas".Huvitav on see,kust õpilane võtab sugukonna liikmete arvu - umbes 3o inimest?

Peale eespooltoodud tüüpilisemate vigade esines veel mittemidagiütlevaid vastuseid nagu näiteks:

"Sugukonda kuuluvad inimesed.Sugukonnal on sugukonna vanem."(Marim,M.13.a.V I 8 K.6.kl.)

Taoliste vastuste kohta,nagu viimane näide,pole pikemalt midagi öelda.Selge,et õpilased,kes andsid selliseid vastuseid,ei tea ühiskondlik ajaloolist põhimõistet "sugukond".

Ainult "ülestõusu"mõiste puhul,mida vaatleme hiljem, oli 6.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tase protsentuaalselt madalam kui vaatluse/ alla tuleva põhimõiste "sugukond" teadmiste tase.Arvestades asjaolu,et 6.klassi lõpetanud õpilased andsid paremaid vastuseid võrreldes teiste vaadeldud klassidega,ei langenud ka siin teadmiste tase alla 5o%.Analüüsiksime mõningaid õpilaste vastuseid.

"Sugukonnaks nimetatakse inimeste rühma,kus inimesed olid omavahel sugulased,nad töötasid ühiselt ja omasid

ühist vara."(Liidia,G.13.a.V II 8 K.7.kl.)

Paistab,et taoliste vastuste juures ei ole mõtet pikemalt peatuda,kuna ka teised õpilased,kes olid andnud õigeid vastuseid,kirjutasid samuti kus juures erinevus oli ainult sõnastuses.

Vaatleksime,mis jäi ühel või teisel õpilasel nimetamata ja mistõttu tuli nende vastuseid lugeda osaliselt õigeteks.Tooksime näite:

"Sugukonnaks nimetatakse korda,kus kõik inimesed on omavahel sugulased ja töötavad ühiselt ühel maalal." (Väino,L.14.a.V II 8 K.7.kl.)

Analüüsides toodud vastust,näeme,et õpilasel jääb mainimata,et sugukonna liikmed valdasid ühist vara.Nimetatud küsimus on küllaltki tähtis,kuna ta viitab sellele, et sugukonnas ei olnud klassivahet.

Ka 6.klassi lõpetanud õpilaste juures märkame olulise ärajätmist ja ebaolulise esiletõstmist:

"Sugukonna elab palju inimesi ja kus on sugukonna vanem.Neil on ühine toit ja ühine vara."(Tiia,M.13.a.V I 8 K.7.kl.)

Samaaegselt kui on toodud üks tähtsamaid komponente - ühine vara - toob õpilane ka ebaolulist ja mõiste avamisele mittetähtsat:vanema olemasolu ja inimeste rohkus.

Uuesti kerkis üles sugukonna võrdsustamine perekonnaga:

"Sugukond on suur perekond,kelle juhiks oli pealik või vanem."(Volli,A.13.a.V I 8 K.7.kl.)

"Sugukonnaks nimetatakse sellist gruppi,kus elavad ainult ühe perekonna liikmed ja järeltulijad.Koosneb ühest

familist."(Mauno,K.14.a.V I 8 K.7.kl.)

Nagu näha,on mõlema vastuse puhul õpilased teinud järelduse,et kui sugukonda kuuluvad sugulased,eks siis kogu sugukond ole üks perekond.Muidugi on õpilased valel teel ja neile tuleks selgitada,et sugukond ja perekond on kaks erinevat mõistet.

"Sugukondliku korra ajal ei ole perekond olnud kunagi organisatsiooniühikuks,ega võinudki seda olla,sest mees ja naine kuulusid paratamatult kahte eri sugukonda".[1]

Teisi ajaloolisi põhimõisteid oli toodud nimetatud klassi õpilaste poolt ainult ühes vastuses;kus õpilane väidab, et sugukonnas "elasid töölised ühiselt,on sugulased ja omavad ühist vara"(Evi,I.14.a.V II 8 K.7.kl.)Vastuse lõpp on õige,ainult töölise viimine sugukonda näitab,et õpilane ei tea üksikuid ühiskondlikke põhiklasse.

Lõpetaksime sellega 6.klassi lõpetanud õpilaste vastuste analüüsi ja võtaksime vaatluse alla järgneva klassi.

7.klassi lõpetanud õpilaste poolt oli ühiskondlik-ajalooline põhimõiste "sugukond" kõige halvemini vastatud võrreldes teiste eelpoolvaadeldud klassidega.Põhjus paistab olevat selles,et õpilased puutusid nimetatad põhimõistega kokku 5.ja 6.klassi alguses ja sealgi üsna põgusalt.Hiljem pole nimetatud põhimõiste osas kordamist läbi viidud.Selletõttu andiski ainult üks õpilane täiesti õige vastuse,kus juures osaliselt õigeid vastuseid oli 13 õpilasel.

---

[1] F.Engels,Perekonna,eraomanduse ja riigi tekkimine, Tallinn,1946,lk.1o2.

Võtaksime vaatluse alla õpilaste vastused.

"Sugukond - elanike rühmitus suguluse järgi."(Henn,A. 16.a.V II 8 K.8.kl.)

Toodud näide väljendab 7.klassi lõpetanud õpilaste tüüpilisemat puudust:õpilased teavad,et sugukonda kuuluvad inimesed olid omavahel sugulased,kuid rohkem neil meeles ei olnd.Sama puudus,nagu nägime,esines ka kõikides teistes vaadeldud klassides ja eriti 5.klassi lõpetanud õpilaste vastustes.

Paljud õpilased vastavad,et sugukonnaks nimetatakse inimeste rühma ürgkogukondliku korra ajal.Viimase väite kohta tooksime järgmise näite:

"Ürgkogukondlikul ajal elasid inimesed rühmade viisi, mida nimetatakse sugukonnaks."(Tuuli,K.15.a.V I 8 K.8.kl.)

Edasi vaatleksime veel mõningaid vigu,mis erinevad eelpooltoodust.

Üheks veaks oli asjaolu,et unustades "sugukonna" mõiste,on õpilased unustanud ka "hõimu" mõiste,mistõttu ajavad segi viimaste omavahelise vahekorra.

"Sugukonda kuulusid ühe küla hõimud.Mitu hõimu moodustasid sugukonna."(Evi,A.15.a.V II8K.8.kl.)

Ka siin võrdsustatakse perekond sugukonnaga:

"Sugukonda kuulusid inimesed,kes olid ühest perekonnast."(Lea,K.16.a.V I 8 K.8.kl.)

"Sugukonda kuulus 6-lo inimest,Valiti üks vanem,kes neid juhtis."(Tiiu,L.14.a.V I 8 K.8.kl.)

Viimasena toodud vastuses,nagu paljudes teisteski,on jälle rõhutatud ebaolulist - sugukonna vanemat.Kuna vii-

mane asjaolu esines kõikides klassides,on ka siin nagu "ürgkogukondkiku korra" mõiste puhulgi üheks tüüpiliseмaks veaks ebaolulise esiletoomine.Teiseks torkab silma ülaltoodud vastuses,et õpilane iseloomustab sugukonda elanike arvu järgi.Ka sedapuhku on see toodud Valga I Kaheksaklassilise Kooli õpilase poolt.[1] Peab aga ütlema, et õpilaste poolt toodud sugukonnas elavate inimeste arv on väga väike.Nii oli Ameerika hõimude keskmine suurus alla 2ooo[2] inimese,kus juures seneka hõimu kuulus 8 sugukonda.[3] Võrreldes neid arve siin ja mujal õpilaste poolt toodud arvudega,mis kõiguvad keskmiselt lo-3o-ni,siis kuidagi ei saa nii väikeseарvulist sugukonda.

Lõpuks tooksime paar omapärasemat vastust:

"Sugukonnaks nimetatakse korda,kus on arenenud klassimõiste s.t.on olemas vaesed ja rikkad."(Vladimir,T.14.a. V II 8 K.8.kl.)

"Inimene kuulub kas vaesesse või rikkasse sugukonda oma esivanemate järele,kas nad on rikkad või vaesed." (Marju,P.15.a.V II 8 K.8.kl.)

Esimesena toodud õpilase vastus tunnistab,et õpilane ei tunne üldse sugukonna põhimõistet.Samaaegselt teine õpilane ajab segi kaks erinevat mõistet:"sugukond" ja "suguvõsa".

---

[1] Kahjuks ei olnud võimalust saada faktilist materjali selle kohta,kust on õpilased võtnud konkreetseid arve sugukonna suurusest.

[2] F.Engels,Perekonna,ja eraomanduse ja riigi tekkimine,Tallinn,1946,lk.92.

[3] Sealsamas,lk.86.

Kokkuvõttes võime öelda,et kõikide vaadeldud klasside õpilased ei teadnud tuua kõiki sugukonnale iseloomustavaid jooni.Siinjuures vähem teada oli eraomandi küsimus. Samaaegselt teadsid õpilased kõige paremini seda,et sugukonda kuuluvad sugulased.

Kuna 4.klassi lõpetanud õpilased olid enne küsimustele vastamist nimetatud põhimõistet õppinud ja kuna õpi-
kus [1] on juttu sugukondlastest,kasutasid nad viimast mõistet,kuid kahjuks valesti,mis tunnistas,et õpilased ei olnud saanud aru,et sugukondlane võrdub sugulusega.

Umbes 5-10% õpilastest igas klassis võrdsustasid sugukonna perekonnaga.

Uusi,oma sisult erinevaid ajaloolisi põhimõisteid oli vastustes küllaltki vähe.Mis olid,tunnistasid seda,et õpilased kasutavad neid mõisteid,mida nad on õppinud.Nii tõid 4.klassi lõpetanud õpilased uue mõistena "ürghordi" [1].5.,6. ja 7.klasside õpilased - "hõimu".Viimane tunnistab,et õpilastel ei ole selge ei ühiskondlik-ajalooline põhimõiste "sugukond" ega ka "ürghord" ja "hõim". Vastasel juhul ei kasutataks neid valel kohal ja ei mõisteteks nimetatud mõisteid valesti.

Järgnevalt võtaksime vaatluse alla õpilaste teadmised ühiskondlikest põhiklassidest.

---

[1] F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.12.

[2] Õpilased olid toodud mõistet õppinud enne küsimustikule vastamist 5.klassis.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

III ÕPILASTE TEADMISED ÜHISKONDLIKEST PÕHIKLASSIDEST

1.Õpilaste teadmised põhimõistest "ori".

Esmalt vaatleksime,millal ajaloo kursustes tuleb lähemalt vaatluse alla mõiste "ori" ja kuidas on nimetatud mõistet selgitatud ajaloo õpikuis?

F.Korovkin annab oma õpikus peatüki all "Orjad Egiptuses"[1] järgmist:

""Elavad tapetud" muutusid orjadeks,s.o.neid vangi võtnud sugukonna samasuguseks varaks,nagu seda olid koduloomad.Orjad pidid tegema kõige raskemaid töid:..."[2]

Enne toodud osa on selgitus orjade saamise kohta ja pärast järgneb tööde loetelu,mida orjad pidid tegema.

Kuigi õpilastel endil on toodud lõigust raske erilist järeldust teha,on siin siiski antud üks tähtsamaid orja iseloomustavaid komponente - orjad kuulusid sugukonna vara hulka.

Järgneval leheküljel on öeldud,et orjapidajad olid oma orjade täielikeks peremeesteks,nad võisid orje peksta ja neid nagu loomi müüa.[3]

Siin on juba selgemini toodud asjaolu,et orja kui inimest võis tema valdaja - orjapidaja - peksta ja müüa.

---

1) F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959.

2) Sealsamas,lk.19.

3) Sealsamas,lk.2o.

4) Sealsamas,lk.21.

Samas lõigus on üks küllaltki oluline puudus:ei ole näidatud,et orjapidaja võis orja peale kõige muu veel tappa.See aga tähendas seda,et orjal ei olnud mingisuguseid õigusi ei oma elu korraldamiseks ega enesekaitseks. Ta oli täiesti õigustete ja teda loeti "juriidiliselt esemeks".[2)''']

Puudulikuks jääb samas raamatus järgnev seletus:

"...Kreekas olid V sajandil e.m.a.kõige raskema töö tegijateks orjad."[3)''']

Raske töö oli ainult üheks komponendiks,mis iseloomustas orjade elu ja olukorda.

Paremini on iseloomustatud "orja" S.Kovaljovi "Vana-aja" õpikus:

"Orjad olid ajaloos esimeseks rõhutud klassiks.Neil ei olnud omandit,nad olid ilma jäetud kõigist õigustest ja kuulusid oma isandatele - orjapidajatele,kelle kasuks nad olid sunnitud töötama."[4)'''']

Siin on iseloomustatud orja juba paremini:esimene rõhutud klass,ei olnud omandit,olid ilma kõigist õigustest,

---

1)
БСЭ,том 35 II изд.с 417.

2)Tuleb öelda,et paljud õpilased kasutavad orja kui mõiste avamisel järgmist selgitust:"Ori oli rääkiv töövahend."Paistab,et viga,mida õpilased teevad,pärineb õpetajatelt,kes on formaalselt suhtunud väljendisse "juriidiliselt ese".
Tegelikult selliselt orja mõistet siiski anda ei saa, kuna esiteks on see vanede roomlaste ütlus ja ei midagi muud,teiseks - sellega ei ole näidatud orja kogu õigusetu olukord ja pole välja toodud üht suuremat klassivahet maailma ajaloos.Samaaegselt ei anna see orjandusliku korra iseloomustust.

3)
F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.113.

4)
S.Kovaljov,Vana-aeg,Tallinn,1956,lk.15.

kuulusid oma isandatele s.t.olid isanda omandiks.Kuid ka siin ei ole selgitatud põhiküsimust - orjapidajal <u>oli õigus orja tappa</u>.

"Suures Nõukogude Entsüklopeedias" on öeldud järgmist:

"ori - inimene,kes on oma isanda - orjapidaja omand. Ori kujutab enesest üht kahest antagonistlikust põhiklassist orjandüslikus ühiskonnas.Juriidiliselt loeti orja esemeks.Orjapidajal oli õigus otsustada orjade saatuse üle,võis neid müüa,osta ja koguni tappa.Faktiliselt olenes orja olukord suurel määral konkreetsetest ajaloolistest tingi - mustest."[1])

Tehes kokkuvõtte eelpooltoodust,saaksime tuua orja mõiste tunnused,mida võiks anda õpilastele:ORI OLI ORJANDUSLIKUS ÜHISKONNAS TÄIESTI ÕIGUSTETA INIMENE,KEDA VÕIS ISEGI TAPPA. RÕHUTAV ?!

Selgituseks tuleb anda õpilastele vastava materjali käsitluse juures seda,et ori kuulus oma peremehele,ei omanud mingit omandit,puudusid kõik õigused,teda võis peksta,osta,müüa ja isegi tappa.Nimetatud selgituse juures tuleb lähtuda õpilaste vanustest ja selgitada nii,kuidas oleks kõige emotsionaalsem ja seega õpilastele ka paremini meeldejäävam.

Paistab,et eriti tuleks rõhutada orjapidaja õigust orja tappa,kuna viimase järgi saab kõige paremini selgitada orja erinevust pärisorjast.

---

[1]) „раб" - БСЭ,том 35 II изд.с 417

Tooksime kokkuvõtliku tabeli.

Vastuste liigid	4.kl. lõpe-tanud	5.kl. lõpe-tanud	6.kl. lõpe-tanud	7.kl. lõpe-tanud	Kokku
Õige vastus	-	5	12	8	24
Osaliselt õige vastus	13	6	22	14	52
Vale vastus	39	19	13	17	88
Vastamata	-	-	-	-	-

Teadmiste taseme arengu kohta tooksime ka siin fraafiku:

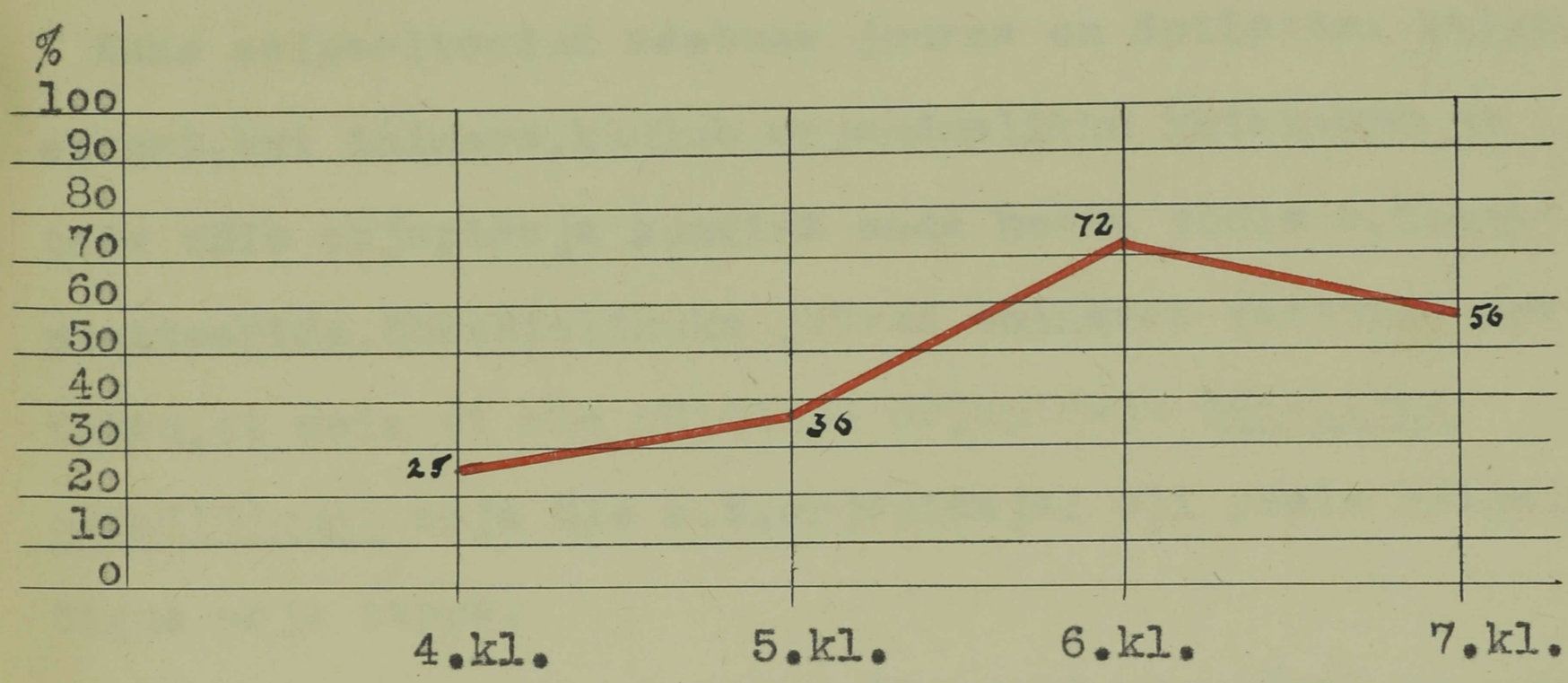

Küllaltki suur hüpe teadmiste täienemise osas on 5.ja 6.klassi vahel.Kui 4.klassist 5.klassini on protsentuaalne näitaja tõusnud 11% võrra,siis 5.-6.klassini on sama protsent - 36.Kuid ka põhimõiste "ori" puhul langeb protsendiline näitaja 6.-7.klassini,moodustades 16% vahe. Võib arvata,et siin tuleb rakendada samu järeldusi miimase kahe klassi võrdluse osas nagu eelpoolvaadeldud põhimõistete juures.Ühtlasi annab see veelkordselt tunnistust sellest,et põhimõisteid,mida käsitletakse varasema-

tes klassides,ei korrata hiljem vajalikul määral.See on aga kindlasti üheks teadmiste taseme languse põhjuseks.

Järgnevalt võtaksime vaatluse alla õpilaste vastuste kvalitatiivse analüüsi.

Nagu eespool näha,ei andnud 4.klassi lõpetanud õpilastest ükski täiesti õiget vastust.Osaliselt õigeid vastuseid oli 13 õpilasel.Vaatleksimegi mõningaid vastuseid.

"Orjaks nimetatakse inimest,kes peab orjapidaja töid tegema vastu tõrkumata!"(Elvi,V.11.a.V I 8 K.5.kl.)

"Orjaks nimetatakse seda inimest,kes on vaene.Teda sunnivad tööle orjapidajad peksu ja sõimuga."(Udo,P.12.a. V II 8 K.5.kl.)

Kahe eelpooltoodud vastuse juures on õpilastel selge, et ori,kui inimene,kuulub orjanduslikku ühiskonda ja teda võib orjapidaja sundida enda heaks tööle s.t.ekspluateerida.Ebatäielikuks jäävad eelnevad vastused seetõttu,et neis ei ole näidatud orjapidaja täielikku omandiõigust orja üle s.t.orjapidajal oli peale kõige muu õigus orja tappa.

Võrdlemisi palju õpilasi andis vastuse,et"ori on rääkiv tööriist".[1] Samasisuline alapealkiri on tõesti õpikus. Siin on öeldud aga järgmist:"Rooma orjapidajad ütlesid, et on olemas "tummad,ammuvad ja rääkivad" tööriistad... rääkivateks tööriistadeks nimetati orje."[2]

---

[1] F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.151.

[2] Sealsamas.

Kas võib anda orjapidajate põlastav ütlus mingi definitsioonina või mõistena?Paistab,et ei,sest vastasel korral on pärisori härg,kellel puuduvad sarved!Antud järeldus on eelnevaga võrreldes loogiline,sest kuiRooma orjapidajate ütlust orjade kohta võtta mõiste avamisena, siis võib seda teha ka feodaalide ütlusega pärisoriste talupoegade kohta,kelledesse feodaalid samuti suhtusid põlastavalt ja ütlesid:"Talupoeg on sama mis härg,ainult sarved puuduvad."[1])

Siin peavad õpetajad tegema vahet üheltpoolt orja õigusetu olukorra illustreerivate näidete ja orjapidajate põlgliku suhtumise esiletoomisel ja teiseltpoolt - mõiste avamisel.

Kaugel olid orja mõiste arusaamisest järgmised õpilased, kes andsid allpooltoodud vastustega sarnaseid vastuseid:

"Orjaks nimetatakse seda isikut,kes on ametniku hoole all ja peab täitma riigi käsku ja peab töötama tasuta." (Ülo,P.13.a.V I 8 K.5.kl.)

"Orjaks nimetatakse neid,kes töötavad väikese tasuga rikastele."(Juljus,R.13.a.V I 8 K.5.kl.)

Peab ütlema,et 4.klassi lõpetanud õpilaste teadmised orja kohta olid küllaltki vähesed,mis muidugi on loomulik,kuna alles 5.klassist alates tuleb nimetatud põhimõiste täpsemini vaatluse alla.Seetõttu kasutavad 4.klassi lõpetanud õpilased eelteadmisi,mis väljendub ka nende

---

[1]) J.Kosminski,Keskaeg,Tallinn,1960,lk.27.

vastustes.Näitena võiks nimetada kasvõi eespool viimasena toodud õpilase vastust,kus õpilane väidab,et ori töötas "väikese tasu" eest.

Kuna 5.klassi lõpetanud õpilased olid 6.klassis algustundidest peale hakanud õppima feodalismi tekkimist,olid õpilased unustanud orjandusliku korra,mida õpiti eelneval õppeaastal.Paistab,et nimetatud asjaolu tingis ka vigu, kus õpilased omades mittekindlaid teadmisi eelpoolnimetatud formatsioonide põhiklassidest,segavad viimased ära. Seda tunnistavad järgmevad õpilaste vastused:

"Orjaks nimetatakse seda,kes pidi alluma feodaalile või mõisnikule ja pidi tegeme kõige raskemaid töid." (Malle,T.13.a.V I 8 K.6.kl.)

"Orjaks nimetatakse feodaali põllul töötavat inimest. Feodaalil on õigus teda osta,müüa,tappa.Tal ei ole oma majapidamist."(Kärt,R.12.a.V I 8 K.6.kl.)

Toodud vastused tunnistavad veelkord,et õpilased ei ole kindlad põhimõistete kasutamisel,järelikult - põhimõisted ei ole vajalikul määral selged.Kuigi õpilane toob esile "orja" iseloomustavaid jooni,mis nähtub teisena toodud vastuses:orja võib müüa,osta,tappa,tal ei ole oma majapidamist,siis samaaegselt ei tea nimetatud õpilane millise formatsiooni põhiklassi esindajaks oli ori.

Kuna esines ka vastuseid,mida sai lugeda täiesti õigeteks,siis tooksime näitena ühe õpilase vastuse:

"Ori oli inimene,keda võis müüa,vahetada või tappa." (Enno,R.14.a.V II 8 K.6.kl.)

Viimases vastuses õpilane näitab selgelt ja õigesti, et ori oli inimene,kelle kohta kehtis tema valdaja täielik omandiõigus.

Ehkki 6.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste taseme protsentuaalne näitaja oli võrdlemisi hea (72%), esines samaaegselt mitmesuguseid eksimisi.Vaatleksime mõnede õpilaste vastuseid,mis näitavad ja iseloomustavad õpilaste teadmisi ja puudujääke.

Esmalt vaatleksime paari vastust,mis näitavad,et õpilastel on põhimõiste "ori" selge.

"Orjaks nimetatakse inimest,kes kuulus täielikult oma peremehele,orjapidajale."(Gaida,K.14.a.V I 8 K.7.kl.)

Sama kirjutab oma vastuses ka teine õpilane (Vladimir, L.13.a.V I 8 K.7.kl.),loetledes ühtlasi orjapidaja õigusi orja üle:võis peksta,müüa,osta,tappa.

Ka siin,nagu eelneva klassi lõpetanud õpilaste poolt aetakse segi orjandusliku ja feodaalse formatsiooni ekspluateerijate klass.Nii kirjutatakse mitmetes vastustes,et ori kuulus feodaalile või mõisnikule.

"Ori peab töötama feodaalile,maksma makse."(Heldi,R. 14.a.V II 8 K.7.kl.)

Üks õpilane ajab ilmselt segi "orja" "pärisorjaga"[1]; väites,et ori "ei tohi oma ülema juurest kuskile minna enne jüripäeva."(Mauno,K.14.a.V I 8 K.7.kl.)

6.klassi lõpetanud õpilaste vastustest ilmneb veel

---

[1] Vastupidist nimetatud põhiklasside mõistete segiajamist esines rohkem,mis oli tingitud peamiselt nn.naiivsest semantismist.Seda aga vaatleme eespool.

see,et "ori" võrdsustatakse "töölisega":

"Ori on tööline,ta töötab mõisnikule,sai vähe palka. Orja ei saa müüa.Ori võis liikuda ühest kohast teise." (Hillar,V.14.a.V I 8 K.7.kl.)

Toodud vastuse on väga palju vasturääkivusi.Kõigepealt võrdsustatakse "ori" "töölisega".Nimetatud viga tuleneb sellest,et õpilane ei tee vahet kahel mõistel: "tööline" ja "töötaja".Edasi väidetakse,et ori töötab mõisnikule.Seega oleme saanud kaks "orja" mõistega mittevastavat elementi - tööline ja mõisnik - millised mõlemad moodustavad iseseisva põhimõiste ja ei kuulu orjanduslikku ühiskonda.Täiesti vale on muidugi ka väide, et ori sai palka ja võis liikuda oma äranägemise järgi.

Lõpuks vaatleksime 7.klassi lõpetanud õpilaste vastuseid.

Pikemalt vastab üks õpilane järgmiselt:

"Orjaks nimetatakse inimest kel puudusid kõik õigused.Peremees võis orja osta,müüa ja karistada.Isegi kui peremees peksis orja surnuks,ei tehtud talle midagi,sest see oli tema ori."(Liivia,R.14.a.V II 8 K.8.kl.)

Mis puutub orja kui isiku õigusetusse olukorda,siis on toodud vastuses kõik nimetatud.

Samuti on õige järgnev vastus:

"Inimest,kel pole mittemingisugust õigust,teda võib tappa,müüa,peksta jne."(Henn,A.16.a.V II 8 K.8.kl.)

Nagu eelpoolvaadeldud klassides eksisid ka 7.klassi lõpetanud õpilased orja paigutamisega õigesse ühiskondlikku formatsiooni.

"Orjaks nimetatakse seda inimest,kes on mõisniku või manufaktuuriomaniku poolt võetud tööle tasuta."(Peeter, P.13.a.V II 8 K.8.kl.)

Juba väide,et ori on "võetud tasuta tööle" tunnistab,et antud õpilasel ei ole nimetatud põhimõistest aimugi.

Esineb ka vastuseid,kus"ori"segatakse"pärisorjaga":

"Orjaks nimetatakse talupoega,kes pidi töötama mõisa heaks,kuid ise sealjuures midagi ei saanud."(Maret,T. 13.a.V II 8 K.8.kl.)

Viimasena toodud viga,nagu nägime,esines ka eelneva klassi õpilaste juures.

Mida öelda kokkuvõttes?

Kuna peamiselt tuleb ühiskondlik-ajalooline põhimõiste "ori" käsitluselt alates 5.klassist,siis nimetatud asjaolu tingiski seda,et 4.klassi lõpetanud õpilastel tuli kasutada eelteadmisi,mis ilmnes ka viimaste vastustest.Peab siiski ütlema,et nimetatud klassi lõpetanud õpilastel on algteadmisi "orja" mõiste kohta,kuna nad teavad,et ori kuulub peremehele,teda võib peksta,osta ja müüa.Ori peab tegema rasket tööd.

Üheks põhiliseks veaks,mis esines kõikides vaadeldud klassides,oli see,et õpilased ei tea orjandusliku ega feodaalse formatsiooni kahte põhilist klassi.Kui 4.klassi õpilased nimetatud formatsioone otseselt ei õpi, saades üldise ülevaate ajaloost ja tähtsamatest ajaloolistest sündmustest ja 5.klassis käditletakse kehtivate õppeprogrammide põhjal ainult oranduslikku formatsiooni, siis nimetatud klasside juures on toodud viga arusaadav.

Sama ei saa öelda 6.ja 7.klassi lõpetanud õpilaste kohta,kuna mõlemate klasside õpilased on õppinud orjanduslikku formatsiooni ja 6.klassi alguses alustavad juba feodalismi õppimist.Et siiski eksitakse,on see nähtavasti tingitud sellest,et õpilased unustavad varem-õpitud orjandusliku formatsiooni.Viimast soodustab veel asjaolu,et kogu rõhk asetatakse 6.klassis feodalismi selgitamisele ja kordamisel ei tooda paralleelset võrdlust orjandusliku ja feodaalse formatsiooni kahe põhiklassi vahel.

Kuna vanemates klassides suureneb õpilastel põhimõistete pagas kvantitatiivselt,samaaegselt aga ei tea õpilased põhimõisteid sisuliselt,tingibki "orja" mõiste segamist mõistega "pärisori".Ühtlasi kasutavad 7.klassi lõpetanud õpilased "orjapidaja" asemel selliseid mõisteid nagu "peremees" ja "isand".

Lõpuks tunnistasid õpilaste vastused,et õpilased ei tee vahet mõistete "tööline" ja "töötaja" vahel.

Edasi vaatleksime feodalismi ajastu üht põhiklassi - "pärisori".

2.<u>Õpilaste teadmised põhimõistest "pärisori"</u>.

Kuna seitsmeklassilise kooli ajalookursuses puutuvad õpilased kokku feodaalsuhetega,siis on täiesti loomulik, et viimaste selgitamise juures tuleb õpilastele anda ka "pärisorja" mõiste.Algkooli ajaloo programmis on öeldud:

"Neljas teema toob esile feodaalkorra iseloomulikke jooni:feodaalset rõhumist,talurahva ülestõuse,pärisorjuse kujunemist"[1]

Samuti öeldakse käesoleva õppeaasta kaheksaklassilises kooli ajaloo õppeprogrammis,et õpetaja selgitud feodaalkorrast peab baseeruma eredatele kirjeldustele mõisast, pärisorjuslikust külast ja pärisorjadest.[2]

Nagu näha,rõhutavad programmid "pärisorja" mõiste selgitamise vajalikkust,kuna ilma selleta ei saa õpilased aru pärisorjuse kujunemisest ega pärisorjadest.Ühtlasi tuleb õpetajal näidete varal esile tuua,et feodalismi ajal oli pärisori rõhutud klassiks nii nagu orjanduslik korra ajal oli ori.6.klassis,kus tulevad otseselt käsitlusele feodaalsuhted,nende tekkimine ja arenemine, on hea anda õpilastele paralleelne võrdlus orjandusliku ja feodaalse formatsiooni kahest peamisest klassist.

Orjanduslik kord	Feodaalkord
1.Orjapidajad	Feodaalid
2.Orjad	Pärisorjad

---

1) Algkooli programmid,1961/62.õppeaastaks,Tallinn,1961. lk.9o.

2) Kaheksaklassilise kooli programmid,1961/62.õppeaastaks.Ajalugu,Tallinn,1961,lk.8.

Vaatleksime,kuidas mõistet "pärisori" on käsitletud kooli õpikutes.

Käesoleva aasta 4.klassi ajaloo õpik-lugemikus on antud pärisorja kohta hea ja kõikehaarav kirjeldus:

"Mõisnikul oli pärisorja üle peaaegu täielik võim.Ta võis karistada pärisorje oma äranägemise järgi.Mõisnikul oli õigus oma pärisorja müüa,vahetada koerte või hobuse vastu või koguni kaardimängus maha mängida."[1]

Lähema analüüsi korral võib ülaltoodust järeldada,et mõisnik võis pärisorja karistada,müüa,vahetada,maha mängida.Samas on olemas ka kokkuvõte,kus on öeldud,et mõisnikul oli peaaegu täielik võim pärisorja üle.

Kuna eelpooltooduga on näidatud mõisniku võim pärisorja üle,ei ole raske teha vastupidiseid järeldusi,mis tooksid esile pärisorja enda olukorra ja õigusetuse.

Peale eelnimetatud õpik-lugemiku leiame veel materjali J.Kosminski "Keskaja" õpikust:

"Feodaalil oli mittetäielik omandiõigus talupojale-pärisorjale:ta ei võinud talupoega tappa,kuid võis teda müüa ja osta.Tööst keeldumise korral,käskude vastuhakkamise eest võis senjöör talupoega karistada,heita ta vanglasse,ahelatesse panna.Kui talupoeg põgenes mõisast,võis senjöör teda vägivaldselt tagasi tuua."[2]

Meenutades analüüsi,mida tegime "orja" mõiste puhul, näemegi olulist erinevust orja ja pärisorja vahel:orja võis orjapidaja tappa,mis tähendas täielikku omandiõi-

---

[1] H.Palamets,Jutustusi kodumaa ajaloost.Õpik-lugemik IV klassile,Tallinn,1961,lk.7o.

[2] J.Kosminski,Keskaeg,Tallinn,196o,lk.26.

gust.Pärisorja aga tappa ei võinud.Seega oli feodaalil mittetäielik omandiõigus pärisorja üle.

Töökohustused,mis lasusid pärisorjadel,on esile toodud järgnevalt:

"Iga talupoeg pidi mitu päeva nädalas töötama mõisa maal - kündma,külvama,vilja lõikama,lõigatud vilja koristama,rehte peksma.[1)''] [2)''] [3)''] [4)''] [5)''] [6)''] [7)''] [8)''] [9)''] [10)''] [11)''] [12)''] [13)''] [14)''] [15)''] [16)''] [17)''] [18)''] [19)''] [20)''] [21)''] [22)''] [23)''] [24)''] [25)''] [26)''] [27)''] [28)''] [29)''] [30)''] [31)''] [32)''] [33)''] [34)''] [35)''] [36)''] [37)''] [38)''] [39)''] [40)''] [41)'']

ORI	PÄRISORI
KUULUS TÄIELIKULT ORJA-PIDAJALE	KUULUS MITTETÄIELIKULT MÕISNIKULE (FEODAALILE)
võis müüa	võis müüa
võis vahetada	võis vahetada
võis karistada	võis karistada
-pidi töötama ORJAPIDA-JALE	pidi töötama FEODAALILE
võis tappa	EI VÕINUD tappa
EI OLNUD oma majapidamist	OLI oma majapidamine

Peale eelpooltoodud selgitusi,mida õpetaja saab tunni käigus hästi teha,saaksime anda mõiste:
PÄRISORI OLI FEODALISMI AJAL TALUPOEG,KEL OLI KÜLL OMA MAJAPIDAMINE,KUID KES ALLUS TÄIELIKULT FEODAALILE,KUID FEODAAL EI VÕINUD TEDA TAPPA.

Õpilaste vastuste kvantitatiivne analüüs lubas teha järgmise kokkuvõtte:

Vastuste liigid	4.kl. lõpe-tanud	5.kl. lõpe-tanud	6.kl. lõpe-tanud	7.kl. lõpe-tanud	Kokku
Õige vastus	3	13	25	-	41
Osaliselt õige vastus	1o	11	13	15	49
Vale vastus	35	5	9	23	72
Vastamata	4	1	-	1	6

Teadmiste taset ja arengut peegeldav graafik oleks järgmine:

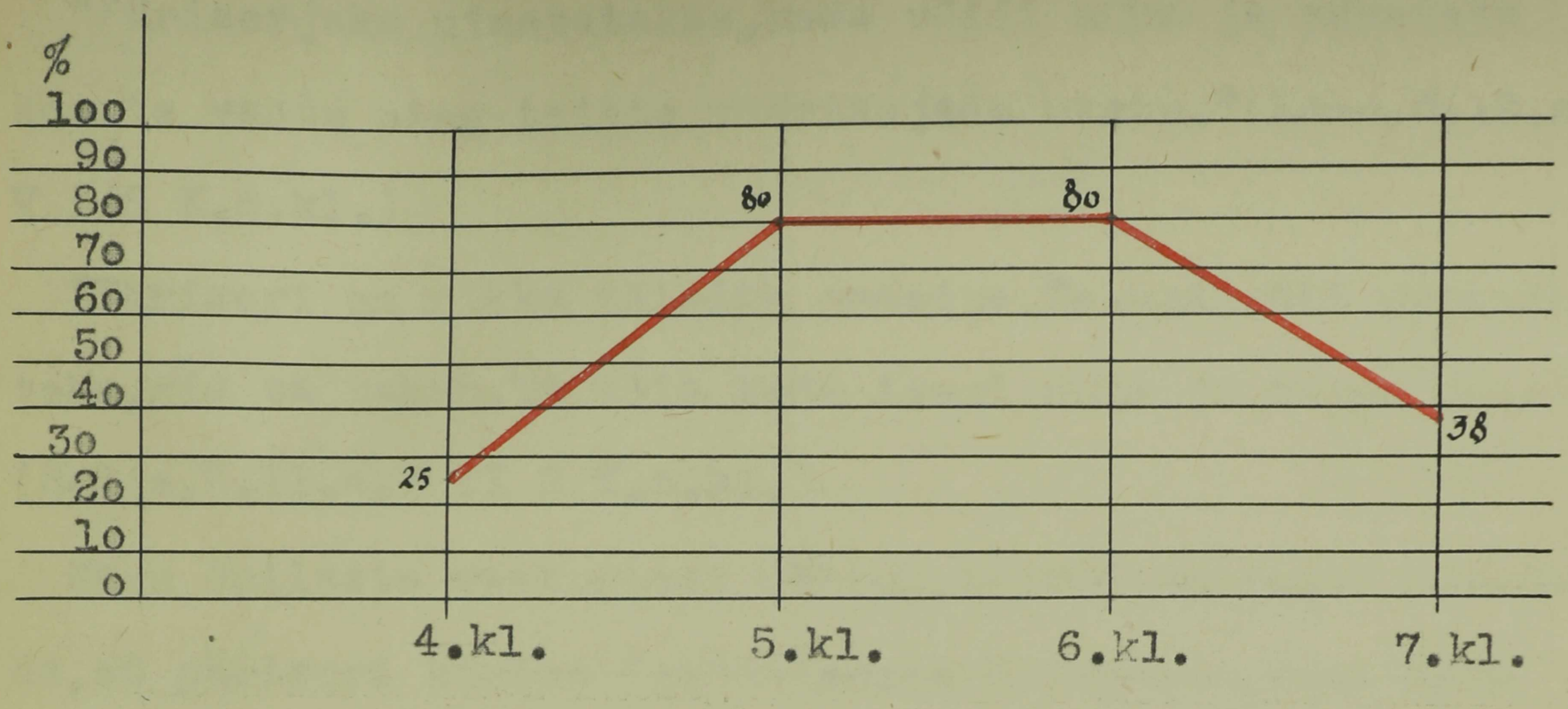

Nagu nähtub graafikust,on ka siin samuti kui eelnevana vaadeldud põhimõiste puhul 4.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tase protsentuaalselt 25%.Edasi järgneb küllaltki suur hüpe.Viimast tingivad asjaolud,et 5.klassi lõpetanud õpilased olid käesoleval aastal õppinud nimetatud põhimõistet ja see oli neil värskelt meele.

Ka käesoleva õppeaasta 7.klassi õpilased õppisid kaheksaklassilise kooli programmide järgi feodalismi tekkimist Venemaal.[1] Teadmiste taseme langus,nagu eelnevate mõistete puhul on ka siin nende õpilaste juures,kes lõpetasid möödunud õppeaastal 7.klassi.Põhjused on samad,mis varemtoodud mõistete puhulgi.Viimast kinnitavad ka õpilaste vastused,mida vaatleme kvalitatiivse analüüsi juures.

Järgnevalt võtaksimegi vaatluse alla õpilaste vastused klasside järgi,alustades 4.klassi lõpetanud õpilastega.

Tooksime mõned vastused,kus õpilastel jääb midagi puudu "pärisorja" mõiste avamisel:

"Pärisorjadeks nimetatakse neid,kes peavad mõisas tööd tegema."(Heli,P.12.a.V I 8 K.5.kl.)

"Pärisorjaks nimetatakse,keda võidi müüa ja vahetada koerte vastu ning teiste väärtasjade vastu."(Enno,O.12.a. V I 8 K.5.kl.)

"Pärisori on rikka täielik omandus.Temaga võib peremees teha,mis ta tahab.Ta võib teda isegi müüa ja tappa jne.". (Helje,H.11.a.V II 8 K.5.kl.)

Nagu õpilaste vastustest nähtub,teavad õpilased nimetada,et pärisori kuulus feodaalsesse ühiskonda,kuna kõik seovad mõiste "pärisori" mõisaga.Puudu jääb sellest,et õpilased ei oska välja tuua alluvust,mis oli pärisorjal feodaali (mõisniku) suhtes.3.toodud vastuses on küll öeldud,et pärisorja võib müüa,kuid samas väidab õpilane,et pärisorja võib ka tappa.Kordub sama viga,mida nägime "orja" mõiste puhul:ei teata,millised on erinevate formatsioonide põhiklassid.Sõna "peremees",mida kasutatakse feodaali asemel,on muidugi üldine mõiste,kuna ka orjapidaja oli orja peremeheks nii nagu vabrikuomanik töölise peremeheks. Arvestades aga asjaolu,et 4.klassi ajaloo kursuses ei vaadelda ainuüksi feodaalset ühiskonda ja õpilased õpivad ajalugu esimest aastat,ei ole "peremehe" mõiste toomine suureks veaks.Muidugi peaks nimetatud õpilastele olema teada mõiste "mõisnik",mis oleks muidugi õigem kasutada kui "peremees".

Mis aga peaks jääma 4.klassi õpilastele meelde,kuid mida ei ole näha vastustes,on asjaolu,et pärisorjal oli oma maalapp,mis on samuti oluliseks erinevuseks võrrel-

des orjaga.[1]

Mõiste "pärisori" puhul esines kõikides klassides naiivset semantismi s.t.,et õpilased saavad nimetatud mõistest aru mitte kui pärisorjast vaid "päris orjast".Viimane asjaolu tingis "orja" ja " pärisorja" mõistete segamist,kusjuures õpilased arvavad,et orja elu on parem kui "päris o orjal".Sellepärast rõhutataksegi vastustes,et pärisorja elu on väga raske ja ta peab "kogu elu" või siis "igavesti" töötama kas mõisnikule või koguni orjapidajale.

Illustreeriksime toodud väidet ühe õpilase vastustega "orja" ja "pär isorja" kohta:

"Orjaks nimetatakse,keda võib müüa,osta ja ka sundida palju raskeid töid tegema."

"Pärisorjaks nimetatakse seda,keda orjapidajad võivad isegi peksta ja vahetada koerte vastu."(Marju,K.12.a. V I 8 K.5.kl.)

Tähendab,kui on "päris ori",siis võib "isegi peksta". Sama näitavad ka mitmed teised vastused,kus õpilased väidavad,et "pärisori on täielikult orjapidaja omand" (Elvi,V.11.a.V I 8 K.5.kl.)ja pärisori "ei saa üldse orjapidajatelt palka ja peab olema kogu aeg orjapidajate juure."(Helbe,J.11.a.V I 8 K.5.kl.)

---

[1] Huvitav on tuua näide,kuidas huvipakkuvad ja arusaadavad faktid jäävad õpilastele meelde.Ainult nad ei kasuta neid alati õigesti.Kuna 4.klassi õpik-lugemikus on öeldud,et mõisnik võis pärisorja isegi kaardimängus maha mängida,kirjutab õpilane järgmiselt:"Pärisorjaks nimetatakse seda,kes on mõisniku oma.Ta võis pärisorja müüa ja pärisorja vastu kaarte mängida."(Ülo,P.13.a.V I 8 K.5.kl.)

On huvitav märkida,et õpilased on koguni teinud oma vastustes parandusi,mis on tingitud sellest,et küsimus pärisorja kohta järgnes vahetult küsimusele orja kohta.

Pärisorjaks
"~~Orjaks~~ nimetatakse inimest,keda sunnivad orjapidajad tööle."

"~~Pärisorjaks~~ nimetatakse rääkivat tööriista."(Ellen,V. 11.a.V II 8 K.5.kl.)

Selliseid ja teisi parandusi esines viiel 4.klassi lõpetanud õpilasel.

On vastuseid,mis tunnistavad,et õpilased on väga kaugel "pärisorja" mõiste tundmisest:

"Pärisorjadeks nimetatakse neid,kes käskisid oma põllul talupoegadel töötada."(Madis,K.11.a.V I 8 K.5.kl.)

"Pärisorjadeks nimetatakse kurjategijaid ja vange." (Kalev,K.14.a.V II 8 K.5.kl.)

Lõpetaksime 4.klassi lõpetanud õpilaste vastuste analüüsi ühega kolmest õigest vastusest.

"Pärisorjaks nimetatakse seda,kes on mõisnikul ära osteteud ja ta võib temaga teha mida tahab,ainult ta ei tohi teda tappa."(Herbert,T.12.a.V I 8 K.5.kl.)

5.klassi lõpetanud õpilastel oli "pärisorja" mõiste omandatud hoopis paremini kui "orja" mõiste.Põhjus on kindlasti selles,et 6.klassis hakkavad õpilased õppima feodalismi tekkimist.Kuid ka siin ei tea õpilased orjandusliku ja feodaalse formatsiooni kahte põhiklassi,mistõttu tekib vigu.

Samuti kordub naiivne semantism,mille tunnistuseks tooksime järgneva vastuse:

"...Orjal olid omad tööriistad,aga pärisorjal ei olnud." (Tõnu,T.13.a.V I 8 K.6.kl.)

Erinevalt 4.klassi lõpetanud õpilastest tuuakse siin uusi mõisteid,mis võrdsustatakse pärisorjaga.Nii nimetab üks õpilane pärisorja galeeriorjaks:

"...Ta oli ketiga laevale kinni aheldatud.Tal ei olnud üldse aega,vaid pidi kogu aeg tööd tegema."(Tõnu,T. 13.a.V I 8 K.6.kl.)

Teine õpilane kirjutab:

"Pärisori on plebei."(Ruth,K.13.a.V II 8 K.6.kl.)

F.Korovkini"Vana-aja" õpikus on selgelt kirjeldatud, keda nimetati plebeiks:

"Roomlaste poolt alistatud ja teistest Itaalia piirkondadest Rooma ümberasunud inimeste järeltulijaid nimetati plebeideks."[1])

Esineb vastuseid,milledest ilmneb,et õpilane oskab eristada orja pärisorjast.Nagu allpool näha,on see võimalik sellel õpilasel,kes teab mõlemaid nimetatud põhimõisteid.

"Ori...keda võis müüa,vahetada või tappa."(

"Pärisorja ei võidud tappa.Tal oli väike maalapp,mille ta sai mõisnikult rendiks."(Enno,R.14.a.V II 8 K.6.kl.)

Toodud vastustest väljendub selgesti,et orjapidajal oli täielik omandiõigus orja üle,kuna feodaalil oli mittetäielik omandiõigus pärisorja üle.

Piirduksime tooduga 5.klassi lõpetanud õpilaste vastuste vaatluse.

Edasi vaatleksime 6.klassi lõpetanud õpilaste vastuseid .

Tooksime kõigepealt esile vead,milledest oli eelnevate klasside juures juttu ja mis korduvad ka siin.

---

[1]) F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.136.

Jälle tuleb nähtavale naiivne semantism,mida täielikult tunnistavad järgmised õpilaste vastused:

"Pärisorja elu on raskem kui orja elu.Teda võidi isegi tappa.Pärisori allus täielikult oma peremehele." (Mauno,K.14.a.V I 8 K.7.kl.)

"Pärisorjaks nimetatakse seda,kes pidi töötama peremehele.Peremees võis teda müüa ja tappa.Tema elu oli orja elust veelgi raskem."(Arvo,S.14.a.V I 8 K.7.kl.)

Üht puudujääki teadmistes tunnistab ka asjaolu,et ka 6.klassi lõpetanud õpilaste vastustes esines samaliigilisi parandusi nagu vaatlesime 4.klassi lõpetanud õpilaste vastuste juures.Muidugi pole nimetatud parandused tingitud muust,kui et õpilased ei oma rahuldavaid teadmisi "orja" ja "pärisorja" mõistest,mis sunnibki neid kahtlema.

Paljud õpilased teavad,et pärisori oli kinnistatud maa külge.Et aga rohkemat ei teatud,tuli nimetatud õpilaste vastuseid lugeda osaliselt õigeteks.

Torkas silma teiste klasside õpilaste vastustest erinev detail,mis on tingitud sellest,et käesoleval õppeaastal 7.klassi õpilased hakkasid õppima feodalismi tekkimist Venemaal.Kuna Venemaal esines teatud maks,mille järel võis pärisori lahkuda mõisniku juurest,siis tuuakse seda ka esile mitmetes õpilaste vastustes:

"Pärisori ei tohtinud omal loal lahkuda mõisniku juurest,vaid pidi selleks maksma erilist maksu."(Sirje, K.13.a.V II8 K.7.kl.)

Edasi vaatleksime 7.klassi lõpetanud õpilaste vastuseid.

"Pärisorja" mõiste kohta ei esinenud 7.klassi lõpetanud õpilastel ühtegi täiesti õiget vastust.Mis jäi vastustes puudu?Vaatleksime ühe õpilase vastust,millega iseloomustaksime ka kõiki teisi samaliigilisi vastuseid:

"Pärisorjaks nimetatakse talupoega,kes ei tohtinud mõisniku või feodaali juurest ära minna."(Rein,M.15.a. V I 8 K.8.kl.)

Üldiselt on õpilased/l põhimõiste "pärisori" teada. Kuid jääb rõhutamata kõige tähtsam,mis eristas pärisorja orjast - feodaali mittetäielik omandiõigus pärisorjale. Sama esines ka teistel õpilastel.

Huvitav on märkida,et 7.klassi lõpetanud õpilastel esines <u>rohkem kui eelnevates klassides</u> naiivset semantismi.

Vaatleksime veel ühte vastust:

"Pärisorjaks [1] nimetatakse inimest,kes oli oma orjapidaja juures,tema valdaja võis teda müüa,surmata.Ori pidi ööd ja päevad teenima valdajat."(Tiiu,L.14.a.V I 8 K.8.kl.)

Viga,kus segatakse ära "orja" ja "pärisorja" mõiste ning ei teata millisesse formatsiooni üks või teine kuulub,oli üks ulatuslikumaid.Seepärast tekkiski huvi kontrollida;mitmel õpilasel esines nimetatud viga?Ilmnes,et "pärisorja" olid "orjaga" vahetanud 18 õpilast, mis teeb 46% (!) vastanud õpilaste arvust.

---

[1] Vastus oli antud alul orja kohta,kuid peale järgnevat küsimust (küsimus orja kohta oli küsimüstikus enne pärisorja) on sõna "ori" parandatud sõnaks "pärisori".

Teeksime kokkuvõtte.

Nagu põhimõiste "orja" puhul,nii kännitas ka vaadeldud põhimõiste,et õpilased ei tea ja ei oska eristada orjanduslikku ja feodaalset formatsiooni.Viimasest on tingitud ka asjaolu,et segatakse ära "pärisorja" mõiste "orja" mõistega.Ühtlasi ei teata nimetatud kahe formatsiooni kahte põhiklassi ja viimaste omavahelist sõltuvust s.t.ei teata,et orja üle oli orjapidajal täielik ja feodaalil (mõisnikul) pärisorja üle mittetäielik omandiõigus.

Et aga põhimõiste "pärisori" on õpilastele igati jõukohane ja arusaadav,tunnistas üksnes teadmiste taset peegeldav graafik,kust ilmnes,et need õpilased,kes olid vahetult enne küsimuste esitamist õppinud feodaalkorda (6.klassi ja 7.klassi)õpilased),teadsid ka nimetatud põhimõistet paremini.

Peale eelpooltoodud oli üheks puuduseks naiivne semantismimis tunnistas,et mõiste "pärisori" ei ole õpilastele selge.

Järgnevalt vaatleksime põhimõistet "tööline".

3.<u>Õpilaste teadmised põhimõistest "tööline"</u>.

Küsimusele vastamise ajal esitati kahe õpilase poolt küsimus,kas nad peavad kirjutama nõukogude töölisest või kapitalistliku ühiskonna töölisest.Nimetatud küsimused tunnistavad,et õpilased teavad,et on vahe kes olid ja on töölised kodanliku korraga riikides ja kes on töölised sotsialistlikes riikides.

Mõiste"tööline"ei esine üksnes ajaloos,vaid sellega on õpilased kokku puutunud kõikides teistes õppeainetes ning ammu enne kooli tulekut.

Eelnevate aastate algkooli programmides on rõhutatud, et tööliste olukorra abil tuleb selgitada ka nimetatud mõistet.[1] Nii näiteks on ajaloo programmi seletuskirjas antud klassisuhete selgitamiseks sellised ühiskondlik-ajaloolised põhimõisted nagu "talupojad" ja "mõisnikud", "töölised" ja "kapitalistid".[2]

Peale 4.klassi ajaloo puutusid õpilased 7-klassilises koolikursuses kokku mõistega "tööline" 7.klassis,[3] kus õpitakse eelproletariaadi tekkimist XIV sajandil Itaalias.

Proletariaadist ja proletariaadi mõistest kirjutab F. Engels:

"Proletariaadi all mõeldakse kaasaegsete palgatööliste klassi,kes seetõttu,et neil ei ole oma tootmisvahendeid

---

1) Algkooli programmid 1959/6o õppeaastaks,Tallinn,1959.

2) Sealsamas,lk.78.

3) Möödunud 1961/62.õ.a.õpiti nimetatud osa 6.klassis.

on sunnitud müüma oma tööjõudu, et ära elada."[1]

K.Marx oma teoses "Kapital" selgitas, et tööline töötab kapitalisti kontrolli all, kellele kuulub tema töö.[2]

Et tööline töötab kapitalistidele ja et kogu tema töö kuulub kapitalistidele ning töötamine on vajalik elatumiseks, kirjutab ka V.I.Lenin:

"...tegelikult toidavad töölised oma tööga nii iseendid kui ka kõiki neid, kes ise tööd ei tee. ...tööline annab tasuta omanikule kõik oma töövilja, saades isevainult kehva ülalpidamise."[3]

Tehes kokkuvõtte eelpooltoodust, leiame ühiseid töölisklassi iseloomustavaid jooni kapitalistlikus ühiskonnas: isik, keda ekspluateeritakse, kes müüb kapitalistile oma tööjõudu, töötab selleks, et elatuda, suurem osa töösaadustest läheb kapitalistile.

Mida on öeldud nimetatud klassideajaalooõpikutes "töölise" kohta?

Nagu eelpool nimetatud, puudutab keskaja ajalugu eelproletariaadi tekkimist XIV sajandil Itaalias. Tsiteerime J.Kosminski "Keskaja" õpikut:

"Rikkad Firenze töösturid ostsid kokku suurel hulgal villa. Sellest villast valmistati kalevit suurtes töökodades, kus töötasid kümned ja isegi sajad töölised.... Niisugused suurettevõtete omanikud läksid väga rikkaks.

---

[1] K.Marx ja F.Engels, Valitud teosed I, Tallinn, 1957, lk.19.

[2] K.Marx, Kapital I, Tallinn, 1953. lk.165.

[3] V.I.Lenin, Teosed VI, Tallinn, 1952, lk.337.

Neile kuulusid tooraine,töökojad ja kõik tööriistad. Ettevõtete omanikud müüsid tööliste töövaevaga toodetud kalevit ja said kogu kasumi endale.Töölistele maksid nad ainult viletsat palka ja petsid ning rõhusid neid igati."[1]

Ülaltoodud lõigus on antud samad mõtted,mida tõime eelneva kokkuvõttena.

H.Palametsa 4.klassi õpik-lugemik "Jutustusi kodumaa ajaloost" annab kujuka ja meeldejääva jutustuse peatükk "Vassili Gerassimovi jutustus",[2] mis räägib tööliste olukorrast,nende elutingimustest ja tööst.Tööliste olukorrast kodanlikus Eestis annavad ülevaate veel 4.klassi õpiku sellised teemad nagu "Eesti töörahva võitlus jätkub"[3] ja "Eesti tööliste relvastatud ülestõus 1924. aasta 1.detsembril"[4] jt.

Eelpooltoodu põhjal saaksime anda vastuse "töölise" mõistele:TÖÖLISEKS NIMETATAKSE ISIKUT,KELLEL PUUDUVAD TÖÖVAHENDID JA KES PEAB TÖÖTAMA KAPITALISTILE (VABRIKUOMANIKULE),ET END ELATADA.

Muidugi ei saa eelpooltoodut samastada meie Nõukogude ühiskonna töölisega,kuna viimasele kuuluvad tootmisvahendid ja ta loob materiaalseid väärtusi,mis lähevad rahva kasutusse.Töötamine ei ole vajalik selleks,et end elatada,vaid siin on hoopis sügavamad printsiibid,mis on toodud N.S.Hruštšovi aruandekõnes NLKP XXII kongressile:

---

[1] J.Kosminski,Keskaeg,Tallinn,1960,lk.120.

[2] H.Palamets,Jutustusi kodumaa ajaloost.Õpik-lugemik IV klassile,Tallinn,1961,lk.105.

[3] Sealsamas,lk.165.

[4] Sealsamas,lk.173.

"...järjest laialdasemad töötajate kihid harjuvad töötama teadlikult,täiest jõust,oma võimete kohaselt. Juba nüüd on töö paljudele nõukogude inimestele muutunud mitte ainult palga teenimise vahendiks,vaid ühiskondlikuks kutsumuseks,moraalseks kohuseks." [1]

Edasi on öeldud:

"Praegu on 4o protsendil töölistest ...kesk-ja kõrgem haridus.Paljudel juhtudel on juba nüüd raske eraldada eesrindlikku töölist inseneristt..." [2]

Õpilaste vastuste tulemused olid järgmised:

Vastuste liigid	4.kl. lõpe-tanud	5.kl. lõpe-tanud	6.kl. lõpe-tanud	7.kl. lõpe-tanud	Kokku
Õige vastus	9	1	-	2	12
Osaliselt õige vastus	26	12	3o	2o	88
Vale vastus	17	17	17	17	68
Vastanata	-	-	-	-	-

Graafik,mis peegeldaks teadmiste arengutaset,annaks järgneva pildi:

---

[1] N.S.Hruštšov,NLKP Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile,Tallinn,1961,lk.81.

[2] Sealsamas,lk.83.

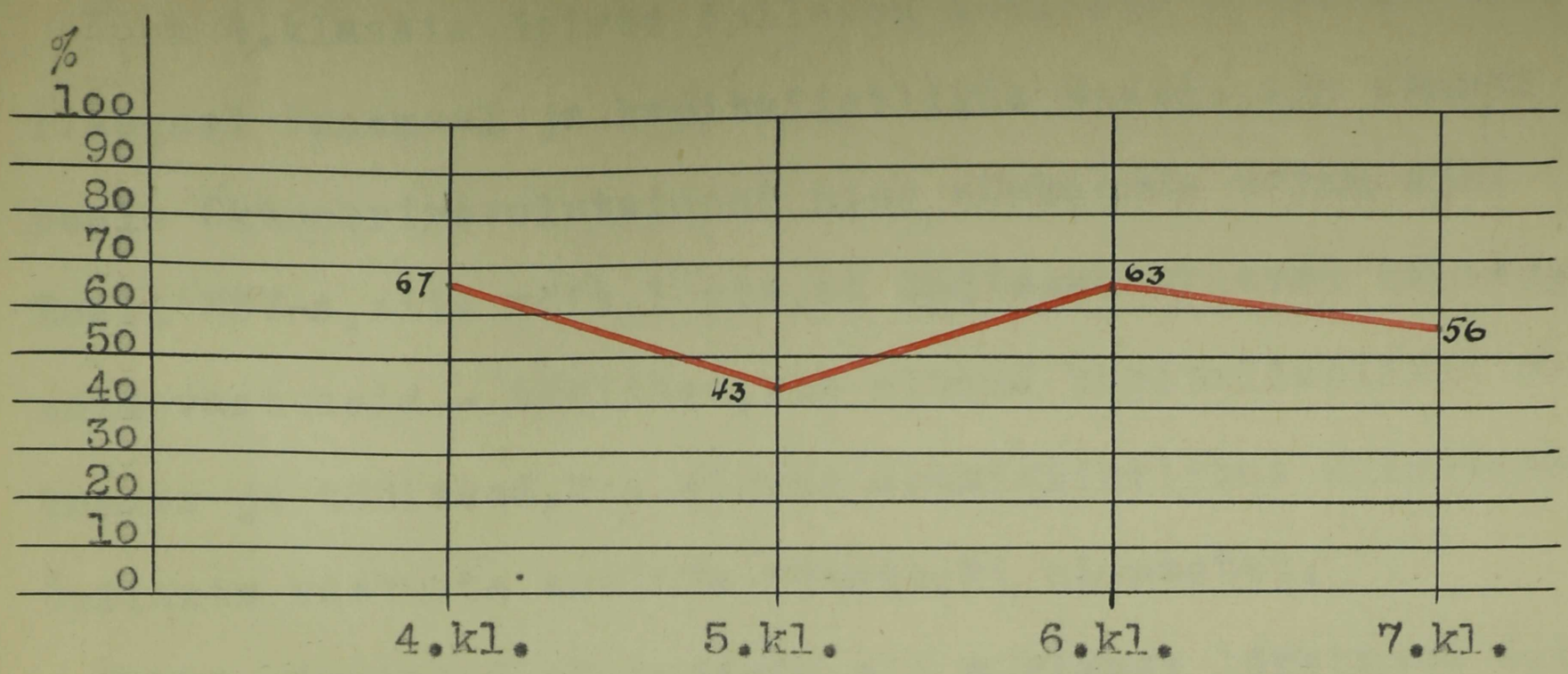

Nagu näha,peegeldab ülaltoodud graafik ajaloo õppe-programmi.4.klassis puutuvad õpilased ajaloos kokku mõistega "tööliine",tööliste elu-oluga,töötingimustega jne.,mis peegeldub ka kõige kõrgemas teadmiste protsentuaalses näitajas - 67%.

5.klassis alustavad õpilased vana-aja ajaloo õppimist, kus esikohale tulevad teised ühiskondlik-ajaloolised põhimõisted nagu "ürgühiskondlik kord","ori" jt.Sellest paistab olevat tingitud ka teadmiste taseme langus.

Kui 6.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tasemes on märgata tõusu,siis toimub jällegi langus 7.klassi lõpetanud õpilaste juures.Oleme toonud mitmeid põhjusi viitamase nähtuse kohta.Lõpliku põhjuse püüaksime anda siis, kui on analüüsitud kõik põhimõisted,millede kohta õpilased vastasid.Teadmiste taseme arengut peegelduva kõvera langus 7.klassi lõpetanud õpilaste juures on vastupärakiv seetõttu,et nimetatud õpilased eelneval õppeaastal kehtinud programmide põhjal õppisid esimeste palgatööliste ja kapitalistlike suhete tekkimist.

Läheksime õpilaste vastuste kvalitatiivse analüüsi juurde.

Kuna 4.klassis õpivad õpilased tööliste olukorda tsaariaegsel Venemaal ja kapitalistlikus Eestis,aga samuti peale Oktoobrirevolutsiooni ning nõukogude võimu ajal Eesti NSV-s,siis võis loota,et õpilased annavad kahesuguseid vastuseid - töölised,kes elavad kapitalistlikus ühiskonnas ja töölised,kes elavad sotsialistlikus ühiskonnas. Õpilaste vastuste analüüs tõestaski nimetatut.

Ehkki nimetatud põhimõiste oli 4.klassi lõpetanud õpilaste poolt küllaltki hästi vastatud,jäi suurem osa vastuseid siiski osaliselt õigeteks.

Vaatleksime õpilaste vastuseid:

"Kapitalismi ajal tööline töötas selleks,et saada veidike raha,et end ja oma peret toita."(Tiina,K.12.a.V II 8 K.5.kl.)

"Kapitalistlikus ühiskonnas töölised töötasid,kuid ei saanud midagi tasu.Tasu oli neil nii suur,et jõudsid vaevalt perekonda toita."(Jaanus,L.12.a.V II 8 K.5.kl.)

Nii nagu näitena toodud õpilaste vastused,nii olid ka teised kirjeldavat laadi.Õpilased toovad esile kapitalistlikus ühiskonnas kehtiva iseloomuliku nähtuse:tööline peab müüma oma tööjõudu selleks,et elatuda.Puuduseks on neis vastustes ainult see,et ei ole näidatud kelle juures nad töötavad.

Kõik on öeldud järgnevas vastuses:

"Kapitalistlikus ühiskonnas läksid inimesed vabrikusse,et saada tööd.Sel ajal kuulus vabrik ainult ühele inimesele.Inimesed pidid tegema ülejõukäivat tööd,kuid palk oliyäga väike.Kõik töö,mis nad tegid,läks vabrikandile." (Malle,P.11.a.V II 8 K.5.kl.)

Halvem on asjaolu,et osa õpilasi,kes kasutavad mõistet "kapitalistlik ühiskond" ei oma sellest ise õiget ettekujutust.Õpilaste poolt on kirjutatud,et "kapitalistlikus ühiskonnas võis orje tappa aga..."(SIrje,T. 14.a.V II 8 K.5.kl.) ja järgneb võrdlus töölisega.Siin on segi orjandusliku ja kapitalistliku ühiskonna põhiklasside - "ori" ja "tööline" mõisted.

Kuna küsimustele vastamise momendil olid õpilased õppinud orjanduslikku korda,siis paljudes töödes on võrreldud orja töölisega.

Mõned õpilased vahetavad ära mõisted. "tööline " ja "teenistuja",mis nähtub järgnevast:

"Tööline töötab asutuses."(Rosilda,K.12.a.V II 8 K. 5.kl.)

Sotsialistliku ühiskonna tööliste kohta väidetakse, et "tööliseks nimetatakse seda inimest,kes töötab kogu rahva heaks."(Ülo,P.13.a.V I 8 K.5.kl.) Enamuses õpilasi loetlevad seejuure üles veel järgmised asjaolud:palk on parem kui kapitalistlikus ühiskonnas,seitsmetunnine tööpäev,meestel ja naistel võrdne õigus töötada,head töötingimused jne.

Vastustes,kus väidetakse,et "tööline on see kes töötab" või "tööliseks nimetatakse töötavat inimest" näeme jälle naiivset semantismi.Aetakse segi mõisted "tööline" ja "töötaja".

Võrreldes 5.klassi lõpetanud õpilaste vastuseid eelmevaga,olid siin vastused hoopis napisõnalisemad.Kuna eelpooltoodud graafikust peegeldus õpilaste teadmiste langus,siis vaatleksime,millised puudujäägid olid õpilaste vastustes.

14 õpilast ajasid segi mõisted "tööline" ja "töötaja".

Osa õpilasi näitasid töökoha,kus töö toimub:vabrikus, tehases jm.,kuid ka siin jäi puudulikuks peaküsimus - kellele töötas tööline ja miks pidi ta töötama vabrikandile.Toome kahe õpilase vastused:

"Tööliseks nimetatakse inimest,kes käib tööl ettevõtetes ,tehastes,vabrikutes jne."(Juhan,P.12.a.V II 8 K. 6.kl.) või siis "Tööliseks nimetatakse,kes töötab vabrikus,tehases ja kellel on oma töökoht.Tööline saab selle eest palka."(Uno,K.13.a.V I 8 K.6.kl.)

Viimaste üldsõnalisuse tõttu ei saa tihti aru,kas õpilane mõtleb kapitalistlikku ühiskonda ja seal olevat töölist,või sotsialistliku ühiskonna töölist.Üldsõnalisus on tingitud sellest,et õpilased ei tea põhimõistet "tööline" ja selletõttu püüavad öelda nii,et ei läheks väga valesti ja jääks mingi kesktee.

Tooksime veel ühe õpilase vastuse:

"Tööliseks nimetatakse inimest,kes töötab <u>suuremate isandate</u> jaoks."(Jaan,P.13.a.V I 8 K.6.kl.)

Seoses sellega,et 5.klass õpib orjanduslikku ühiskonda,ei ole konkreetset materjali kapitalistliku ja sotsialistliku ühiskonna töölise erinevuste väljatoomiseks.Seetõttu tekivad ka ebaselged väljendid.

6.klassi lõpetanud õpilastele oli ühiskondlik-ajalooline põhimõiste "tööline" mõisteks,mille kohta ei antud ühtegi õiget vastust.Paistab,et nimetatud asjaolu on tingitud sellest,et nii 5.kui 6. klassis ei puutunud õpilased kehtivate ajaloo õppeprogrammide järgi kokku

nimetatud põhimõistega.Käesoleval õppeaastal uue keheksa-klassilise kooli programmi järgi on nimetatud puudus osaliselt kõrvaldatud,kuna 7.klass hakkas õppima kapitalismi tekkimist ja võitu Lääne-Euroopas kui ka Venemaal.[1] Loomulikult tuleb siin selgitada uute klasside - kodanluse ja proletaariaadi tekkimist.

Valdavam enamus õpilasi toovad töölise kaks tunnust: töötamine vabrikus ja rahaline palk.Taolistel vastustel on tegelikult üks oluline puudus,kuna õpilased ei näita, et töölisel puudusid omal tootmisvahendid ja seetõttu olid nad sunnitud töötama kapitalisti juures.

Sotsialistliku ühiskonna töölisele viitab ilmselt järgnev vastus,ehkki siin pole avatud põhimõiste,vaid on räägitud tööliste õigustest:

"Tööliseks nimetatakse sellist inimest,kes töötab (naiivne semantism)ja töö eest saadud tasu makstakse talle kindlate tariifide järgi.Töölise töökoormus on kindlaks määratud.Tööd teeb ta kindlal tööajal."(Aina,O.13.a. V I 8 K.7.kl.)

Ka 6.klassi lõpetanud õpilased ei tee vahet "töölise" ja "töötaja" vahel.Siin tuleks õpilastele kindlasti selgitada,et töötaja võib olla nii ori kui pärisori."Töölist" aga ei saa võrdsustada ei orja ega pärisorjaga,sest kõik kolm on sisult erinevad ühiskondlik-ajaloolised põhimõisted ja kuuluvad igaüks erinevasse ühiskondlikku formatsiooni.

Kuna õpilased puutuvad "töölise" kui mõistega kokku ka teistes õppeainetes,peaksid teiste ainete õpetajad enam rõhku päärama "töölise" mõiste selgitamisele.Ning

mitte üksnes"töölise" mõistet ei tuleks selgitada,vaid ka teisi mõisteid[1], mis annaksid õpilastele üldise ja parema ettevalmistuse,arendaksid mõtlemist,et paremini orienteeruda ühiskondlik-poliitilistes küsimustes.

7.klassi lõpetanud õpilased andsid enamuses osaliselt õigeid vastuseid.Meenutades arvulisi näitajaid,siis 39-st õpilasest andsid 2o õpilast osaliselt õige vastuse,kuna 2 õpilase vastust võis lugeda täiesti õigeks.

43% vastanud õpilaste arvust segab ära "töölise" ja "töötaja" mõiste,mis ilmnes ka eelnevate klasside juures.Peale selle pasitab silma 7.klassi lõpetanud õpilaste vastustest,et ükski õpilane ei ole vastusesse toonud uue tähendusega mõisteid.Tooksime ühe õpilase vastuse:

"Töölisek nimetatakse sellist inimest,kes töötas ja sai palka.Tööst sai kasu kapitalist."(Alfred,L.15.a. V II 8 K.8.kl.)

Siin õpilane näitab,et tööline töötab kapitalistile, kes töölise tööst saab kasu.Samuti on öeldud,et töölisele makstakse tasu palga näol,sest tööjõul on väärtus nagu kõigil teistel kaupadel.[2] Jääb aga selgitamata põhjus, miks tööline pidi töötama kapitalisti kasuks.Viimane oligi enamesinenud puuduseks.

Teeksime kokkuvõtte vaadeldud põhimõistest ja õpilaste poolt antud vastustest.

Kõikides vaadeldud klassides tunnistasid õpilaste vas-

---

[1] On iseenesest mõistetav,et igal aineõpetajal tuleb esmajärjekorras selgitada oma ainealaseid mõisteid.Kuigi seda kõik õpetajad teeksid ja kuna mõisted esineva samadena paljudes erinevates õppeainetes,aitaks see kaasa mõistetest kindla süsteemi loomilele.

[2] K.Marx,Kapital 1.kd.,Tallinn,1953,lk.153.

tused,et neile pole selged mõisted "tööline" ja "tööta-ja".

Samaaegselt nägime veelkord,milline mõju on õpilastele antud klassis õpitaval uuel materjalil.Nii näiteks võrdlesid 4.klassi lõpetanud õpilased "töölist" "orjaga", sest nad õppisid 5.klassis orjanduslikku ühiskonda,kui tuli vastata küsimustikule.

Õpilaste teadmiste taseme langus peale 5.klassi lõpetamist ja asjaolu,et 6.klassi lõpetanud õpilased ei andnud ükski täiesti õiget vastust,on tingitud kehtinud seitsmeklassilise kooli õppeprogrammidest,millest oli juttu ka eespool.Samuti sai puudutatud tähtsust,mida annaks teiste aineõpetajate abi (eriti kirjanduse õpetaja) selliste mõistete selgitamisel nagu "tööline" jpt.

Õpilaste vastustest oli siiski näha,et neil teatud ettekujutust "töölise" mõistest on,mida aitab veelgi süvendada ja täpsustada uus kaheksaklassiliste koolide õppeprogramm.

IV ÕPILASTE TEADMISED KLASSIVÕITLUSE VORMIDEST JA "RIIGIST"

1.Õpilaste teadmised põhimõistest "ülestõus".

Koos inimeste muutumisega ekspluateerijateks ja ekspluateeritavateks,hakkavad õpilased ajaloos õppima sellist klassivõitluse vormi nagu ülestõus.Et õpilased saaksid aru,mida tähendab"ülestõus",mis on ülestõusude põhjused ja miks nad paratamatult tekivad klassideks jagunenud ühiskondades,selleks ongi vajalik õpilastele avada nimetatud ühiskondlik-ajalooline põhimõiste.

Et "ülestõusu" teadmises ja rakendamises esineb vigu, näitavad sellised faktid,et segatakse ülestõus revolutsiooniga,streigiga,meeleavaldusega,demonstratsiooniga ja isegi mässuga.

Ajaloo õppeprogrammides on rõhutatud,et talurahva ülestõusude ja töölisliikumise ajaloo tundmaõppimisel luuakse kujutlus klassivõitlusest.[1] Ülestõusude abil õpivadki õpilased tundma klassivõitlust,rõhutute võitlust rõhujate vastu,võitlust parema elu eest.Samaaegselt tuleb õpilastele anda ülestõusude peaidee - tuua esile ülestõusude osa olemasoleva ühiskonna nõrgenemises,mis on ükeks komponendiks uue ühiskondliku korra tekkimisel.Sama mõtet on rõhutatud ka käesoleva aasta õppeprogrammis,kus öeldakse:

---

[1] Algkooli programmid 1959/60.õppeaastaks,Tallinn, 1959,lk.78.

"Kahe suurema Lääne-Euroopa talupoegade ülestõusu (Jaquerie ja Wat Tyleri juhtimisel toimunud) põhjal teeme üldistuse keskaegsete talupoegade ülestõusude kohta ning toome välja nende ajaloolise osa feodaalkorra nõrgestamisel."[1]

Selleks,et õpilased oskaksid eristada "ülestõusu" "streigist" või mingist muust klassivõitluse vormist, on tarvilik anda vastavalt õpilaste eale ja teadmistele mõiste selgitus.

"Suur Nõukogude Entsüklopeedia" selgitab "ülestõusu" järgnevalt:

"ülestõus - avalik relvastatud rahvamasside väljaastumine,vana ühiskondliku korra kukutamise ja uue moodustamise tähtsaim abinõu."[2]

Vaatleksime,mida on leida ülestõusude kohta õpikutest. Tavaliselt antakse õpikutes ülestõusude põhjused,käik ja tagajärjed.Viimastest aga saamegi välja tuua "ülestõusu" mõiste.Tooksime mõned väljavõtted õpikutest:

1."Hoolimata kuninga ametnike julmusest ja preestrite keelitamisest puhkesid Egiptuses korduvalt rõhutute ülestõusud vaaraode ja orjapidajate vastu:"[3]

---

[1] Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62.õppeaastaks. Ajalugu,Tallinn,1961,lk.9.

[2] „вооружённое восстание" - БСЭ,том 9 II изд.с 75.

[3] F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959.lk.27-28.

2."Orjad ja talupojad maksid kätte aastatepikkuse kannatuste eest."[1]

3."I sajandil e.m.a.suurenes orjade arv Roomas veelgi; nende olukord jäi väljakannatamatult raskeks.See põhjustas paratamatult uusi orjade ülestõuse."[2]

4."Orjade ja Rooma poolt alistatud rahvaste grandioossed ülestõusud ning vaeste liikumised Roomas endas ähvasdasid orjapidajate võimu."[3]

5."Juba Justinianuse valitsemise algul oli Konstantinoopolis ähvardav ülestõus,mille kutsusid esile rängad maksud ja rahva rõhumine."[4]

6."Põhja-Prantsusmaal puhkes talupoegade ülestõus.See ülestõus oli suunatud feodaalide vastu."[5]

7."1381.aastal puhkes Kagu-Inglismaal talupoegade ülestõus...Ülestõusnutega ühinesid üha uued talupoegade salgad,kelle relvadeks olid vibupüssid,teibad,kirved ja hangud.Ülestõus oli suunatud rahva peamiste rõhujate - feodaalide vastu."[6]

Selliseid näiteid on muidugu palju.Mis on nende sisu? Kõikidest näidetest väljendub,et ülestõus on võitlus,

---

[1] F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.28.

[2] Sealsamas,lk.162.

[3] Sealsamas,lk.167.

[4] J.Kosminski,Keskaeg,Tallinn,1960,lk.14.

[5] Sealsamas,lk.84.

[6] Sealsamas,lk.93.

mis on suunatud rõhutute poolt rõhujate vastu;ülestõusu ajal kasutatakse relvi;ülestõusu eesmärgiks on parema elu saavutamine.

Kooskõlas eelnevaga võime teha järgneva kokkuvõtte: ÜLESTÕUS ON RAHVAMASSIDE RELVASTATUD VÄLJAASTUMINE RÕHUJATE VASTU,ET KÄTTE VÕITA PAREMAT ELU. [1]

Õpilaste vastuste kvantitatiivne analüüs andis järgmised tulemused:

Vastuste liigid	4.kl. lõpetanud	5.kl. lõpetanud	6.kl. lõpetanud	7.kl. lõpetanud	Kokku
Õige vastus	5	2	-	3	1o
Osaliselt õige vastus	14	1o	15	16	55
Vale vastus	29	18	31	2o	98
Vastamata	4	-	1	-	5

Järgnevalt tooksime graafiku teadmiste arengutaseme kohta:

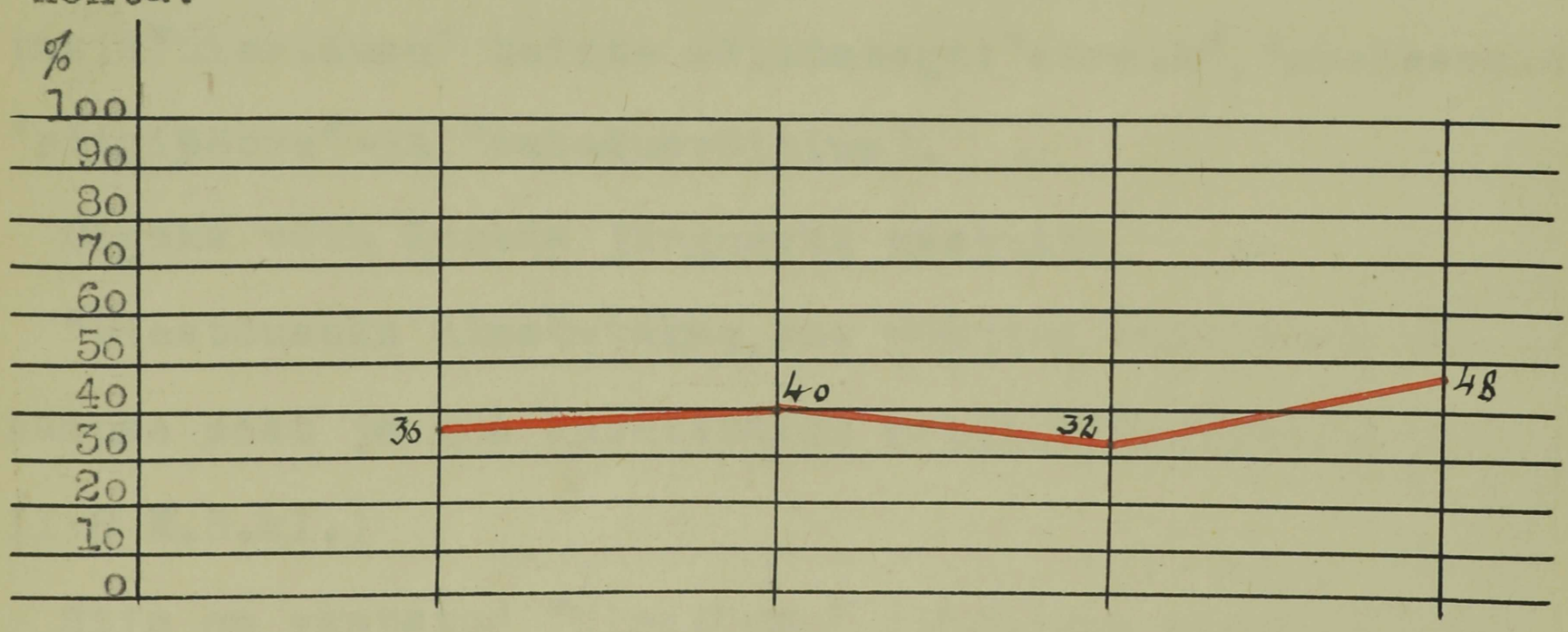

[1] Rahvamasside osavõtt on iseloomulikuks nähtuseks,kuid esineb ka erinevaid näiteid nagu dekabristide ülestõus ja ülestõus soomuslaeval "Potjomkin".

Huvitav,et põhimõiste "ülestõus" näitajad on madalamad kui varemvaadeldud põhimõistetel.Kui aga tuletada meelde näiteid,mis olid toodud ajaloo õpikutest,siis on näha,et sellist määrangut nagu näiteks "ürgkogukondliku korra" ja mõne teise mõiste puhul õpikutes ei ole.On toodud erinevate ülestõusude põhjused,ülestõusu läbiviivad jõud ja tagajärjed ning nende põhjused.Vajalik üldistus aga puudub.See peegeldub ka õpilaste teadmistes.

Ei saa täiesti eitada,et õpetajad poleks andnud antud mõistet,sest sel juhul ei oleks saanud olla vastuseid, mis on kvalifitseeritud õigete vastuste hulka(kokku 1o vastust).Kuid ilmne on ,et ülestõusu mõiste selgitus on olnud ebapiisav,arvestades asjaolu,et õpikutes puudub vastav üldistus nagu nägime eespool.

Läheksime õpilaste vastuste kvalitatiivsele ahaliüüsile.

Peamised puudused,mis esinesid 4,klassi lõpetanud õpilaste vastustes olid need,et õpilased ei nimetanud "ülestõusu" rahvamasside relvastatud võitluseks ja võrdsustasid"ülestõusu" teiste mõistetega:"streik","meeleavaldus", "riigipööre" ja "vabadusvõitlus".

Õigeks võib lugeda järgnevat vastust:

"Ülestõusuks nimetatakse,kus rõhutud võitlevad oma vabaduse eest ja kus kasutatakse relvi."(Rosilda,K.12.a.V II 8 K.5.kl.)

Siin on vastatud "ülestõusu" põhilised nähted:rahva osavõtt,relvade kasutamine,võitlus parema elu ja vabaduse eest.

"Ülestõusus võideldakse relvadega rõhujate vastu."(Ekke , I.1o.a.V I 8 K.5.kl.)

Ka siin on "ülestõusu" kohta öeldud küllaltki kokkuvõttlikult,puudub ainult eesmärk:milleks korraldati ülestõus.Vähe on aga järgnevast vastusest,kui ainuüksi rõhutatakse relvastatud võitlust:

"Ülestõusuks nimetatakse seda,kus võideldakse relvadega:"(Juljus,R.13.a.V I 8 K.5.kl.)

Õpilastele,kes annavad ülalbooduga analoogseid vastuseid tuleb selgitada,et relvastatud võitlus ei toimu ainult ülestõusu ajal.

Järgnevalt esitaksime kahe õpilase vastused,kus viimased on püüdnud "ülestõusu" mõistet ise välja mõelda.

"Ülestõusuks nimetatakse väikest lahingut,mis toimus väikesel maaalal."(Mare,V.12.a.V II 8 K.5.kl.)

"Ülestõusuks nimetatakse seda,kus toimub kaubavahetus teiste riikidega."(Tiiu,R.15.a.V I 8 K.5.kl.)

Nagu nimetatud,on õpilased "ülestõusu" ära seganud teiste klassivõitluse vormidega,tuues järgmist:

1)streik:

"Ülestõusuks nimetatakse seda,kus rahvas ei tule tööle ja hakkab streikima."(Liia,P.13.a.V I 8 K.5.kl.);

2)meeleavaldus:

"Ülestõusuks nimetatakse suurt meeleavaldust.Ülestõusust osavõtjail ei ole relvi."(Enno,O.12.a.V I 8 K.5.kl.);

3)riigipööre:

"Ülestõus on riigipööre,vana kord muutub uueks."(Liivia , A.12.a.V II 8 K.5.kl.).

Toodud õpilaste vastused tunnistavad,et õpilastel pole kujunenud vastavat põhimõistete süsteemi.Seetõttu kasutavad õpilased peale "ülestõusu" veel mitmeid teisi klassivõitluse vorme,võrdsustades "ületõusu" teiste mõistetega ja kasutades viimaseid ebasobival kohal.

Ka 6.klassi lõpetanud õpilastel jäi vastustes üks või teine tähtis asi nimetamata,mistõttu tuli lugeda vastuseid osaliselt õigeteks.Tooksime mõned näited:

"Ülestõusuks nimetatakse seda,kus rahvas tõuseb üles mõisnike vastu,et oma olukorda parandada."(Malle,T.13.a. V II 8 K.6.kl.)

Puuduseks on asjaolu,et ei ole nimetatud,et ülestõus on relvastatud väljaastumine,mida muidugi tuleks nimetada,kuna klassivõitluse vorme on mitmeid ja alati ei kasutata relvi.

Puudulikuks jääb ka järgnev vastus:

"Rõhutute vastuhakk rõhujaile."(Tiiu,V.13.a.V II 8 K. 6.kl.)

Näha,et õpilasel on põhimõtteliselt õige arusaamine ülestõusust.Kuid ei ole nimetatud,et ülestõusu ajal toimub relvastatud võitlus.

Nagu eelneva klassi õpilaste vastuste vaatlusel nägime,nii ka siin ajavad õpilased segi mitmeid teisi klassivõitluse vorme "ülestõusuga".Peamiseks uueks mõisteks on "streik",milline mõiste esineb 4 õpilase vastuses. Illustreeriksime väidet õpilase vastusega:

"Ülestõusuks nimetatakse seda,kus rahvas hakkab streikima.Nad jätavad kõik tööd seisma ja peavad koosolekuid." (Tõnu,T.13.a.V I 8 K.6.kl.)

Vastusest ilmneb,et õpilane võrdsustab "ülestõusu" "streigiga".

Peale "streigi" oli ülestõusuga võrdsustatud mõiste "demonstratsioon":

"Kui on ülestõus,kogunevad inimesed tänavatele plakatite ja loosungitega ja nõuavad rahvale suuremat tähelepanu võimude käest."(Marika,O.12.a.V I 8 K.6.kl.)

Ka teine õpilane oli kirjutanud umbes samuti,öeldes ainult,et rõhujate käest nõutakse "paremaid makse ja töötingimusi".Tegelikult on samad nõuded ka "streigi" ajal.

Eelpooltoodu tunnistab,et paljudel õpilastel on täielik segadus teadmistes erinevates klassivõitluse vormidest. Kahjuks ei võimalda olemasolev 5.ja 6.klassi õppeprogramm lähemalt selgitada "streigi" ja "demonstratsiooni" mõistet.

Huvitava kokkuvõtte teeb oma vastuses järgmine õpilane:

"Ülestõusuks nimetame,kus talupojad tõusevad feodaali vastu üles.Ühesõnaga sõjaks."(Kärt,R.12.a.V I 8 K.6.kl.)

Kui vaadelda toodud näite esimest poolt,siis on vastus täiesti korralik.Viimase kokkuvõttega aga näitab õpilane, et ta siiski ei tea "ülestõusu" ja võrdleb viimast "sõjaga",mis on iseseisev mõiste ja mida nimetatud õpilane ei tunne.

Tooksime veel ühe vastuse:

"Ülestõusuks nimetatakse seda,kus alamrahvas ühineb ja võitleb oma rõhujate vastu."(Toivo,P.13.a.V I 8 K.6.kl.)

Nagu näha,esineb siin väljend "alam rahvas".Peab ütlema, et nimetatud väljendeid tuleb õpetatajtel parandada ja

ja selgitada,et ei ole"alamaid" ja "ülemaid" rahvaid, vaid on rõhutud ja rõhujad.Viimases osas peaksid õpetajad olema õpilaste väljendite jälgimisel enam tähelepanelikumad.

6.klassi lõpetanud õpilastel oli põhimõiste "ülestõus" vastatud kõige halvemini,võrreldes teiste põhimõistetega. Millised vead esinesid?

Paljud õpilased,eriti Valga II Kaheksaklassilisest Koolist on andnud järgmise vastuse:

"Ülestõus on rõhutute vastuhakk rõhujaile.Kui hõlmab suuremat maaala ja kestab pikemat aega,nimetatakse talurahvasõjaks.Kasutatakse relvi."(Viivi,M.14.a.V II 8 K. 7.kl.)

Üldjoontes on muidugi õigus,et ülestõus on rõhutute võitlus rõhujate vastu,kus võitluse käigus kasutatakse relvi.Kuid tundub,et ei ole täiesti õige väide,et sel juhul kui ülestõus võtab enda alla suure maaala ja pikema kestvuse,et siis nimetatakse teda talurahvasõjaks. On ju tegelikult nii"ülestõus"kui "talurahvasõda" kaks lähedast kuid iseseisvat mõistet.Viimase nimetus ise ütleb,et talurahvasõda on see,kus võitlusest rõhujate vastu võtavad osa talurahvahulgad.Ülestõus on aga üldine klassivõitluse vorm,kust võtavad osa nii töölised,talupojad,linnakehvistu jne.[1] Käesoleva õppeaasta H.Palametsa 4.klassi ajaloo õpik-lugemikus on antud talurahva-

---

[1] Orjandusliku formatsiooni ajal orjad.

sõja mõiste:

"Selliseid suuri talurahvaülestõuse,millest võtab osa palju tuhandeid inimesi,nimetatakse talurahvasõdadeks."[1])

Nimetatud kooli õpilastest oli andnud eelpooltooduga sarnaseid vastuseid 11 õpilast,mis teeb 23% nimetatud klassi vastanud õpilaste arvust.

Üheks põhjuseks,miks "ülestõusu" mõiste puhul olid vaadeldava klassi õpilaste vastused võrreldes teistele mõistetele antud vastustega nõrgemad,oli see,et ka siin võrdsustasid õpilased mitmeid klassivõitluse vorme "ülestõusuga".Vaatleksime lähemalt mõningaid vastuseid.

"Ülestõusuks nimetatakse rahva rahutusi,kus rahvas nõuab paremaid elutingimusi.On ülestõuse,kus rahvas nõuab seda rahulikul teel,aga on ka relvastatud ülestõuse."(Volli,A. 13.a.V I 8 K.7.kl.)

Kokku nimetas ülestõusu rahutuseks 5 õpilast.Selline on aga liialt üldine liigitus.

"Ülestõusuks nimetatakse seda,kus rahvas hakkab protesteerima oma olukorra üle."(Ilme.I.13.a.V I 8 K.7.kl.)

Toodud vastus näitab,et õpilased mõistavad ülestõusu all protesti.Peale selle nimetati "ülestõusu" veel "tööliste ja talupoegade vastuoluks peremeeste vastu" (Vaike,T.13.a.V I 8 K.7.kl.)

Üks õpilane kirjutas,et "ülestõus on rahva mäss." (Hillar,V.14.a.V I 8 K.7.kl.)

Lõpuks tooksime vastuse,mis näitab,et õpilane on ära

---

[1]) H.Palamets,Jutustusi kodumaa ajaloost.Õpik-lugemik IV klassile,Tallinn,1961,lk.74.

seganud "ülestõusu" ja "sõja",kusjuures ta ei tea ka viimase mõistet:

"Ülestõuse on kahte liiki:1)ebaõiglane,kus inimesed tõusevad üles võõraste maade riisumiseks;2)õiglane sõda, kus lihtrahvad tõusevad üles oma rõhujate vastu."(Eevi, A.14.a.V II 8 K.7.kl.)

Seega on õpilane "ülestõusu" mõiste asemel toonud marksismi-leninismi hinnangu sõdade kohta.

Lõpuks vaatleksime,kuidas 7.klassi lõpetanud õpilased on vastanud ühiskondlik-ajaloolisele põhimõistele "ülestõus".

Tooksime ühe õige vastuse:

"Ülestõusuks nimetatakse ekspluateeritud rahva organiseeritud püüdu kätte võita paremat elu relvade abil ning mitte alluda ekspluateerijatele."(Olavi,L.14.a. V II 8 K.8.kl.)

Ehkki toodud vastus on õpilasel raskepäraselt sõnastatud,annab ta ülestõusu kõik tähtasamad tunnused:relvastatud võitlus,võitlus rõhujate vastu,võitlus parema tuleviku eest.

Vastustes,mida tuli kvalifitseerida osaliselt õigete vastuste hulka,oli õpilastel tavaliselt üks eelpooltoodud tunnustest ära jäänud.Milliseid peamisi vigu esenes nimetatud klassi õpilaste vastustes?

Nagu vaadeldud klasside puhul,nii ka siin ajasid õpilased segi mitmeid teisi klassivõitluse võrme "ülestõusuga",Nii võrdsustati"ülestõus" "meeleavaldusega":

"Ülestõusuks nimetatakse seda,kui talupojad,käsitööli-

sed jne.korraldavad meeleavalduse,mis lõpeb lüüasaamisega."(Alfred,L.15.a.V II 8 K.8.kl.)

Edasi nimetatakse ülestõusu protestiks:

"Ülestõus - protest kõrgema võimu vastu.Nõutakse paremat elu,tööd jne.".(Henn,A.16.a.V II 8 K.8.kl.)

Ka 7.klassi lõpetanud õpilaste juures ilmneb,et neil ei ole selge,mis on "ülestõus" ja mis on "mäss".Nii kirjutab üks õpilane:

"Ülestõusuks nimetatakse relvastatud mässu,kus nõrgemad hakkavad õigusi,palga saamist jne.nõudma.Ülestõusul on ka juht."(Toivo,S.16.a.V I 8 K.8.kl.)

Peale mõiste "mäss" ontoodud vastuses veel teisigi huvipakkuvaid väljendeid.Nii nimetab õpilane rõhutuid"nõrgemateks",kusjuures viimaste nõudmised,mis vatuses on kirjutatud,viitavad neile,mida tavaliselt nõutakse "streikide" ja demonstratsioonide puhul.

Et põhimõiste "ülestõus" ei ole paljudele selge,tunnistavad veel järgnevad vastused:

"Ülestõus võib minna kuni relvade kasutamiseni."(Aime, P.14.a.V I 8 K.8.kl.)

"Ülestõusuks nimetatakse käsitööliste ja talupoegade ühinemist,et kätte võita vabadust."(Aavo,P.13.a.V II 8 K.8.kl.)

"Ülestõus on see,kus üks võimteine riik ei saa millegis asjas kokkuleppele ja tõusevad selle küsimusega üles." (Mare,T.13.a.V II 8 K.8.kl.)

Peab ütlema,et viimasena toodud vastuse mõtet rõhutas veel teinegi õpilane.Seega esineb "ülestõusu" mõiste lahtimõtestamisel veel 7.klassi lõpetanud õpilaste seas

naiivset semantismi.

Järgnevalt teeksime lühikese kokkuvõtte.

Õpilaste vastustest ilmnes,et õpilased ei erista üksikuid klassivõitluse vorme.Vaadeldud klassides võrdsustati "ülestõus järgmiste teiste klassivõitluse vormidega:[1]

4.Klassi lõpetanud õpilaste poolt toodi "streik","meeleavaldus","riigipööre","vabadusvõitlus".

5.klassi lõpetanud õpilaste poolt toodi "demonstratsioon"[2]

6.klassi lõpetanud õpilaste poolt toodi "talurahvasõda".

7.klassi lõpetanud õpilaste poolt uusi klassivõitluse mõisteid ei toodud,küll aga esines "ülestõusu" mõiste lahtimõtestamisel naiivset semantismi.

Eelpooltoodu üheks põhjuseks on kindlasti asjaolu.et 5.-7.klassi ajaloo materjal ei võimalda õpetajal selgitada nimetatud mõistete erinevust.

Lõpuks peab ütlema,et kõik õpilased ei teadnud rõhutada,et "ülestõus" on relvastatud klassivõitluse vormiks.

Asuksime kõrgeima klassivõitluse vormi - "revolutsiooni" - vaatlusele.

---

[1] Toodud on ainult need uued klassivõitluse vormid,mis erinevad eelnevas klassis toodutest.

[2] Siin oli võrdsustatud "ületõusu" mõiste "sõjaga".

2.<u>Õpilaste teadmised põhimõistest "revolutsioon"</u>.

Ühiskondlik-ajaloolisest põhimõistest "revolutsioon" on juttu eesti-ja vene keele õpikutes,kirjanduses,koolis korraldatakse aktusi revolutsiooni aastapäeval,käiakse Oktoobrirevolutsiooni aastapäevale pühendatud demonstratsioonil jne.Kas aga õpilastel on selgemmis on revolutsioon?Mida nad mõistavad "revolutsiooni" mõiste all?

Ajaloo kursuses puutuvad õpilased 4.klassis kokku mõistega "revolutsioon".Sellele viitab ka vastav õppeprogramm,mille seletuskirjas on öeldud:

"Õpilasi tutvustatakse tähtsamate sündmustega Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni...päevilt,..." [1]

Nii õpivad 4.klassi õpilased 19o5.a.revolutsiooni, 1917.a.veebruarirevolutsiooni ja Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni.Ka siin,puutudes kokku uue ühiskondlik-ajaloolise põhimõistega,tuleb õpilastele anda vastus,mida tähendab revolutsioon.

Muidugi on sõna "revolutsioon" õpilastele tuttav ja kindlasti on välja kujunenud mingi eelteaduslik mõiste, mida õpetajak tuleb kas täiendada,parandada või täiesti uuesti õpetada,et alustada tööd teadusliku põhimõiste väljakujundamisega.

Mõiste andmise vajalikkust kinnitab käesoleva õppeaasta õppeprogramm,kus öeldakse,et uute faktide esitamise kaudu laieneb ja süvenem klassivõitluse mõiste (strei-

---

[1] Algkooli programmid,1959/6o.õppeaastaks,Tallinn,1959, lk.78.

gid,meeleavaldused,revolutsioon).[1]

Kuidas on lugu 5.-7.klassini?

5.klass lõpetab ajaloo kursuse Rooma orjandusliku korra lagunemisega,[2] mis oli tingitud tootlike jõudude arengust ja klassivõitluse tugevnemisest,kus teatud osa mängisid "barbarid":

""Barbarite" pealetungid kujutasid endist toetust orjade ja koloonide revolutsioonilisele võitlusele ning andsid lõpliku hoobi Lääne-Rooma orjanduslikule riigile!"[3]

Seega õpivad ka 5.klasi õpilased revolutsioonilisi sündmusi,mille järel hukkus orjanduslik ühiskond ja algas maailma ajaloos uus - feodaalne ühiskond.

Õpilased,kes lõpetasid möödunud õppeaastal 7.klassi, puutusid kokku Madalmaade revolutsiooniga kui esimese võiduka kodanliku revolutsiooniga.

"Suures Nõukogude Entsüklopeedias" on öeldud:

"revolutsioon - 1)põhjalik kvalitatiivne muudatus,järsk hüppeline üleminek ühest kvalitatiivsest olukorrast teisele,mis osutub uueks märkamatute ja järkjärguliste kvantitatiivsete muudatuste kuhjumise tagajärjel;üks peamisi seaduspärasusi looduse,ühiskonna ja filosoofia dialektilises arengus.

2)...uue progressiivse ühiskondliku

---

[1] Algkooli programmid,1961/62.õppeaastaks,Tallinn,1961, lk.9o.

[2] Jutt on käesoleval õppeaastal kehtinud programmidest. Varasemate programmide järgi õpiti nimetatud teemat 6. klassis.

[3] Kaheksaklassilise kooli programmid,1961/62.õppeaastaks, Ajalugu,Tallinn,1961,lk.7.

korra kindlustumine,progressiivse klassi poolt riigivõimu kättevõitmine."[1]

Mida on öeldud revolutsioonist vastavate klasside ajaloo õpikutes?Nagu eespool mainitud,on õpikutes "revolutsiooni" mõiste väljatoomiseks võrdlemisi vähe materjali.Magalmaade revolutsioonist on tehtud järgmine kokkuvõte:

"Nii lõppes madalmaade revolutsioon.Madalmaades saavutas kodanlus oma esimese võidu feodalismi üle.Madalmaade revolutsioon lõppes feodaalse Hispaania lüüasaamisega ja Madalmaade kodanluse võiduga...Revolutsioon võitis ainult tänu rahvahulkade kangelaslikule võitlusele."[2]

Toodud kokkuvõttes on olemas"revolutsiooni" kui mõiste tunnused:uue ühiskondliku korra võit vana ühiskondliku korra üle ja uue progressiivse klassi võimuletulek.

Sama on ka Lääne-Rooma impeeriumi langemisel esile toodud.

Konkreetne kokkuvõte on tehtud on tehtud 4.klassi ajaloo õpik-lugemikus peale Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu:[3]

"Kodanluse võim oli lõppenud - algas töörahva võim."

Kooskõlas eelpooltooduga saaksime teha kokkuvõtte,et

---

[1] „революция" - БСЭ,том 36 II изд.с I85.

[2] J.Kosminski,Keskaeg,Tallinn,196o,lk.161.

[3] H.Palamets,Jutustusi kodumaa ajaloost.Õpik-lugemik IV klassile,Tallinn,1961,lk.134.

REVOLUTSIOON ON KLASSIVÕITLUSE KÕRGEIM VORM, KUS TOIMUB RAHVAMASSIDE VÕITLUS, MILLE EESMÄRGIKS ON VANA OMA AJA ÄRAELNNUD ÜHISKONDLIK-POLIITILISE FORMATSIOONI ASENDAMINE UUEGA.

Et selgitada õpilastele "revolutsiooni" mõistet, tuleb tuua emotsionaalseid näiteid, selgitada, kes olid vana ja kes uue ühiskondliku korra pooldajad, kus juures on hea, kui tuuakse konkreetselt nagu oli öeldud 4.klassi õpiklugemikus: "Kodanluse võim oli lõppenud, algas töörahva võim."

Teeksime kokkuvõtte kvantitatiivsest analüüsist.

Vastuste liigid	4.kl. lõpetanud	5.kl. lõpetanud	6.kl. lõpetanud	7.kl. lõpetanud	Kokku
Õige vastus	-	-	-	1	1
Osaliselt õige vastus	25	18	3o	29	1o2
Vale vastus	23	9	14	9	55
Vastamata	4	3	3	-	1o

Graafik annab õpilaste teadmiste arengutasemest järgmise pildi:

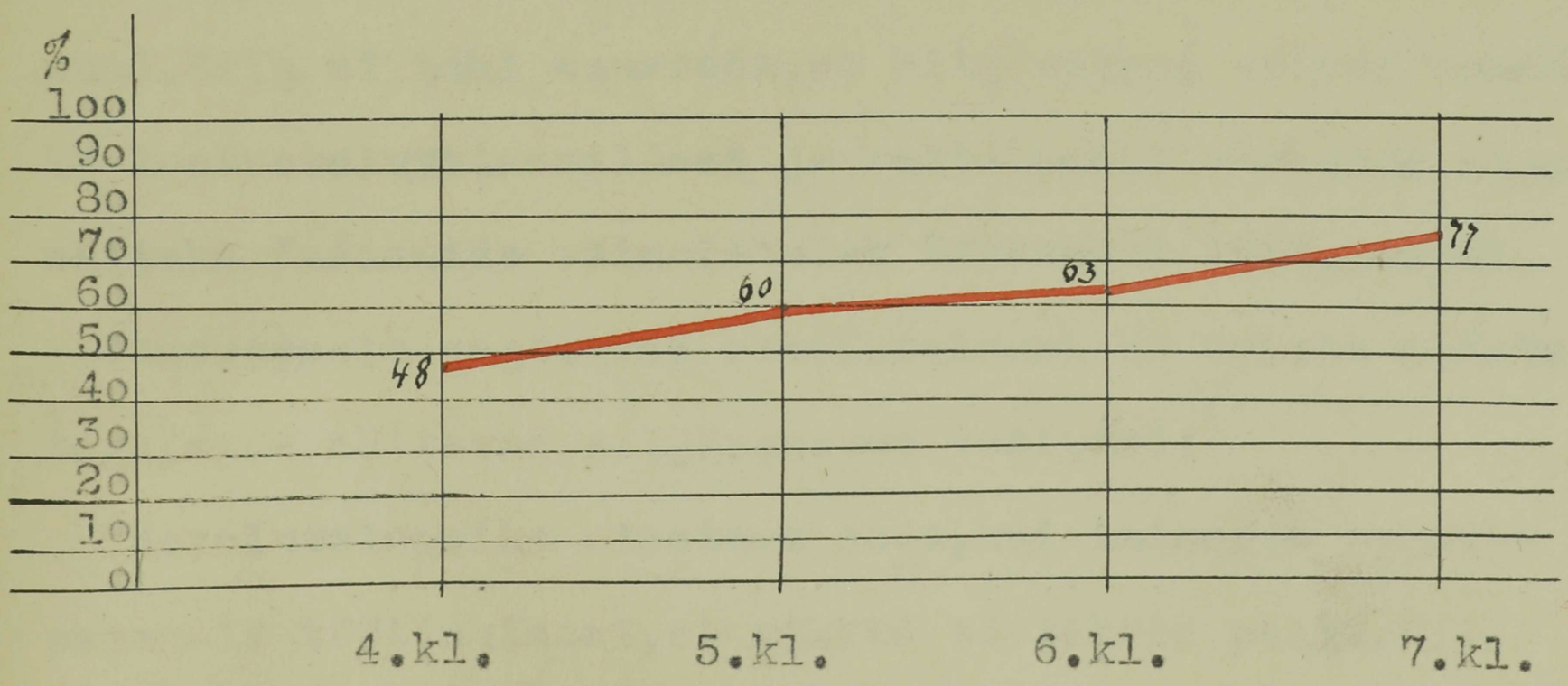

Nimetatud ajaloolise põhimõiste juurwe toimub teadmiste taseme pidev tõus.Põhjus aga,miks peaaegu üldse ei esinenud täiesti õigeid vastuseid,tuleneb tingimata sellest, et 5.-7.klasside ajaloo õpikutes nimetatud põhimõiste kohta peaaegu midagi ei ole.See aga aitab õpilastel stiihiliselt kujuneda nimetatud mõistel.

Analüüsiksime 4.klassi lõpetanud õpilaste vastuseid.

Paljud nimetatud klassi õpilased nimetavad revolutsiooni selliseks riigipöördeks,kus vana võim asendatakse uuega.

"Revolutsiooniks nimetatakse põhjalikku riigipööret, kus vana kord asendatakse uuega."(Rosilda,K.12.a.V II 8 K.5.kl.)

Taoliselt vastanud õpilased on "revolutsiooni" mõiste arusaamisel õigel teel.Siinjuures kasutataksespeale sõna "põhjalik" veel sõna "tõsine riigipööre",mille jäbel "vana võim" või "vana kord" kas "asendatakse" või "kukutatakse".

Kui vastava klassi õpilased väljendi all "vana kord asendatakse uuega" mõtlevad uue progressiivse ühiskonna või klassi võitu,siis samaaegselt jääb väheseks kui nimetatakse,et "revolutsioon" on "riigipööre" ja ei midagi muud.Siin ei tohi unustada,et riigipööret võivad teostada ka kontrevolutsioonilised ja rektsioonilised jõud nagu näiteks fašistide võimuletulek Saksamaal 1933.aastal.

Samaaegselt segatakse revolutsiooni ka teiste mõistetega,mida näitavad alljärgnevad vastused:

"Revolutsiooniks nimetame seda,kui inimesed tahavad paremaid töötingimusi,et rikkad tõstaksid palka.Siis

jäetakse vabrikud seisma ja hakatakse streikima."(Lia, O.ll.a.V I 8 K.5.kl.)

"Revolutsiooni nimetatakse kodusõjaks,mis toimub ühes riigis."(Ants,L.ll.a.V I 8 K.5.kl.)

Toodud vastustes on õpilaste poolt asendatud "revolutsioon" uute mõistetega:"streik" ja "kodusõda".

Edasi tooksime veel mõningaid näiteid õpilaste vastustest:

"Revolutsiooniks nimetatakse seda päeva,mida inimesed tähistavad ja mida nimetatakse veriseks pühapäevaks." (Sirje,K.12.a.V I 8 K.5.kl.)

"Revolutsiooniks nimetatakse seda,kui on inimestel võidupäev."(Helbe,J.ll.a.V I 8 K.5.kl.)

"Revolutsiooniks nimetatakse seda,kui inimesed salaja varastavad sõjariistu ja kui kõikide maade rahvad hakkavad võitlema."(Mati,P.13.a.V I 8 K.5.kl.)

"Revolutsiooniks nimetatakse neid,kes võitlevad oma kodumaa ja rahva eest."(Ülo,P.13.a.V I 8 K.5.kl.)

Toodud vastused tunnistavad,et õpilased peavad revolutsiooniks mingit päeva,mis on seoses revolutsioonilistе sündmustega (verine pühapäev",Oktoobrirevolutsiooni aastapäev jne.);salajast relvade kogumist ja põrandaalust tegevust.Lõpuks aetakse segi mõisted "revolutsioon" ja "revolutsionäär".

Võib arvata,et nimetatud vead tulenevad sellest,et vastava ea õpilastele on raskestimõistetav "revolutsiooni" mõiste.Pealegi onqnimetatud õpilased ajalugu õppinud ainult üks aasta.Hoopis paremini jäävad aga meelde

lugemikus ja ilukirjanduses kirjeldatud emotsionaalsed sündmused revolutsiooni päevilt.Ja kuna õpilane võtab isiklikult osa Oktoobrirevolutsiooni aastapäevale pühendatud demonstratsioonist,võrdsustabki õpilane viimasei "revolutsiooni" mõistega.

Kolmandas vastuses toodud kirjeldus on samuti toodud revolutsiooni käsitlevate jutustuste ja filmide mõjul.

Läheksime üle järgneva klassi õpilaste vastuste vaatlusele.

Ka 5.klassi lõpetanud õpilased mõistavad revolutsiooni all riigipööret ja üleminekut vanalt korralt uuele.Viimast rõhutavad ka õpilaste vastused:

"Täielik üleminek vanalt riigikorralt uuele riigikorrale."(Mare,H.12.a.V II 8 K.6.kl.)

"Riigipööre,kus vana võimu asemele tekib uus võim." (Jaan,S.12.a.V II 8 K.6.kl.)

Puudulikuks jääb vastustes see,mis põhjusel tõimub üleminek "vanalt uuele",kuid <u>mille kohta vastava õppeprogrammi kohaselt materjali ei ole</u>:

"Revolutsiooniks nimetatakse seda,kus tööliste ja talupoegade relvastatud jõud kukutavad tsaarivõimu."(Toivo,P. 13.a.V I 8 K.6.kl.)

Selliseid näitelisi vastuseid oli mitmetel õpilastel, mis tunnistavad,et õpilastel on teatud arusaamine "revolutsioonist".Mõiste antakse mingi konkreetse sündmuse kaudu setõttu,et 5.klassi lõpetanud õpilased ei oska teha üldistust.

Mõiste "revolutsioon" on samastatud ka "ülestõusuga". Samas tunnistab aga vastus,et õpilane ei tea ei ühte ega

teist:

"Revolutsioon on peaaegu sama,mis ülestõuski.Aga revolutsiooni ajal enam ei käia plakatite ja pâlvetega, vaid relvadega.Relvadega hõutakse rahvale vabadust revolutsiooni ajal."(Marika,O.12.a.V I 8 K.6.kl.) [1]

Kõigile lisaks esines nimetatud küsimuse juures ka mitmeid primitiivseid vastuseid,milledest tooksime näitena ühe vastuse:

"Revolutsiooniks nimetatakse,kus inimesed vahastavad end vaenlase käest."(Henno,V.12.a.V I 8 K.6.kl.)

Lõpuks tooksime näite,mida ei oleks uskunud vastavaealiselt õpilaselt,kes kirjutab,et revolutsioon on "töörahva orjusest vabanemise päev."(Ruth,K.13.a.V II 8 K.6.kl.)Näha,et siin ilmneb isikliku kogemuse domineeriv mõju.Õpilasele on revolutsiooni aastapäev seotud konkreetse päevaga ja nii ka omandatud.

Kuidas vastasid 6.klassi lõpetanud õpilased?

Et mitte korrata eelnevat,siis nimetame lühidalt,et ka siin nimetatakse revolutsiooni riigipöördeks,asetades siia juurde veel sellised epiteete nagu "põhjalik" ja "murranguline".Tundub,et kui arvestada ka eelnevat, siis võib järeldada,et "uus riigikord" on õpilaste arvates progressiivse sünonüümiks.

"Revolutsioon on riigipööre,kus minnakse vanalt riigikorralt uuele."(Arvo,P.13.a.V II 8 K.7.kl.)

---

[1] V.t.käesolev töö lk.93,kus on sama õpilase vastus ülestõusu kohta.

Vaadeldes toodud vastust,peab nimetama,et õpilastele tuleb selgitada,et suuremalt jaolt revolutsiooni puhul mitte ainult "ei minda" ja "ei toimu"uue ühiskondliku korra võit,vaid see toimub relvastatud võitluse teel.[1] Siinjuures ei tohi unustada V.I.Lenini hinnangut revolutsiooni rahuliku arengu kohta,kus V.I.Lenin ütleb,et selline võimalus on ajaloos äärmiselt harva esinev ja äärmiselt väärtuslik.[2]

Õpilaste vastustest on näha,et paljud on "revolutsiooni" põhimõistel lähtunud Oktoobrirevolutsioonist:

"Revolutsiooniks nimetatakse töörahva ühist võitlust võimu üle,mis lõpeb töörahva võiduga,näiteks Oktoobrirevolutsioon."(Mauno,K.14.a.V I 8 K.7.kl.)

Ehkki sedaliiki vastustes jääb otsene "revolutsiooni" mõiste ahdmata,näeme,et õpilased otsese näite varal omavad siiski õiget ettekujutust revolutsioonist.

Ka 6.klassi õpilaste vastustes oli näha,et võrdsustati "revolutsioon" mõistega "ülestõus".

Arvestades seda,et tegemist on õpilastega,kes õpivad 7.klassis,on mõnedki vastused üsna primitiivsed ja toetuvad nagu 4.klassi lõpetanud õpilaste vastusedki ühele või teisele detailile:

"Revolutsiooniks nimetatakse seda,kus inimesed lõikasid läbi telefoniliini,sulgesid teed,et kapitalistidele ei saaks abiväge tulla."(Valter,I.13.a.V I 8 K.7.kl.)

---

[1] Muidugi ei ole välistatud ka revolutsiooni rahulik areng nagu see toimus 1940.aastal Eestis.

[2] NLKP ajalugu,Tallinn,1959,lk.183.

Ka 7.klassi lõpetanud õpilased nimetavad revolutsiooni peamiselt riigipöördeks.

"Revolutsioon on riigipööre,kus toimub lõplik ülemineк vanalt riigikorralt uuele riigikorrale."(Vladimir,T. 14.a.V II 8 K.8.kl.)

Mitmete õpilaste poolt aetakse ka siin segi revolutsioon ülestõusuga,nimetades revolutsiooni relvastatud ülestõusuks.On tõsi,et nii ülestõusu puhul kui ka revolutsioonis toimub relvastatud võitlus.Siiski ei saa samastada revolutsiooni ülestõusuga,mida vaatlesime eespool.

Esineb veel küllaltki algelisi vastuseid,mis tegelikult ei vasta käesoleval õppeaastal 8.klassis õppivatele õpilastele.Tooksime paar näidet:

"Revolutsiooniks nimetatakse seda,kus inimesed tungivad relvadega kallale neile,kes võtsid palka inimeste käest:" (Vello,K.14.a.V I 8 K.8.kl.)

"Revolutsioon võib kesta ümbes nädal või mõni päev.Revolutsioon on ette valmistatud."(Aime,P.14.a.V I 8 K.8.kl.)

Õigesti vastab nimetatud küsimusele järgmine õpilane: "Revolutsioon - riigipööre,parema,eesrindlikuma korra võimuletulek,üleminek vanalt korralt uuele."(Henn,A.16.a. V II 8 K.8.kl.)

Mida näitas õpilaste vastuste analüüs?

Kõikides vaadeldud klassides nimetatakse revolutsiooni riigipöördeks ning selliseks riigipöördeks,kus "vana kord asendub uuega".Paistab,et toodud väljend on muutunud õpilastele progressiivse ühiskondliku korra ja klassi sünoniümiks.

Oli näha,et nooremates klassides õpilaste mõistes esineb revolutsioon otseselt aastapäevana või siis ningi revolutsioonilise sündmusena.

Kui mitmete eelnevate põhimõistete puhul samastasid õpilased vaadeldava mõiste nende mõistetega,mida nad momendil õppisid,Siis "revolutsiooni" mõiste puhul oli seda vähem.Peamiseks teiseks mõisteks oli siin "ülestõus" mis võrdsustati "revolutsiooniga".

Tuleb aga öelda,et põhimõiste "revolutsioon"kohta ei ole peale 4.klassi üheski klassis otsest materjali.See-tõttu on õpilased omandanud mõiste stiihiliselt.See on kindlasti peamiseks põhjuseks neile puudustele,mis esinesid õpilaste vastustes.Seetõttu ei oskagi õpilased teha "revolutsiooni" mõistest üldistust ja annavad mõiste konkreetse sündmuse - Oktoobrirevolutsiooni - abil.

3.Õpilaste teadmised põhimõistest "riik".

Kuidas selgitada riigi mõistet,selle kohta ilmus juba 1953.a.ajakirjas "Prepodavanije istorii v škole"nr.3 A.Janko-Trinitskaja artikkel "Riigi mõiste käsitlemisest V klassis peatüki "Vana-Idamaa" läbivõtmisel."Samas ajakirjas oli veel teinegi artikkel - I.Gittis ja A.Znamenskaja "Õpilaste ajalooalaste teadmiste süvendamisest." Viimane käsitleb samuti "riigi" mõiste selgitamise probleemi.

Esimesena toodud artiklis arvab autor,et vaatamata sellele,et riigi mõiste lahtimõtestamine omab suurt poliitilist ja kasvatuslikku tähtsust,ei ole 5.ja 6.klassi õpilased üldse suutelised riigi mõiste tunnuseid üldistama. Autor ütleb:

"Nendes klassides pole vajadust taotleda riigi tunnuste üldistamist...Õpetaja ülesanne on õpilasi sellisele ülesandele ette valmistada,s.t.luua neis eredad kujutused orjanduslike ja feodaalsete riikide vahenditest ja funktsioonidest."[1][2]

Edasi arvab A.Janko-Trinitskaja,et 5.klassi õpilased seovad esmalt mõiste "riik" maaalaga.Edasi selgitagu õpetaja näidete varal,kelledele oli vajalik riigi vägivallaaparaat.Kui need tunnused on antud,siis "riigi" mõiste tekib edasisel ajalookursuse õppimisel iseenesest,

---

[1] Преподавание истории в школе,нр.3 Москва,I953,с 6I.

[2] Nimetatud lõik on eesti keelse tõlkena ajakirjas "Nõukogude Kool"nr.8,1955,artiklis "Riigi mõiste käsitlemisest V klassi ajalookursuses",lk.47o.

s.t.peaks "riigi" mõiste "iseenesest tekkima" 8.klassis,kuna autor leiab,et enne 8.klassi ei ole "riigi" mõiste sisu õpilastele jõukohane.

J.Vinogradova oma artiklis "Mõistete kujundamisest V klassi ajalookursuses" [1] arvab aga,et igale oskussõnale, mis tuleb ette õppetöös,tuleb anda kindel määrang,sest muidu mõtlevad õpilased ise välja mõiste,mis saab peaaegu eranditult väära sisu.Paistab,et viimane arvamus on õige.

Ajakirjas "Nõukogude Kool"nr.8.1955.a.on öeldud:

"Riigi mõiste omandamine on V klassi õpilastele vajalik selleks,et mõista orjandusliku ühiskonna põhilisi seaduspärasusi.Ilma selle mõiste omandamiseta jääb õpilastele arusaamatuks ühiskonna jagunemine vaenulikeks klassideks ja klassivõitlus selles ühiskonnas..." [2]

"Riigi" mõiste on esile toodud ka praegu kasutuselolevas õppeprogrammis,kus rõhutatakse,et Vana.Idamaa ajalugu tutvustab õpilasi ürgkogukondliku korra lagunemisega,klassiühiskonna ning varaste orjanduslike riikide tekkimisega. [3] Edasi on öeldud:

"Vana-Egiptuse ajaloos puutuvad õpilased esimest korda kokku mõistega "riik",omandades sellest üldise ettekujutuse kui vägivallaaparaadist orjapidajate käes." [4]

---

[1] Преподавание истории в школе,нр.2 Москва,1954.

[2] Riigi mõiste käsitlemisest V klassi ajalookursuses, Nõukogude Kool nr.8,1955,lk.473.

[3] Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62.õppeaastaks Ajalugu,Tallinn,1961,lk.4.

[4] Sealsamas,lk.5.

Ka varemkehtinud ajaloo programmid rõhutavad "riigi" mõiste selgitamist.Nii on öeldud,et Vana-Egiptuse ajaloo kursuse puhul tehakse õpilastele selgeks rida tähtsaid ajaloolisi mõisteid nagu näiteks klass,ori,talupoeg,riik jt. [1]

EElpooltoodust võime järeldada,et õpilastele tuleb siiski anda ja selgitada "riigi" mõistet koos klasside tekkimisega.Kuidas tekkis riik ja miks oli teda vaja, selle kohta kirjutab F.Engels:

"Puudus veel ainult üks asi:institutsioon,mis oleks mitte ainult kindlustanud üksikute värskelt omandatud rikkusi sugukondliku korra kommunistlike traditsioonide vastu,mis oleks varem niiv madalalt hinnatud eraomanduse pühaks tunnistanud ja selle pühaks pidamise kogu inimühiskonna kõige kõrgemaks eesmärgiks kuulutanud,vaid mis oleks vajutanud üldise ühiskondliku tunnustuse pitseri ka üksteise järel väljaarenevatele omandi hankimise vormidele,seega üha kiirenevale rikkuste paljunemisele; institutsioon,mis oleks jäädvustanud mitte ainult algava ühiskonna lõhenemise klassideks,vaid ka varandust omava klassi õiguse ekspluateerida varatuid ja esimese valitsemise teiste üle.

Ja see institutsioon tekkiski.Leiutati riik." [2]

V.I.Lenin kirjutab riigi ajaloolisest osat ja tähendusest:

---

[1] Keskkooli programmid 1958/59.õppeaastaks,Vanaaeg.Keskaeg,Tallinn,1958,lk.4.

[2] F.Engels,Perekonna,eraomanduse ja riigi tekkimine, Tallinn,1946,lk.1o8.

"Riik on klassivastuolude lepitamatuse produkt ja väljendud.Riik tekib seal,siis ja niivõrd,kus,kui ja kuivõrd klassivastuolusid objektiivselt pole võimalik lepitada.Ja ümberpöördult:riigi olemasolu tõestab,et klassivastuolud on lepitamatud."[1])

"Suures Nõukogude Entsüklopeedias" on toodud riigi kohta selline määrang:

"riik - ühe klassi poliitiline võim,mis teostab ühiskonna juhtimist...riigivõim - omadus sundida alluvaid sõnakuulmisele riigi valitseva klassi tahtele.Selle valitseva klassi tahte teostamiseks moodustatakse eriline sunniaparaat - riigivõimu aparaat."[2])

Vaatleme,mida on öeldud vana-aja õpikus.'''[3])

"Nii hakkasid IV aastatuhandel e.m.a.tekkima riigid: kujunes välja kuningvõim,mille käsutuses olid sõjaväeüksused,valvurid,vanglad ning mis surus maha orjade ja talupoegade vastupanu."[4])

Siin on toodud riigiolemuse põhimõte:hoida alluvuses ja suruda maha orjade vastupanu.Viimast selgitab õpiku järgnev lõik,kus öeldakse,et ainult jõu abil oli võima-

---

[1]) V.I.Lenin,Riik ja revolutsioon,Tallinn,1954,lk.6.

[2]) „государственная власт" - БСЭ,том I2 II изд.с 282.

[3]) F. Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959.

[4]) Sealsamas,lk.22.

lik orjade ja talupoegade vastupanu murda ning neid sõna-
kuulmises hoida.[1]

Tähendab,oli vaja mingit jõudu,mingit vahendit,mis hoiaks alluvuses orjad ja talupojad.Eelpooltoodu landeb kokku V. I.Lenini määranguga:riigi olemasolu tõestab,et klassivastuolud on lepitamatud.

Edasi on samas õpikus öeldud:

"Selleks,et kaitsta orjapidajate rikkusi ning hoida orje ja vaeseid sõnakuulmises,oli vaja sõjamehi ja ametnikke, vanglaid ja kõike seda juhtivat kuningavõimu.Sellepärast tekkisid Mesopotaamias III aastatuhande algul e.m.a. väikeriigid."[2]

Ja edasi:

"Selleks.et säilitada oma võimu orjade ja talupoegade üle,oli orjapidajatel vaja jõuga maha suruda nende vastupanu,samuti haarata uusi orje naabermaadest.Seda võis teha ainult riik."[3]

Peale eelpooltoodu on selgitatud,et riikidel olid ühed ja samad ülesanded - maha suruda rõhutute vastupanu ja vallutada võõraid maid.[4]

Tehes kokkuvõtte,võiksime anda riigi kohta V.I.Lenini määrangu - "riik on klassivastuolude lepitamatuse produkt".Selle andmine aga 4.-7.klasside õpilastele ei annaks

---

[1] F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.22.

[2] Sealsamas,lk.42.

[3] Sealsamas,lk.7o.

[4] Sealsamas,lk.133.

midagi,kuna antud juhul tuleks nimetatud õpilastel pähe tuupida lause,millest nad aru ei saa.Palju konkreetsem oleks näiteks 5.klassi õpilastele selgitada,et riik on orjapidajate võim,mis hoiab neile alluvuses orja.Siin võib orjapidajad ja orjad asendada ka feodaalide ja pärisorjadega ning hiljem kapitalistide ja töölistega.Sellega oleks rõhutatud riigi mõistes peaküsimus - klassivastuolude küsimus erinevates ühiskondlikes formatsioonides.

Arvestades eelpooltoodut,saame teha üldistuse:RIIK ON VALITSEVA KLASSI POLIITILINE VÕIM [1],ET HOIDA ALLUVUSES JA SURUDA MAHA RÕHUTUTE VASTUPANU.

Teeksime kokkuvõtte õpilaste vastustest kvantitatiivsest analüüsist:

Vastuste liigid	4.kl. lõpetanud	5.kl. lõpetanud	6.kl. lõpetanud	7.kl. lõpetanud	Kokku
Õige vastus	21	1	11	1o	43
Osaliselt õige vastus	3	8	16	12	39
Vale vastus	28	19	19	17	83
Vastamata	-	2	1	-	3

[1] Sageli kasutatakse õpilastele riigi mõiste avamisel väljendeid "valitsemisaparaat" ja "võimuaparaat",millised ei ole eriti õnnestunud,kuna õpilased,unustades, mis oli antud,vastavad lihtsalt:riik on aparaat.(On isegi vastatud,et riik on "masin".)

Õpilaste teadmiste arengutaset näitab paremini toodud graafik:

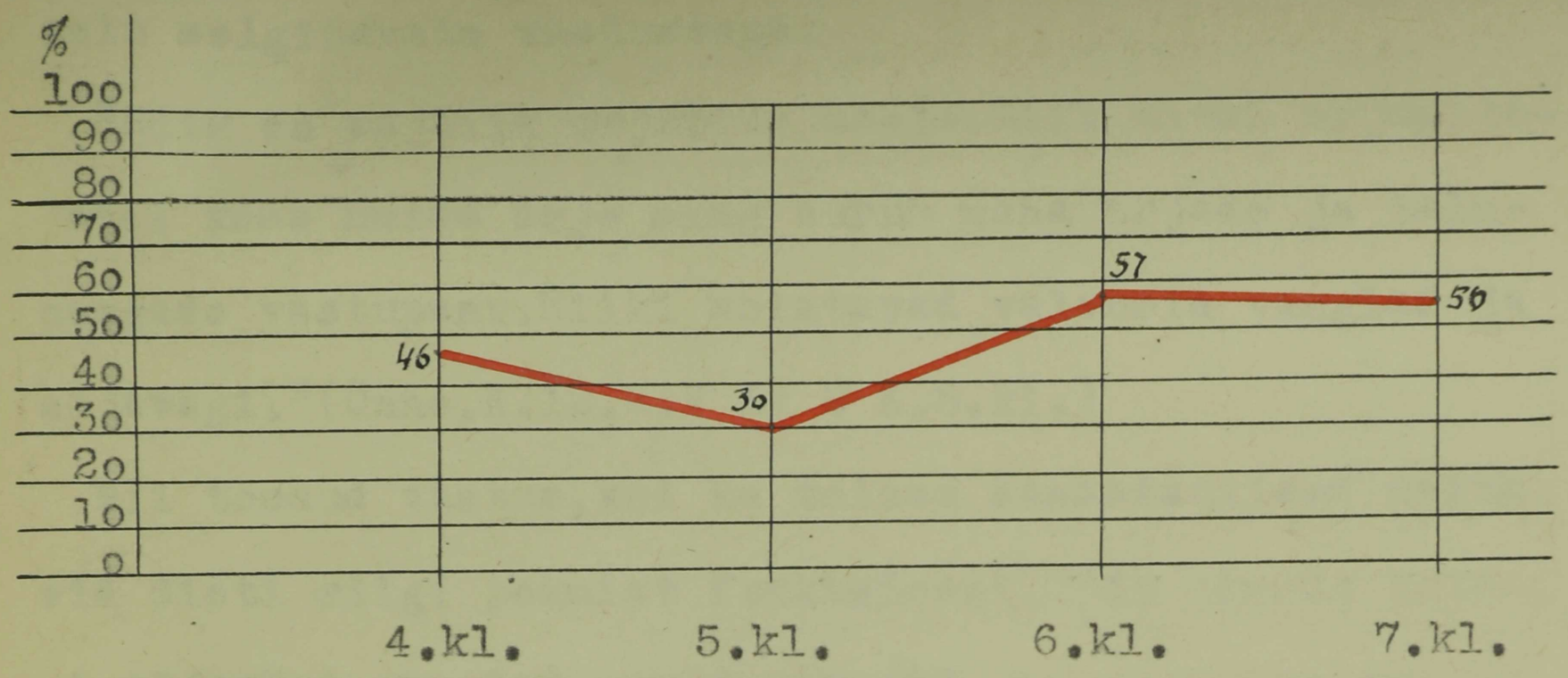

Ülaltoodud graafik lubab teha kokkuvõtte,et vaadeldud ühiskondlik ajalooline põhimõiste "riik" (ja ka teised põhimõisted) on paremini meeles õpilastel,kes on nimetatud põhimõistet värskelt õppinud.Nii andsid käesoleval õppeaastal 5.klasside õpilased 21 täiesti õiget vastust,milline vastuste arv ületas kõikide teiste klasside õigete vastuste arvu.

Ehkki 5.klassi lõpetanud õpilased õppisid möödunud õppeaastal riigi tekkimist,on "riigi" mõiste uhunenud, sest 6.klassis nimetatud küsimust spetsiaalselt enam ette ei tule ning ilmselt pole nimetatud mõistet ka korratud.

Teatud teadmiste tõusu 6.ja 7.klassidelõpetanud õpilaste juures võib arvata sellest,et õpilastel on ajaloost ja ajaloolisest arengust teatud teadmiste pagas olemas.

Järgnevalt asuksime õpilaste vastuste analüüsile.

Peab kohe ütlema,et 4.klassi lõpetanud õpilastele oli "riigi" mõiste samuti kui "ürgkogukondliku" korra mõistegi küsimustele vastamise momendil õpitud,mis peegeldus ka õigete vastuste arvus,mis ületas kõikide teiste vaadel-

dud klassi õpilaste poolt antud õigete vastuste arvu.

Õpilased,kes andsid õige d vastused,tegid seda peamiselt selgitavate vastustega:

"Riik on vajalik orjapidajatele.Riik aitab orjapidajatel koos hoida orje ning surub maha orjade ja talupoegade vastupanu.Riiki abistavad valvurid vanglad ja sõjavägi."(Õnne,K.12.a.V II 8 K.5.kl.)

Nii toodud vastus,kui ka teised samasisulised näitasid õieti riigi peamist funktsiooni.Võib ainult öelda, et sõjavägi,vanglad,vangivalvurid jne.ongi selleks,et valitsev klass saaks nende kaudu hoida alluvuses rõhutuid ja suruda maha viimaste vastupanu. [1]

Edasi vaatleksime kahte vastust:

"Riik on vajalik rikastele,et hoida ära orjade ja talupoegade põgenemist."(Liivia,A.12.a.V II 8K.5.kl.)

"Riik on see,kus on valitseja,kes valitseb talupoegi ja orje."(Heli,P.12.a.V I 8 K.5.kl.)

On näha,et ka ülaltoodud vastustes on õpilastel teatud teadmisi riigi põhifunktsioonist.Kui eseimese vastuses võib arvata,et on tegemist vigase väljendiga,siis neile õpilastele,kes annavad teise näitega analoogse vastuse,tuleb selgitada,et ainult üks valitseja ei ole see,kes "kes valitseb talupoegi ja orje",vaid seda teeb kogu valitsev klass.Riik ongi selleks institutsiooniks,

---

[1] Õpikutes,ja eriti F.Korovkini "Vana-Aja"õpikus on toodud näitena vanglad ja vangivalvurid,kes olid üheks jõuks , et hoida alluvuses rõhutuid rahvaid.Viimast on rõhutatud paljudel lehekülgedel nagu lk.-d 22,42,7o jt.Muidugi ei ole see vale,kuid tundub,et liigne rõhutamine jätab noorematesõpilastes sellise mulje,et viimased olid üheks tähtsamaks riigivõimu toeks.Seepärast nimetavad paljud õpilased vastustes vanglaid ja vangivalvureid,kus juures üks õpilane koguni kirjutab:"Riigiks nimetame,kus inimesed on vanglates..."(Viktor,M.13.a.V II 8 K.5.kl.)

nagu on kirjutanud F.Engels.[1]

Tooksime veel mõned näited,kus õpilased loevad seda riigiks,kui nad loetlevad üles riigivõimu organid ja kui on toodud territoorium,rahvus ja asulad.

"Riik on see,kus on valitseja,vanglad,valvurid ja sõjavägi."(Ants,L.11.a.V I 8 K.5.kl.)

"Riik on se,kus on palju elanikke koos."(Helbe,J. 11.a.V I 8 K.5.kl.)

"Riigis on palju rajoone,kus on mitu miljonit inimest." (Madis,K.11.a.V I 8 K.5.kl.)

Nagu näha viimastest vastustest,peavad õpilased riigiks seda,kus on palju linnu,palju rajoone,palju inimesi ja asulaid.See,et riigil on kindel territoorium, teatud rahvus jne,,on küll riigi tunnused,kuid "riigi" kui ühiskondlik-ajaloolise põhimõiste avamisele nad midagi olulist ei anna.

Läheksime järgneva klassi juurde.

Võrreldes teiste vaadeldud klassidega,andsid 5.klassi lõpetanud õpilased kõige vähem õigeid ja osaliselt õigeid vastuseid.Ometi oli 5.klassis spetsiaalselt käsitletud riigi mõistet.Vaatleksimegi,milliseid puudusi esines õpilaste vastustes.

Paljud õpilased kasutasid väljendit "võimuaparaat".Et toodud väljend ei ole sobiv,seda tõendavad järgmised õpilaste vastused:

"Aparaat,mis koosneb vanglatest,sõjaväest,et hoida rahvast vaos."(Vaike,R.12.a.V II 8 K.6.kl.)

---

[1] F.Engels,Perekonna,eraomandi ja riigi tekkimine, Tallinn,1946,lk.108.

"Riigiks nimetatakse,kus riik on vaatlusaparaat,mis koosneb vanglast ja sõjaväest."(Uuno,V.14.a.V II 8 K. 6.kl.)

Toodud vigade võimalikkusest oli juba juttu.Nüüd tunnistavad seda toodud õpilaste vastused.

Osa õpilasi,mitte osates anda "riigi" mõistet,püüavad vastustes tuua aja millal riik tekkis.Nii kirjutab üks õpilane:

"IV sajandil enne meie ajaarvamist hakkas välja kujunema riik,kelle käes on kõik sõjaväed,vanglad,vangivalvurid,kirikud jne.".(Virve,K.14.a.V I 8 K.6.kl.)

Esiteks ei ole õige riigi tekkimise aeg,kuna 5.klassi kursuses on õpilased õppinud,et esimesed riigid tekkisid IV aastatuhandel e.m.a. [1] Teiseks - kuna nimetatud vea tegi 5 õpilast, [2] tunnistab see seda,et 5.klassi lõpetanud õpilastele ei ole selgeks saanud ajaarvamine ajaloos.Teatavasti 5.klassi ajalookursuse sissejuhatavas osas [3] õpilased õpivad ajaarvamist.

Osa õpilasi nimetab riigiks seda,kus valitseb kas kunungas,keiser või ükskõik milline valitseja.Tüüpiliseks vastuseks oleks järgmine:

"Riigiks nimetame ühe valitseja valitsusala.Riigis on oma sõjaväed,vanglad,vangivalvurid,kirikud jne. Riik tekkis IV sajandil."(Marika,O.12.a.V I 8 K.6.kl.)

Eelpooltoodule on vastandiks järgnev vastus:

"Riik on see,kus ei ole ühtset kuningavõimu."(Lehte,K. 14.a.V II 8 K.6.kl.)

---

[1] F.Korovkin,Vana-aeg,Tallinn,1959,lk.22.

[2] Kõik õpilased on Valga I Kaheksaklassilisest Koolist.

[3] Keskkooli programmid 1958/59.õppeaastaks.Vanaaeg.Keskaeg,Tallinn,1958,lk.7.

Muidugi ei saa viimastena toodud õpilaste vastuseid lugeda õigeteks.

Ka 6.klassi lõpetanud õpilased kasutasid väljendeid "võimuaparaat" ja "riigiaparaat",mille kohta tõime näiteid juba eelneva klassi juure.

Õpilased,kellede vastused olid ebatäielikud,jätsid tavaliselt ära riigi peamise funktsiooni - hoida alluvuses ja maha suruda rõhutute vastupanu.

Toome vastuse,kus eelpooltoodu puudub:

"Riik on võimuaparaat,kus on vanglad,sõjavägi.Võim kuulub kõrgemale klassile."(Arvo,P.13.a.V II 8 K.7.kl.)

Samas ja mitmes teiseski õpilase vastuses on näha väljendeid "kõrgem" ja "alam"klass.Tuleb veelkord rõhutada,et ei ole mingeid "kõrgemaid" ja "alamaid" vaid on <u>rõhujad</u> ja <u>rõhutud</u>.

Ka siin on toodud "riigi" mõiste all linnade ja külade loetelu:

"Riik on linnade ja külade koostis,kus on valvurid ja valitseb kõrgem klass."(Heldi,R.14.a.V II 8 K.7.kl.)[1]

Peale eelpooltoodu mõistavad paljud õpilased "riigi" mõiste all ainult üht riigi tunnust - territooriumi.

Nii vastatakse:

"Riik on piiridega äramärgitud ala."(Ruth,K.14.a.V I 8 K.7.kl.)

Tooksime lõpuks ühe huvitava vastuse:

---

[1] Naiivselt peensusi nimetab "riigi" mõiste all üks teine õpilane,kes kirjutab:"Riigis pidi olema turuplats, kirik ja raekoda."(Tiina,R.15.a.V I 8 K.7.kl.)

"Maa jaguneb mitmeteks osadeks.Ühte seda osa nimetatakse riigiks.Seal on oma pealinn.Igas riigis on kindel kord." (Hillar,V.14.a.V I 8 K.7.kl.)

On ilmne,et viimati toodud õpilane on püüdnud "riigi" mõistet ise välja arvata.Lahendus on leitud selliselt, et Maa kui planeet on jaotatud üksikuteks osadeks,millised osad ongi riigid!

Tooksime kõigepealt ühe 7.klassi lõpetanud õpilased õige vastuse:

"Riik - võimuaparaat,kus võim kuulub valitsevale klassile,et hoida rahvast sõnakuulmises.Riik tekkis koos vaesuse ja eraomandiga."(Marju,P.15.a.V II 8 K.8.kl.)

Kuid ka 7.klassi lõpetanud õpilased ei ole kõik aru saanud väljendist "võimuaparaat",tehes samu vigu ,mida vaatlesime eelnevate klasside juures.

12 õpilast,kellede vastused olid osaliselt õiged, jätsid vastamata,milleks valitsev klass kasutab võimu.

"Riik on võimuaparaat,kus valitsevale klassile kuulub võim."(Maret,T.14.a.V II 8 K.8.kl.)

Umbes samuti vastab küsimusele ka üks teine õpilane, kuid ta kirjutab,et riigis "valitseb kõrgem kiht."(Olavi,L.14.a.V II 8 K.8.kl._)

Nii olemegi jõudnud jälle kõikide klasside juures esinevale veale:õpilased kasutavad rõhujate ja rõhutute asemel "ülem","alam","kõrgem" jne.klass või kiht.

Vastustest nähtus,et veel 8.klassis mõistavad õpilased "riigi" mõiste all territooriumi.Veelgi primitiivsemad on vastused,kus õpilased väidavad,et riik on maala,mis on piiratud piiriga.Esiteks on see kaugel riigi

mõistest ja teiseks - ka oblast,ringkond,rajoon on piiratud piiriga.

Teine väheolulise tähtsusega küsimus,mis on toodud "riigi" mõiste asemel,on valitsus:

"Riik on see,kus valitseb parlament ja kas kuningas president või mõni muu kõrgem isik."(Anne,J.14.a.V II 8 K.8.kl.)

Toodud vastuses (samasisulisi oli teistelgi õpilastel) pole sõnagagi puudutatud "riigi" mõistet,vaid jutt on valitsuse asukohast.

Teeksime kokkuvõtte.

Kuna 4.klassi lõpetanud õpilased olid enne küsimustele vastamist riigi mõistet õppinud,andsid nad ka kõige rohkem täiesti õigeid vastuseid.Viimaste arv moodustas 4o% vastanud õpilaste üldarvust,kes õpivad käesoleval aastal 5.klassis.Kas ei tunnista nimetatud asjaolu seda, et õige õpetamise korral on ka riigi mõiste 5.klassi õpilastele omandatav.

Puudusena esines 4.klassi lõpetanud õpilaste juures veel asjaolu,et õpilased arvavad nagu ainult üksnes riigi valitseja on see kes rõhub,jättes kõrvale kogu valitseva klassi,kelle hulka tegelikult kuulub ka valitseja.Vähem,kuid siiski ka 6.ja 7.klassi lõpetanud õpilastel esines samasisulist puudust.

Kõikides baadeldud klassides mõistavad õpilased riigi mõiste asemel territooriumi,rahva arvu,ja et riiki iseloomustab linnade ja külade rohkus.

Käesoleval õppeaastal 6.klassis õppivad õpilased tunnistasid veel omapoolt antud vastustes,et neil ei ole

selgeks saanud ajaarvamine ajaloos.

Ühtlasi tunnistasid õpilaste vastused,et 4.-7.klassi õpilastele ei ole sobiv anda väljendit "võimuaparaat".

Tuleb öelda,et kõikide nimetatud klasside õpilastele tuleb veelgi rohkem rõhutada riigi põhifunktsiooni, mida õpetajatel on võimalik teha kõikides klassides,kuna kogu aeg on ajalookusrustes juttu erinevast riigist.

V KOKKUVÕTE

Tehes kokkuvõtte klasside teadmiste tasemest, võib öelda,et paremaid teadmisi andsid 6.klassi lõpetanud õpilased. [1] Viimastel oli,vastuste tase ainult põhimõiste "ülestõus"puhul alla 50%,samaaegselt,kui 4.klassi lõpetanud õpilastel oli vastuste tase alla 50% 5 põhimõiste (ori,pärisori.riik, ülestõus,revolutsioon)puhul;5.klassi lõpetanud õpilastel samuti 5 põhimõiste (ori,tööline,sugukond,riik ülestõus)puhul;7.klassi lõpetanud õpilastel 3 põhimõiste(pärisori,sugukond,ülestõus)puhul.

Huvitav on märkida,et suhteliselt toimub klasside osas teadmiste taseme langus alates põhimõistest "tööline"ning edasi "sugukond","riik" ja "ülestõus".Viimane oli ainukeseks põhimõisteks, kus ühegi klassi õpilaste teadmiste tase ei ulatunud 50%-mi.Kõigelähemale sellele jõudis 7.klassi õpilaste teadmiste tase - 48%.Saame järeldada, et kui põhimõistete "orja"ja "pärisorja" puhul on võrdlemisi suur kõikumine (madalaim teadmiste tase 25%,kõrgeim 80%),siis ülejäänud põhimõistete puhul on vahe küllaltki väike:ürgkogukondlik kord - 24% [2], tööline - 24%,sugukond - 21%,riik - 27%,ülestõus - 16% ja revolutsioon - 29%. [3]

---

[1] Vt.lisa nr.3.

[2] Parima ja madalama õpilaste teadmiste protsentuaalse näitaja vahe.

[3] Vt.lisa nr.3.

Põhimõisteteks,mis tegid õpilastele suuremaid raskusi olid ülestõus,ori,pärisori,sugukond ja riik.

Millised olid peamised vead ja puudujäägid?

Ürgkogukondliku korra puhul ei tea paljud õpilased ürgkogukondliku korra kolme peamist iseloomustavat joont - klassivahede puudumine,kollektiivne omand,kollektiivne töö.Samuti tuuakse ürgkogukondlikku korda selliste klasside esindajad, kes pole sinna ei kuulu nagu "ori" ja "pärisori",mis tunnistab,et õpilastel ei ole ülevaadet millistes ühiskondades on klassid,millistes mitte ja millised klassid kuuluvad ühte või teise ühiskonda.

Nii 4.klassi lõpetanud õpilaste kui ka 7.klassi lõpetanud õpilaste puhul on vastupidiseid arvamusi "orja" ja "pärisorja" põhimõistest.Üheks veaks on nn.naiivne semantism s.t.õpilased mõistavad pärisorja puhul "päris orja".Jätkub eelpooltoodud viga;ei tunta,millised põhiklassid olid orjandushikus ja feodaalses formatsioonis.Ei teata,et orjapidajal oli täielik õigus orja ja feodaalil mittetäielik õigus pärisorja üle.

Töölise,kui ühiskondlik-ajaloolise põhimõiste puhul on peamiseks veaks asjaolu,et õpilased ei oska teha vahet kahel mõistel "tööline" ja "tööta-ja" vahel,millest tulenevadki paljud ebaõiged vas-

tused.

Sugukonna puhul esineb sama puudus,mis ürgkogukonna juures - jäetakse toomata üks või teine peamine iseloomustav joon (sugulus,kollektiivne töö ja kollektiivne omand).Kõige halvemini oli teada kollektiivse omandi küsimus.Esineb ka sugukonna segiajamist uute mõistetega nagu "perekond" ja "hõim".

Riigi puhul näidatakse riigi võimuorganeid,territooriumi olemasolu ja rahvastikku,kuid ei teata, mis on riik.Kuigi osa õpilasi teab,et riik on valitseva klassi võim,siis samas ei teata,kelle vastu on suunatud valitseva klassi võim.Ühtlasi kerkib nimetatud põhimõiste puhul üles uus küsimus;aetakse segi mõisted "rõhuja" ja "rõhutud" mõistetega "ülem" ja "alam".

Kuna ülestõus oli nõrgemini vastatud põhimõiste, siis tulenes see selle st,et õpilased ei diferentseeri küllaldaselt klassivõitluse erivorme.Nii teavad õpilased mitmeid mõisteid,mis käsitlevad klassivõitlust (streik,demonstratsioon,meeleavaldus),kuid ei tea nimetatud mõisteid sisuliselt s.t.mida need mõisted tähendavad.

Kuna revolutsioon on progressivse klassi või ühiskondliku korra võitlus vana ühiskondliku korra või klassi vastu,siis õpilaste vastustest võib järeldada,et neil on progressiivse sünonüümiks "uus kord".Paljud nimetavad revolutsiooni riigipöördeks. Ühtlasi aetakse revolutsioon segi teiste klassi-

võitlust käsitlevate põhimõistetega,eriti üles-
tõusuga.

Kõigi ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete puhul oli peale eelpooltoodu üks ühine puudus - ebaolulise esiletoomine.

Kui vaadelda arengutaset ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete osas 4.-7.klassini,siis on tase 4.klassi lõpetanud õpilaste ja 5.klassi lõpetanud õpilaste puhul peaaegu võrdne,omades minimaalset vahet - 2%(5.klassi lõpetanud õpilastel on kõrgem). Edasi toimub tõus 14%-i ning siis langus 7%-i võrra.Seega on 7.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tase madalam kui 6.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tase.Nimetatud asjaolu tõi esile uue probleemi - mis on selle põhjuseks? Et seda lahendada,peaksime vaatlema,millistest teguritest võivad olla tingitud eelpoodltoodud tüüpilisemad vead.

Õpilaste vastuste analüüs lubab teha järgmised järeldused

1.Õpetajate poolt ei ole välja selgitatud õpilaste eelteadmised ühest või teisest põhimõistest ajalugu õppima hakkamise momendil s.o.4.klassis. Seetõttu ei tea ajaloo õpetajad,milline arusaamine on õpilastel,ühest või teisest ajaloolisest põhimõistest,mis takistab edukat tööd valede arusaamade asendamisel õigetaga.Sama jätkub ka 5.klassis, ehkki siin hakkab ajalugu õpetama ajaloo õpetaja.

2.Töö ühiskondlike-ajalooliste põhimõistete osas on olnud juhuslik.Samas peab ka märkima,et osa

põhimõisteid on toodud ajaloo õpikutes (ürgkogukondlik kord,sugukond,ori,pärisori,riik) kusjuures õpetajal jääb anda viimaste tuum.Sellised mõisted aga nagu tööline ja revolutsioon ei ole kehtinud seitsmeklassilise kooli programmi põhjal õpikutes otseselt välja toodud ning need on kujunenud stiihiliselt.

3.Ei ole toimunud pidevat kordamist ja seega ei ole loodud põhimõistete osas kindlat terviklikku süsteemi,mis arendaks õpilastes loogilist mõtlemist ja seega ka paremat arusaamist üldisest ajaloolisest arengust ja ajaloo seaduspärasustest.Ühtlasi soodustab eelnev asjaolu unustamist ja eelpool nähtud viga - ebaolulise esiletoomist.

Võib aga järeldada,et <u>õpilastele on täiesti jõukohane ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete süsteemi omandamine</u>,mida tõestab juba seegi fakt,et 5. klassi õpilased andsid võrdlemisi häid vastuseid ürgkogukondliku korra kohta,kuna nad olid enne küsimustiku esitamist nimetatud põhimõistet käesoleval õppeaastal õppinud.

Toetudes eelnevatele järeldustele,võib öelda,et üheks peamiseks põhjuseks,miks 7.klassi lõpetanud õpilaste teadmiste tase on nõrgem eelneva klassi tasemest,on asjaolu,et õpilased on unustanud [1] ,mida

---

[1] Kehtinud õppeprogrammide järgi õppis 7.klassis õpilane ürgkogukondlikku korda,sugukonda,orja ja riiki põhiliselt 5.klassis.Nendest kordus sugukond 6.klassis esimestel tundidel,kuna riigist räägitakse õpikus juba kui iseeneseset mõistetavast mõistest.6. klassis tuli juurde põhimõiste pärisori,tööline (palgatööline manufaktuuride tekkimise puhul) ja revolutsioon.Ainult ülestõus on kõikides klassides.

tähendab üks või teine põhimõiste ja on unustanud seetõttu,et eelnevates klassides ei ole põhimõiste-te puhul tehtud sihikindlat tööd ning õpilastel ei ole välja kujunenud põhimõistete süsteem,sest ehkki 4.klassis puutuvad õpilased kokku paljude põhimõis-tetega,võib siiski arvata,et nimetatud klassis tu-leb kõigepealt välja selgitada eelteadmised ja koos-kõlas nendega panna alus teaduslikule mõistete ku-jundamisele,arvestades õpilaste vanust.

Teiseks võib arvata,et senini kehtinud ajaloo kur-sused (vana-aeg,keskaeg jne.) olid õpilastele kül-laltki kauged,kuna arvestades koduloolist suunitlust-lähemalt kaugemale - olid nimetatud ajaloo kursuste materjalid täiesti vastupidised.

Teatud osatähtsust omab ka asjaolu,et teistes õppeainetes (eriti kirjandus,algklassides vastavad lugemispalad) kus on juttu ajaloolistest sündmus-test ja kus tuleb esile rida ajaloolisi põhimõis-teid,ei ole vastava aine õpetajad midagi teinud uute mõistete selgitamisel ning teiseks - tulevad juurde uued õppeained (5.klassis võõrkeel,6.klassis füüsika,7.klassis keemia jt.) mis hakkavad huvita-ma õpilasi esmalt kui uued ja hiljem jäävadki tea-tud osa õpilaste lemmikaineteks.See vähendab huvi teiste õppeainete nende hulgas ka juba tuttavama ajaloo vastu.

Viimast väidet võib tõestada faktiliste andmetega mis on saadud Valga II Kaheksaklassilises Koolis

läbiviidud küsimustiku abil,[1] kus muuhulgas esines küsimus - milline õppeaine sulle meeldib?

Ajaloo kohta antud vastustest annab ülevaate alljärgnev tabel.

Klass	Õpilaste arv kelledele meeldis ajalugu	Poisse	Tüdrukuid	% klassi üldisest õpilaste arvust
5.	22	13	9	59
6.	6	4	2	30
7.	5	2	3	20
8.	4	2	2	17

Nagu näha, väheneb vanemate klasside puhul pidevalt õpilaste arvuline näitaja.

Vastamata küsimusi esines kõikide ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete ja klasside kohta kokku 38,[2] mis teeb ligikaudu 3%. Viimane võrdlemisi väike protsentuaalne näitaja lubab järeldada, et vaatamata sellele, kui põhjalik on olnud ajalooliste põhimõistete käsitlemine tundides, on neid siiski käsitletud, ehkki paljud vastused annavad tunnistust, et õpilased kasutavad eelteadmisi.

---

[1] Küsimustik esitati 5.-8. klassi õpilastele ajavahemikul 20. jaanuarist kuni 3. veebruarini 1962. a.

[2] Vt. lisa nr. 1.

Võib öelda,et vaadeldud kahe kooli 4.-7.klassi õpilaste teadmiste tase analüüsitud ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete osas on rahuldav,kuna kõikide klasside ja kõikide põhimõistete keskmine protsentuaalne teadmiste tase on ligi 53%.

Et parandada õpilaste teadmiste taset ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete osas,selleks on vaja süstemaatilist tööd,mis aitab luua kindla põhimõistete süsteemi ja mis lahendab ajaloo õpetamise ühe peaeesmärgi - loogilise mõtlemise kasvatamise.

LISA NR. 1

Koondtabel õpilaste vastuste kohta

Apiskondlik-afalooline põhimõiste	ürgkogukondlik kord				ori				pärisori				tööline				sugukond				riik				ülestõus				revolutsioon				
Klass, mille õpilased on lõpetanud	4.	5.	6.	7.	4.	5.	6.	7.	4.	5.	6.	7.	4.	5.	6.	7.	4.	5.	6.	7.	4.	5.	6.	7.	4.	5.	6.	7.	4.	5.	6.	7.	Kokku
Õige vastus	13	-	3	2	-	5	12	8	2	13	25	-	9	1	-	2	21	2	18	1	21	1	11	10	5	2	-	3	-	-	-	1	191
Osaliselt õige vastus	19	16	33	26	13	6	22	14	11	11	13	15	26	12	30	20	9	11	7	13	3	8	16	12	14	10	15	16	25	18	30	29	523
Vale vastus	20	11	11	11	39	19	13	17	35	5	9	23	17	17	17	17	20	14	19	22	28	19	19	17	29	18	31	20	23	9	14	9	592
Vastamata	-	3	-	-	-	-	-	-	4	1	-	1	-	-	-	-	2	3	3	3	-	2	1	-	4	-	1	-	4	3	3	-	38

Keskmine arengutase

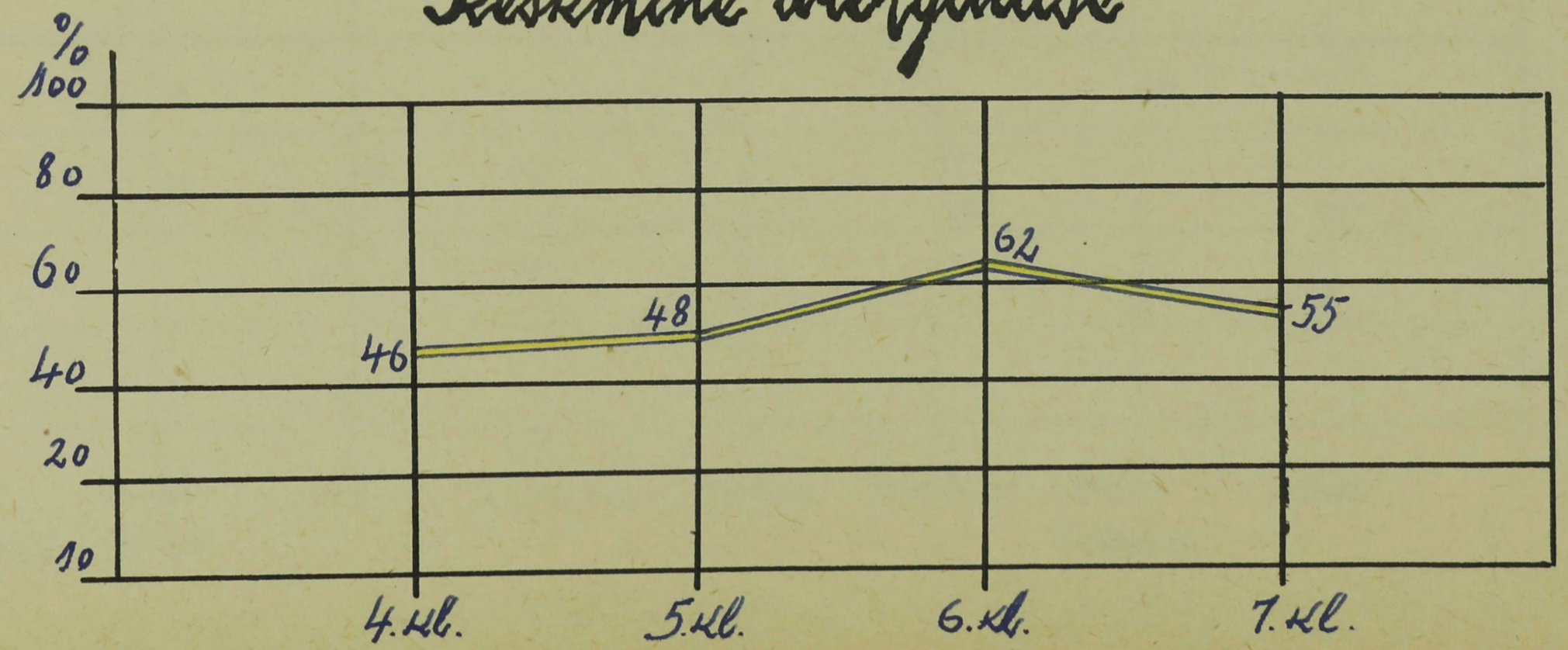

LISA NR. 2

Ühiskondlik – ajaloolisto põhimõistete teadmiste arengutase klasside järgi

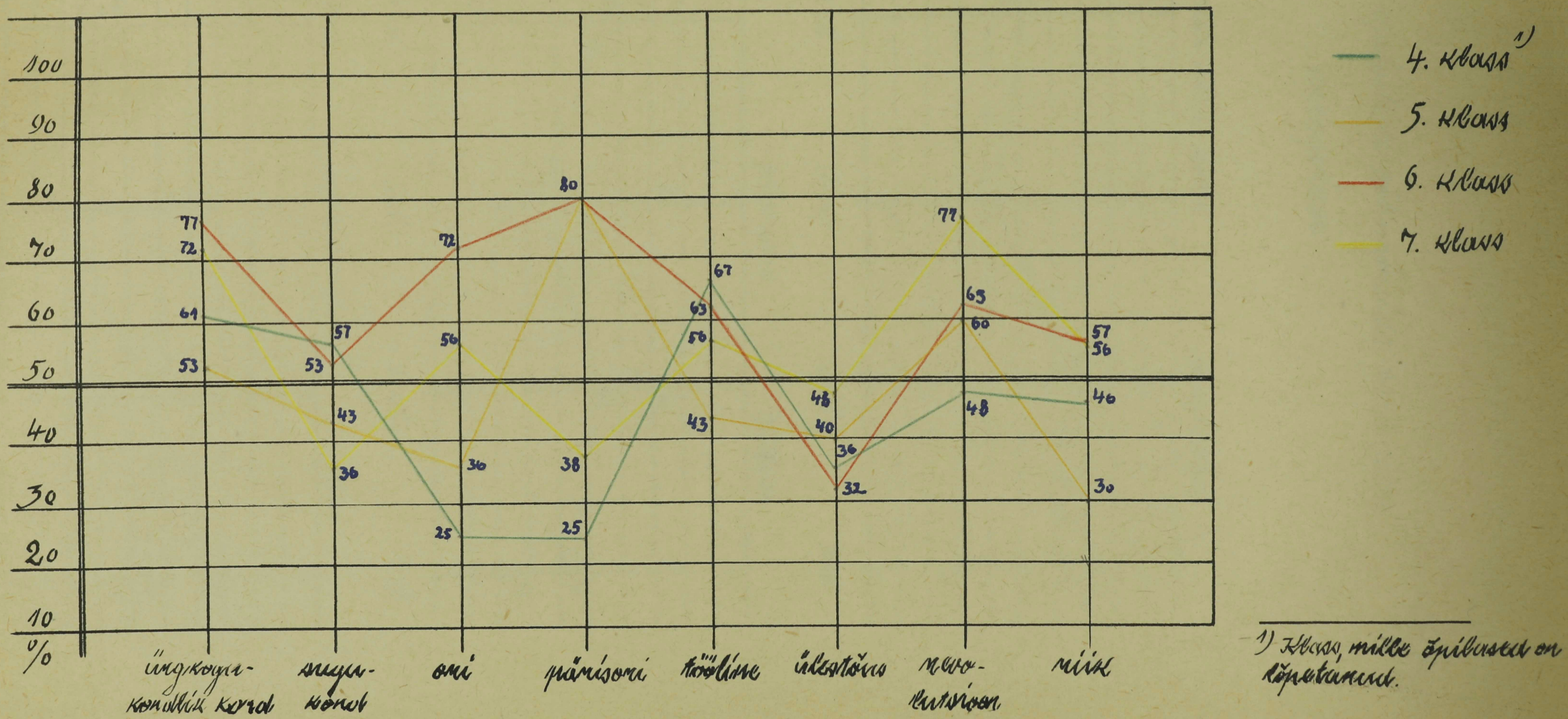

1) Klass, mille õpilased on lõpetanud.

LISA NR. 3

Ühiskondlik - ajaloolise põhimõistete teadmiste arengutase

— ümbruskondlik teave — inimene

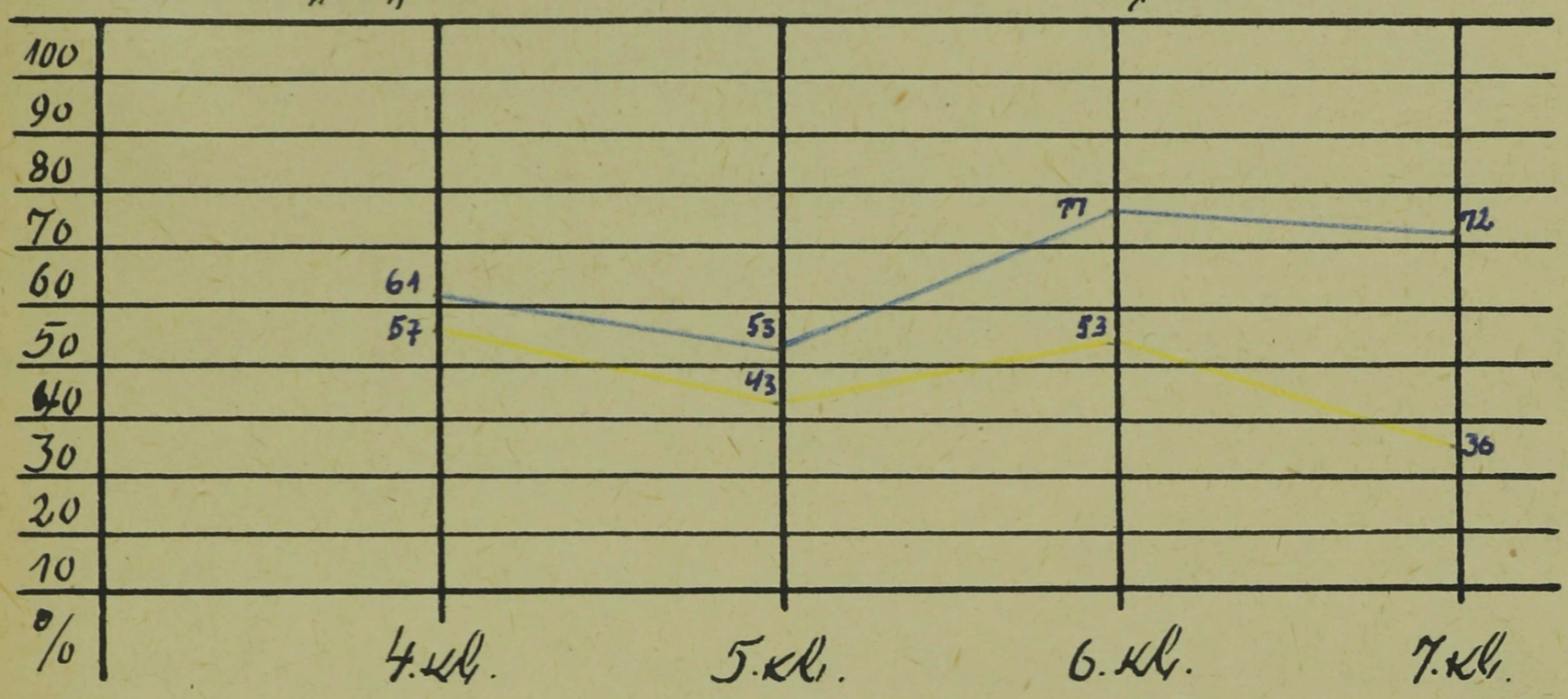

— ühi. — päritsoni — tööline

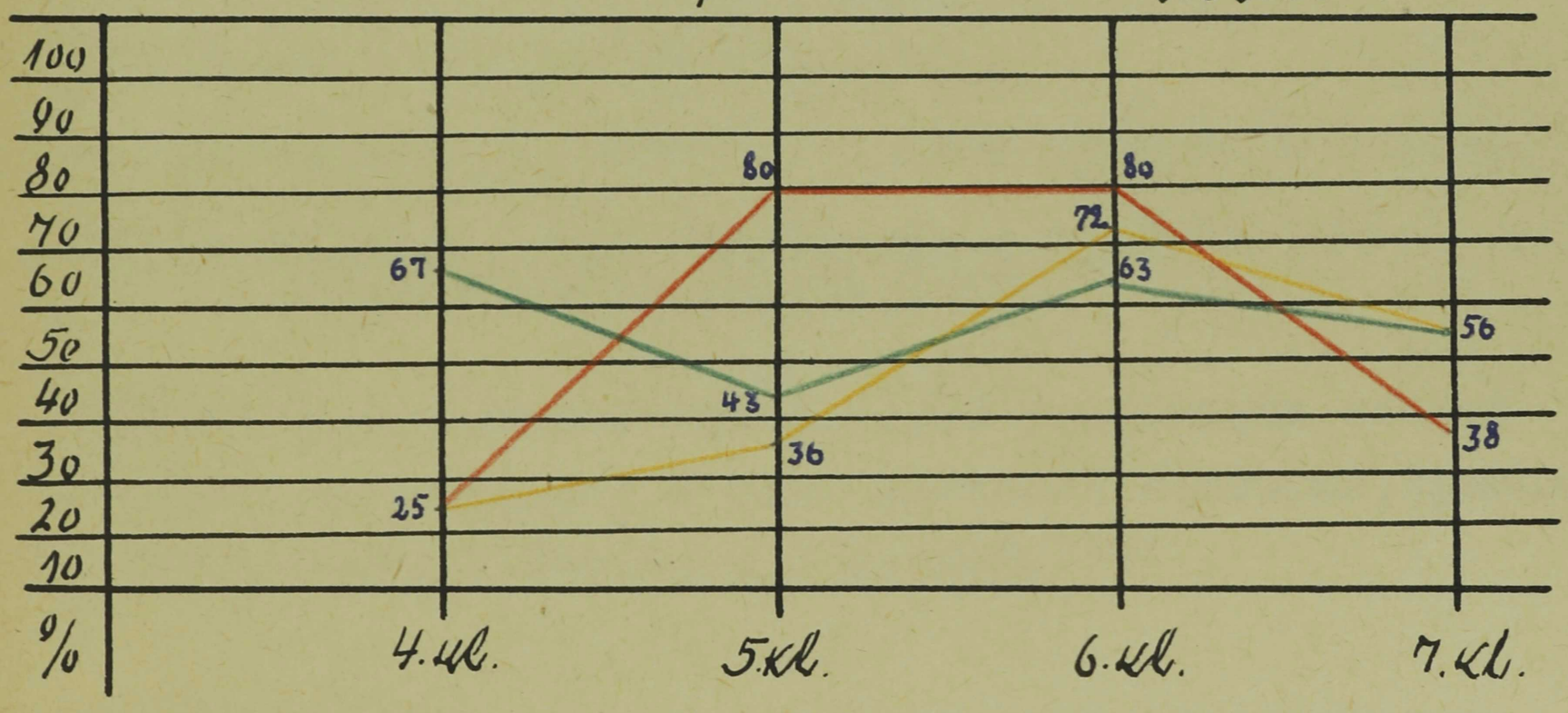

— ülestõus — revolutsioon — mäss

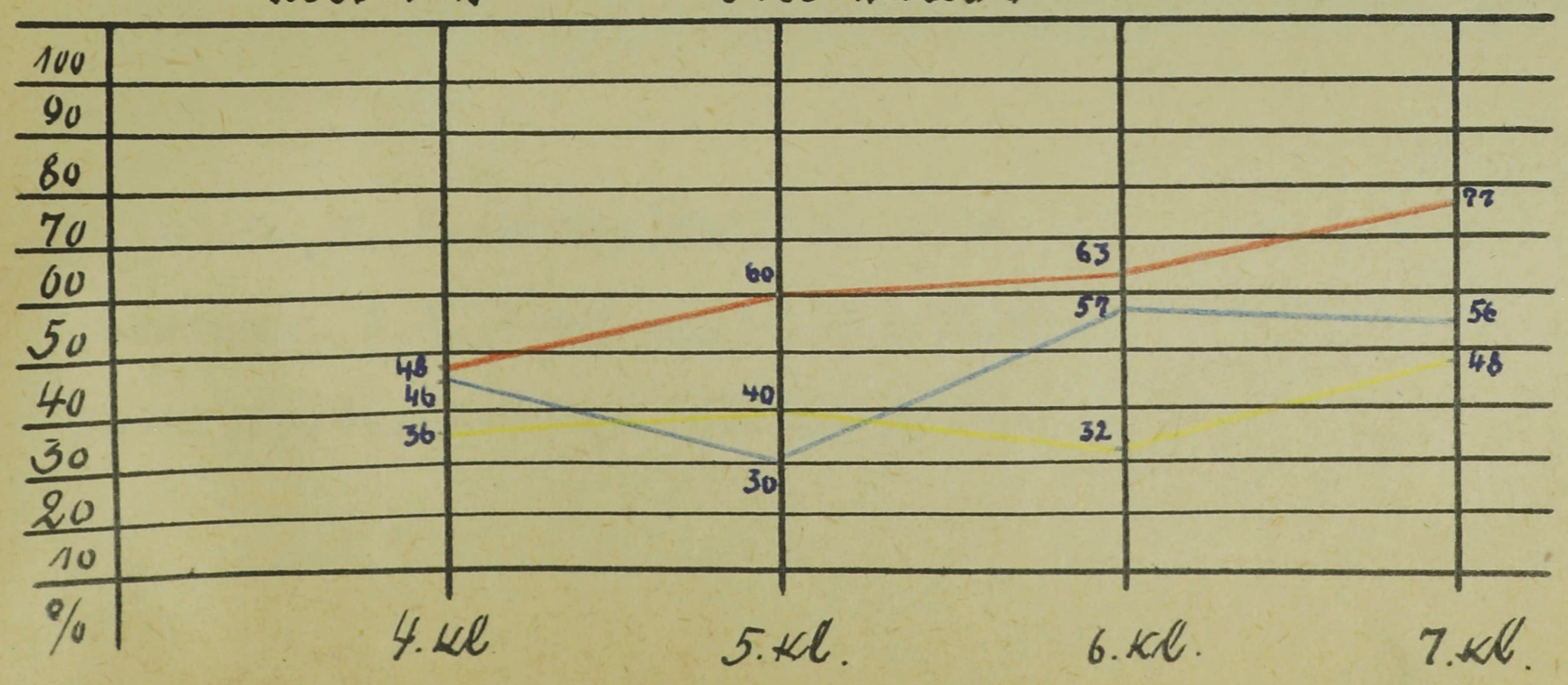

KASUTATUD KIRJANDUS

Marx,K.ja Engels,F.,Valitud teosed I,Tallinn,1957.

Marx,K.,Kapital,Tallinn,1953.

Engels,F.,Perekonna,eraomanduse ja riigi tekkimine, Tallinn,1946.

Lenin,V.I.,Riik ja revolutsioon,Tallinn,1954.

Lenin,V.I.,Teosed 6.kd.,Tallinn,1952.

Hruštšov,N.S.,NLKP Keskkomitee aruanne parteim XXII kongressile,Tallinn,1961.

Большая Советская Энциклопедия II изд.

NLKP ajalugu,Tallinn,1959.

Kommunistliku kasvatuse alused,Tallinn,1961.

Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes.

NLKP Keskkomitee otsus,Tallinn,196o.

Võõrsõnade leksikon,Tallinn,1961.

Андреевская Н.В.,Очерки методики истории,Ленинград,1958.

Богоявленская Д.Н.и Менгенская Н.А.,Психология усвоения знаний в школе,Москва,1959.

Гиттис И.В.и Знаменская А.А.,Об углублении знаний усвоенных учащимся в ходе изучения истоории,Преподавание истории в школе,нр.3 Москва,1953.

Кучминская Н.П.,Об одном недостатке преролавания истории в школах,Преподавание истории в школе,нр.3 Москва,1961.

Korovkin,F.,Vana-aeg,Tallinn,1959.

Kosminski,J.A.,Keskaeg.Tallinn,196o

Kovaljov,S.,Vana-aeg,Tallinn,1956.

Palamets,H.,Jutustusi kodumaa ajaloost.Õpik-lugemik IV klassile,Tallinn,1961.

Palamets,H.,Ühiskondlik-ajalooliste põhimõistete kujundamisest 4.klassis,Nõukogude Kool nr.4,1962.

Smirnov,A.A.,Psühholoogia,Tallinn,1960.

Виноградова Е.А.,К вопросу оформирования понятий в курсе истории в 5 классе,Преподавание истории в школе,нр.2 Москва 1952

Riigi mõiste käsitlemisest V klassi ajalookursuses, Nõukoguge Kool nr.8.Tallinn,1955.

Algkooli programmid 1959/60.õppeaastaks,Tallinn,1959.

Algkooli programmid 1961/62.õppeaastaks,Tallinn,1961.

Kaheksaklassilise kooli programmid 1961/62.õppeaastaks.

Ajalugu,Tallinn,1961.

Keskkooli programmid 1958/59 õppeaastaks.Vanaaeg.Keskaeg, Tallinn,1958.

ÕPILASTE VASTUSED

Valga I Kaheksaklassiline Kool:

5.-8.klasside õpilaste vastused.

Valga II Kaheksaklassiline Kool:

5.-8.klasside õpilaste vastused.

SISUKORD

Sissejuhatus.....lk.3

I Uurimise metoodika
1.Üldandmed uurimise kohta lk.5
2.Mõistete kujunemise ja omandamise psühholoogilised alused.....lk.9
II Õpilaste teadmised põhimõistetest "ürgkogukondlik kord"ja "sugukond"
1.Õpilaste teadmised põhimõistest "ürgkogukondlik kord" lk.18
2.Õpilaste teadmised põhimõistest "sugukond" lk.38
III Õpilaste teadmised ühiskondlikest põhiklassidest
1.Õpilaste teadmised põhimõistest "ori" lk.52
2.Õpilaste teadmised põhimõistest "pärisori" lk.63
3.Õpilaste teadmised põhimõistest "tööline" lk.75
IV Õpilaste teadmised klassivõitluse vormidest ja "riigist"
1.Õpilaste teadmised põhimõistest "ülestõus" lk.86
2.Õpilaste teadmised põhimõistest "revolutsioon" lk.99
3.Õpilaste teadmised põhimõistest "riik" lk.110
V Kokkuvõte lk.124
Lisad lk.132
Kasutatud kirjandus lk.135
Sisukord lk.137